

Centar za mir, nenasilje i ljudska prava Osijek

«Prema pomirenju»

PROCJENA UTJECAJA, NAUČENE
LEKCIJE I PREPORUKE

*Izgradnja demokratskog društva temeljenog na kulturi
nenasilja*

*Jessica J. Jordan
Društvo za psihološku pomoć, Zagreb
Marina Škrabalo*

Listopad 2000.

Zahvala

Ovaj materijal ne bi bio moguć bez predanog rada i potpore gospođe Michelle Kurtz. On je, nadalje, gotovo nezamisliv bez predanog i savjesnog stručnog rada osoba koje su bile članovi različitih Mirovnih timova u ovome Projektu. Koristimo ovu priliku da im izrazimo svoju zahvalnost i divljenje. Osobita zahvalnost pripada i svom osoblju uključenom u Projekt, Srbima, Hrvatima, Mađarima, Romima i Židovima koji su s nama dijelili svoje strahove, snove i nade u bolju budućnost.

Rastajemo se od čitatelja s anegdotom koja razvidno zrcali kako razloge za nadu, tako i bojazni od neke nove intervencije u ovoj regiji. Tijekom jednog od mnogih putovanja, gospođa Jessica je na putu od Zagreba do Osijeka susrela gospodina Miroslava. Rado joj je pričao o skorom vjenčanju koje je planirao više od četiri godine. Konačno je uspio osigurati stalan posao i sada je potpuno spreman za ženidbu sa svojom dragom. Tijekom vožnje u trajanju od oko šest sati, a koja je bila ispunjena razgovorom, smijehom, pićem, ićem i dimom cigarete, on se okrenuo prema Jessici i rekao: "Jessica, mogu li te nešto upitati?". "Naravno", reče ona. "Dobro, u tome poslu kojim se misliš baviti u Osijeku ..., možeš li mi nešto obećati?". "Svakako", odgovori ona. "Molim..., hoćeš li mi, molim te, obećati da ćeš biti nepristrana, objektivna, znaš, to je naš najveći problem... Ovdje je vraški teško biti objektivan."

Nadamo se da ovaj dokument dokazuje kako je Jessica održala svoju riječ. No, još je važnije da ovaj materijal postane radni dokument kao sredstvo za raspravu i izgradnju budućnosti.

*Užitak koji osjećamo izgrađujući mir je poput pecanja;
to je stalna težnja za nečim teško dostupnim, a ipak dostižnim;
to je vječni niz prilika za nova nadanja.*

John Buchman

SADRŽAJ

I.	Opće prilike	5
II.	Ciljevi (svrha) procjene utjecaja	
III.	Struktura dokumenta	
IV.	Metodologija procjene utjecaja	
V.	Nalazi procjene utjecaja	
VI.	Zaključci	
VII.	Naučene lekcije	
VIII.	Preporuke	
IX.	Bibliografija	
X.	Dodaci	

OPĆE PRILIKE

UNTAES i Istočna Hrvatska

U mjesecu svibnju 1991. godine žitelji Hrvatske izašli su na referendum za budućnost Hrvatske u okviru jugoslavenske Federacije. Na temelju rezultata referenduma uslijedila je odluka hrvatskog Sabora od 25. lipnja 1991. godine, kojom je Republika Hrvatska proglasila neovisnost. U povodu deklaracije o neovisnosti, a u strahu za svoj manjinski status, hrvatski su Srbi u istočnim dijelovima Hrvatske i Krajine značajno pojačali oružani ustanak protiv hrvatske Vlade, odnosno protiv građana hrvatske nacionalnosti. Ubrzo se nakon toga JNA (Jugoslavenska narodna armija) počela oružano angažirati na strani paravojnih skupina hrvatskih Srba. Jedan je od izravnih rezultata takvoga savezništva bila pojava masovnog egzodusa (izgona) građana hrvatske nacionalnosti iz tih područja.

Slika 1 : Politička karta Republike Hrvatske

Proglašenje takozvane “Republike Srpske Krajine” na teritoriju koji je obuhvaćao više od 30% površine Republike Hrvatske te masovno pritjecanje bosanskih Srba koji su bježali od ratnoga sukoba u Bosni i Hercegovini u to područje, dovelo je tijekom 1995. godine do vojne intervencije hrvatskih postrojbi u dvije ratne operacije.¹ Obje su operacije uspješno provedene te je time pod suverenitet Republike Hrvatske vraćen sav teritorij, osim sektora Istok (Istočna Slavonija, Baranja i Zapadni Srijem). Vojne su operacije prouzročile masovni izgon hrvatskih Srba iz svih područja zahvaćenih ratnim operacijama.

U studenom 1995. godine postignut je Erdutski sporazum, prvi u nizu sporazuma koji su kulminirali Daytonskim mirovnim sporazumom, a koji je srpsku i hrvatsku stranu doveo do

¹ Prvog svibnja 1995. godine postrojbe hrvatske vojske započele “operaciju bljesak” i pod svoj suverenitet vratile područje Zapadne Slavonije. 2. Kolovoza 1995. godine je započela “operacija oluja” kojom su pod hrvatski suverenitet vraćena sva područja takozvane “Republike Srpske Krajine”, osim sektora Istok (Istočna Slavonija, Baranja i Zapadni Srijem).

pregovora o mirnoj integraciji sektora Istok u hrvatski državni suverenitet. Da bi ovaj Sporazum bio uspješno primijenjen, oformilo se jedno tijelo, poznato pod imenom Prijelazna uprava Ujedinjenih naroda za Istočnu Slavoniju, Baranju i Zapadni Srijem (*Prema kratici engleskog izvornika United Nations Transitional Administration for Eastern Slavonija opće je prihvaćen naziv UNTAES, op. prev*).

UNTAES je od siječnja 1996., do siječnja 1998. godine djelovao na području čija je površina iznosila oko 2300 km². Taj je teritorij na sjeveru graničio s Mađarskom, a na istoku rijekom Dunav, prirodnom granicom prema Jugoslaviji. Posebni je mandat UNTAES –a bio:

- 1) nadzirati i voditi demilitarizaciju obadviju strana u sukobu (Vlade Republike Hrvatske s jedne strane, i Zajednice Srba na tom području s druge strane).
- 2) pratiti dragovoljni i sigurni povratak prognanika i raseljenih osoba u svoj zavičaj i dom.
- 3) dati svoj puni doprinos održavanju mira i sigurnosti u regiji tijekom izvršavanja mandata reintergracije.

Slika 2: Područje odgovornosti UNTAES – a

Unatoč teškim ratnim stradanjima i kompletnoj izolaciji populacije u području zahvaćenom ratom tijekom četiri godine, misija se pokazala uspješnom u slijedećem:

- 1) postupna i blaga demilitarizacija cijele regije (uključujući razminiranje i programe otkupa oružja),
- 2) osiguranje međunarodnih sredstava i izvora za otvaranje komunikacija i transportne infrastrukture,
- 3) osnivanje i osposobljavanje multietničkih Prijelaznih mirovnih snaga (*prema engleskom izvorniku – Transitional Peace Force (TPF)*),
- 4) ravnopravni pristup temeljnim dokumentima kao što su domovnica i osobna iskaznica za sve hrvatske državljane na tome području,
- 5) izbori za zastupnike u tijelima lokalne uprave prema zakonima Republike Hrvatske.

Zahvaljujući tim uspjesima, UNTAES je - za razliku od mnogih drugih mirovnih operacija Ujedinjenih naroda u regiji - uočen kao jedna od najuspješnijih i najsveobuhvatnijih misija u Hrvatskoj u posljednjem desetljeću te kao jedna od najuspješnijih svoje vrste u svijetu.

Ratna razaranja i posljedice

Istočna je Slavonija prije rata bila plodno ratarsko područje, čija je poljoprivredna proizvodnja pomogla regiji u postizanju jednoga od najviših prihoda po glavi stanovnika u bivšoj SFR Jugoslaviji. Njenih približno 170 000 stanovnika živjelo je u oko 95 seoskih naselja i dva veća grada, Vukovaru (oko 44 000 stanovnika) i Belom Manastiru (oko 10 000 žitelja). Prema posljednjem popisu stanovništva, koji je slučajno obavljen neposredno pred rat 1991. godine, evidentno je riječ o multietničkoj regiji s distribucijom populacije po slijedu: 42,49% Hrvati, 35,11% Srbi, 6,7% Mađari i 22% ostalih (Slovaci, Česi, Albanci, Crnogorci, Rusini)².

Nakon uspostave UNTAES –a, odnosno nakon ratnih sukoba na području Hrvatske, Visoki povjerenik Ujedinjenih naroda za izbjeglice (prema engleskom izvorniku UNHCR - United Nations High Commissioner for Refugees) navodi da je u tom području boravilo 90% Srba i 10% nesrpskog stanovništva.³ Osim toga, trendovi kretanja stanovništva pokazivali su da se među 90% populacije nalazi oko 60% do 70% raseljenih osoba iz drugih područja Hrvatske i izbjeglica iz Bosne i Hercegovine.⁴ Okučani, jedno od mjesta u Zapadnoj Slavoniji, bilo je poznato po udomljavanju osoba iz 130 naselja s područja Hrvatske i Bosne i Hercegovine⁵. Na području Slavonije nalaze se i Gašinci, naselje poznato kao najveći izbjeglički kamp u Europi nakon II svjetskog rata.⁶

UNTAES je ustanovio da se u Istočnoj Slavoniji nalazi najveća koncentracija masovnih grobnica i nestalih osoba. Tu se nalazio i Arkanov⁷ centar za obuku vojnika. Dvije godine nakon povlačenja UNTAES – a hrvatski Hrvati i hrvatski Srbi i dalje vrše pritisak na vlade Republike Hrvatske i Savezne Republike Jugoslavije kako bi se došlo do što više informacija o nestalim članovima obitelji. Prema izvješću Komisije za ljudska prava Ujedinjenih naroda od 1997. godine, tada je bilo oko 6000 neriješenih slučajeva nestalih osoba, kako Hrvata nestalih tijekom vojnih operacija JNA i srpskih paravojnih skupina tijekom 1991. i 1992. godine (uglavnom s područja Istočne Slavonije), tako i Srba koji su nestali nakon vojnih operacija postrojbi Hrvatske vojske⁸. Trenutno hrvatska Vlada još uvijek vodi evidenciju o 1558 osoba koje se smatraju nestalima.⁹ Takva napeta situacija glede nestalih osoba pojačava međusobni animozitet između (etničkih) grupa i značajan je čimbenik u pojavi ubojstava koja se i nadalje događaju u toj regiji.¹⁰

² Vijeće Evrope, 1991

³ UNHCR, 1995

⁴ UNHCR, 1995

⁵ UNHCR, 1995

⁶ UNHCR, 1998

⁷ Prokazani ratni zločinac od strane Tribunala za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji (ICTY), Željko "Arkan" Ražnjatović je bio optužen za organizaciju i provođenje nekoliko masakara u Istočnoj Slavoniji i Bosni i Hercegovini

⁸ UNHCR, 1997

⁹ Vladini dokumenti, 1999

¹⁰ U protekloj godini i pol dogodilo se nekoliko ubojstava u Berku, Vukovaru i Tenji

Dok hrvatska Vlada namjerava izvršiti službeni popis stanovništva 2001. godine, najnoviji podaci o trenutačnom stanju populacije govore sljedeće: 40% Hrvata, 40% Srba i 20% ostalih etničkih zajednica, te zamjetan pad ukupne populacije od oko 25%¹¹. Isti statistički podaci upućuju na stopu nezaposlenosti između 80% i 90%¹².

Izgradnja demokratskog društva utemeljenoga na kulturi nenasilja – pregled Projekta

Nakon povlačenja UNTAES – a, a u svrhu odgovora na socijalne izazove koji su ostali neriješeni, Centar za mir, nenasilje i ljudska prava u Osijeku¹³ (u daljnjem tekstu CENTAR) te njegov tehnički partner, Institut za život i mir iz Uppsale (Švedska), započeli su koncem 1998. godine provedbu pilot projekta – *Izgradnja demokratskog društva temeljenog na kulturi nenasilja*. Projekt je pokrenut s očekivanim budžetom u iznosu od oko 1.6 milijuna dolara¹⁴ te je predviđeno da traje dvije godine kako bi “*dao svoj doprinos stvaranju nove nenasilne sigurnosne strukture u Istočnoj Hrvatskoj na način da potpomaže razvoj vještina i unutarnjih kapaciteta za uspostavu narušenih odnosa i izgradnju demokratskog društva*”¹⁵.

Projekt je u svoj nacrt modela izgradnje mira uključio izbor i obuku muškaraca i žena iz regije koji su bili žrtve rata te međunarodno osoblje s ciljem formiranja i smještaja multietničkih i multinacionalnih mirovnih timova diljem Istočne Hrvatske. Uz izgradnju mreže timova koji će si međusobno pružati potporu te uključivati što veći dio populacije u svoje aktivnosti, mirovni su timovi bili zaduženi za promociju i jačanje onih aktivnosti unutar zajednice koje će promicati i njegovati nenasilje i pomirenje tijekom čitavog procesa. *Razvoj zajednice* je definiran kao proces zajedničke identifikacije potreba i njihovog zajedničkog zadovoljavanja. Ta je činjenica određena kao glavna strategija osnaživanja zajednice, pomirenja i, dakako, izgradnje mira.

Nacrt Projekta je također odredio potrebu i mogućnost provođenja akcijskog istraživanja tijekom intervencije, a u svrhu usavršavanja pilot iskustava i asistiranja u jačanju pristupa izgradnje mira diljem cijele zemlje i šire regije. Svrhe i ciljevi projekta su citirani, kao što je i navedeno u dokumentu o Projektu, u tabeli 1.

¹¹ OSCE, 1999

¹² Ibid.

¹³ Centar za mir, nenasilje i ljudska prava u Osijeku je u svibnju 1992. Osnovala mala grupa pravника, liječnika, nastavnika i ekonomista nastojeći se tako suprotstaviti etničkim, vjerskim, političkim i ideološkim podjelama nametnutim ratom. Centar se kao nevladina, nestranačka i neprofitna organizacija usredotočuje na izgradnju mira, zaštitu ljudskih prava i sloboda te promicanje i primjenu kreativnih metoda rješavanja problema i konflikata. Za manje od 10 godina Centar je narastao u mrežu od više od 150 članova i 30 “aktivista” s punim radnim vremenom. U 1998. fondovi su mu iznosili 400.000 USD; u 1999 500.000 USD i u prvih 6 mjeseci 2000 sveukupni se fond popeo na 400.000 USD. Centar provodi tri Programa na područjima Odgoj za mir i Psihološki razvoja, Promicanje i zaštita ljudskih prava i Izgradnja mira i zajednice.

¹⁴ Projekt djelomično financiraju EU, UNHCR, OSCE, Vijeće Evrope, Vlada Republike Austrije, Austrijski mirovni centar, Danska crkvena pomoć, Ohne Roestung Leben, Westminsterka fondacija za demokraciju, Norveška vlada i Vlada Finske

¹⁵ Projektni dokument, 1998

Tabela 1: Svrhe i ciljevi Projekta¹⁶

Svrhe	Ciljevi
<p>Opća svrha</p>	
<p>Doprinijeti novoj, nenasilnoj sigurnosnoj strukturi u Istočnoj Hrvatskoj pomoću promicanja ljudskih vještina i unutarnjih sposobnosti za ponovno uspostavljanje narušenih odnosa i izgradnju demokratskog društva.</p>	
<p>Specifične svrhe</p>	
<p>Educirati i vježbati osobe različitih etničkih, nacionalnih i vjerskih opredjeljenja kako bi djelovale na organizirane nenasilne načine u sprječavanju nasilja te u transformaciji sukoba i izgradnji mira.</p>	<p>Približno oko 30 mirovnih radnika u Istočnoj Hrvatskoj s punim radnim vremenom.</p>
<p>Organizirati multietničke, multinacionalne i multireligijske timove uvježbanih osoba te podupirati njihov rad izgradnje mira na lokalnoj razini u Istočnoj Hrvatskoj. Poticati komunikacije između različitih nacionalnih i religijskih grupa u Istočnoj Hrvatskoj, doprinoseći tako sprječavanju nasilja izgradnji povjerenja i osposobljavanju kako Srba, tako i Hrvata za povratak ostanak i zajednički suživot.</p>	<ul style="list-style-type: none"> * 100 osoba uključeno u projekt * 225 povratnika i raseljenih osoba * 150 mladih osoba * 240 žena * 200 svećenika i laika * 50 lidera srednjeg ranga * 50 osoba iz medija * 25000 osoba u Istočnoj Hrvatskoj je dosegnuto “Danima kulture mira”, brošurama, novinama, lokalnim radio postajama, lokalnim novinarima, knjigom o projektu i drugim medijima.
<p>Započeti i održavati procese u kojima se čuju i prepoznaju ljudske potrebe, interesi i vizije, odnosno u kojim će se procesima lokalno stanovništvo ohrabriti i osnažiti na traženje zadovoljenja njihovih potreba</p>	
<p>Istražiti kako posebne metode za osnaživanje i izgradnju kapaciteta mogu pojačati mirovni proces u lokalnim zajednicama.</p>	
<p>Posebice osnažiti žene za demokratizaciju, izgradnju mira i pomirenje.</p>	<p>Ključni narodi u ostalim republikama ex Jugoslavije, naročito FRJ i Bosne, agencije za razvoj. Organizacije za mir i ljudska prava,</p>
<p>Posebice u rad uključivati mlade u suradnji</p>	

¹⁶ Projektni dokument, 1998

s grupama mladih u regiji.

Dokumentirati život, rad i vrijednosti lokalnog stanovništva koje radi na izgradnji mira u svojoj zajednici i regiji.

Analizirati i evaluirati svaku komponentu programa i čitav projekt kroz proces akcijskog istraživanja koji će dati preporuke za daljnje jačanje rada na izgradnji mira

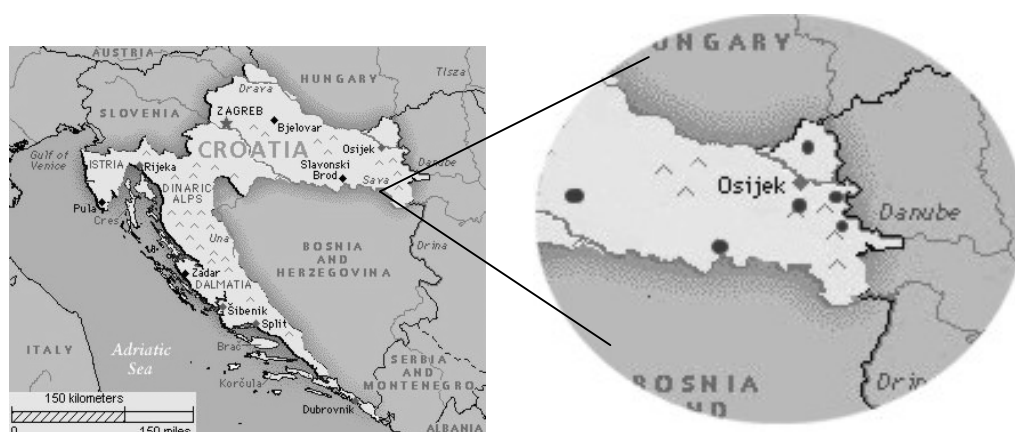
crkve itd. u mreži Peace Team Forum u Švedskoj i u mreži NVOa Europe, mirovni istraživači, političari zainteresirani za razvoj nemilitarističkih mirovnih struktura.

Općenito govoreći, prvu smo godinu rada na Projektu iskoristili za sastavljanje timova i obuku članova, razvijanje mreže sjedišta i ureda mirovnih timova, prikupljanje financijskih sredstava te za postavljanje i integraciju pet timova u zajednice. Četiri su tima postavljena u zajednice tijekom veljače 1999. godine, a jedan u svibnju iste godine.

Druge smo godine unutar zajednice integrirali jedan subregionalni mirovni tim u Slavonskom Brodu¹⁷, testirali “virtualnu” strategiju mirovnog tima u Berku¹⁸, razvili i validirali metodologije rada, uključujući primjenu “projekta slušanja” te organizirali i proveli aktivnosti utemeljene na razini zajednice.

Slika 3 daje pregled lokacija u kojima se nalaze mirovni timovi: Beli Manastir, Slavonski Brod, Dalj, Vukovar, Okučani, Berak i Tenja.

Slika 3: Lokacije mirovnih timova

¹⁷ Tim u Slavonskom Brodu ima ured u Hrvatskoj, ali se njegove aktivnosti vode u susjednoj Republici Srpskoj u Bosni i Hercegovini

¹⁸ U lipnju 2000 nakon ubojstva hrvatskog Srbina u i na zahtjev OSCE-a za novim oblikom mirovnog tima u Berak je postavljen “virtualni” tim

CILJEVI PROCJENE UTJECAJA

Pri samom kraju Projekta pojavila se potreba za procjenom utjecaja koji je isti izvršio, a u svrhu dobivanja informacija na temelju kojih će se razvijati nova faza programa. Od toga se dokumenta očekuje da evidentira procjenu utjecaja i opće nalaze. Taj je posao započet tijekom srpnja i kolovoza 2000. godine kao odgovor na slijedeće zadatke:

- Procijeniti utjecaj Projekta na razini zajednice
- Usporediti i utvrditi razliku postignuća u odnosu na inicijalne ciljeve
- Utvrditi glavna ograničenja i prepreke tijekom primjene Projekta
- Utvrditi dobre i loše strane programa
- Dati doprinos naučenim lekcijama i preporukama za drugu fazu Projekta, usredotočujući se prvenstveno na:

- Pristupu programa i njegovu primjenu
- Strukturu rukovođenja programa
- Kapacitete službenog osoblja
- Pomirenje
- Komponente programa
- Održivost programa

- Razviti i validirati metodologiju procjene utjecaja izgradnje mira, što može biti od koristi pri budućim mirovnim intervencijama.

STRUKTURA DOKUMENTA

Dokument je podijeljen na sljedeće odjeljke:

metodologija

nalazi

zaključci

naučene lekcije

preporuke

bibliografija i

dodaci.

METODOLOGIJA PROCJENE UTJECAJA

Uzimajući u obzir da je malo netradicionalnih mirovnih procesa privuklo dovoljno pozornosti da bi bili formalno evaluirani, i shvaćajući da je izgradnja mira ukorijenjena u procese obnove prekinutih veza i povjerenja, ova je metodologija bila prvenstveno prilika za validaciju radnog modela i izgradnju kapaciteta osoblja angažiranog u projektu.

Glavne su karakteristike metodologije bile njene povijesne, kvalitativne, participativne, fleksibilne, višeslojne i procesu orijentirane prirode. To će reći da su procjene pokušale rekonstruirati i analizirati historijski razvoj Projekta; identificirati strukture rukovođenja Projektom i izvršne strukture; utvrditi utjecaj Projekta na različite skupine uključene u njegovo izvršenje; analizirati strukture orijentirane na proces koje koriste miru, a rezultat su same primjene Projekta koja je izvedena unutar fleksibilne strukture sposobne za prilagodbu različitim okolnostima. *Slika 4* opisuje različite razine gore spomenute metodologije.

Slika 4: Razine metodologije procjene

Razina 1 : Struktura rukovođenja Projektom
Razina 2 : Mirovni timovi
Razina 3 : Zajednica (Sudionici u Projektu, ne-sudionici i izvanjske institucije)

Metodologija koju je provodio tim sastavljen od tri izvanjska savjetnika obuhvaćala je slijedeće komponente¹⁹.

1. Razina rukovođenja

Ključni intervjui

Intervjui s osobljem uključenim u Projekt

U svrhu prikupljanja primarnih podataka u svezi s razvojem Projekta i strateških dugoročnih ciljeva, ova se komponenta sastoji od intervjua s pitanjima otvorenog tipa (*koja ne sugeriraju odgovor*) za članove tima koji rukovode Projektom.

Intervjui s izvanjskim osobama

U namjeri da se identificiraju narav i strategije inter-institucionalnih veza Projekta provode se individualni, polu-strukturirani intervjui s predstavnicima donatora, osobljem lokalnih i međunarodnih nevladinih udruga, vjerskim vođama i predstavnicima Vlade.

¹⁹ Individualne intervjue s lokalnim organizacijama je vodio međunarodni vođa tima za procjenu utjecaja, a analizu dokumenata projekta i fokusnih grupa su provela dva lokalna savjetnika

Programske radionice

Aktivnosti na ovome području uključivale su dvije jednodnevne radionice s osobljem rukovodećeg tima, a u svrhu kritičke analize institucionalnih prednosti i nedostataka tima koji rukovodi Projektom te samog Projekta općenito.

Pregled dokumentacije o programu

Ova je grupa aktivnosti uključivala proučavanje dokumentacije o programu, tromjesečna izvješća, povratne informacije od donatora, interna mjesečna izvješća, ranije dokumente o procjenama i konačnu analizu budžeta projekta.

Pregled strukture obuke u okviru Projekta te mehanizmi praćenja (monitoringa)

Ova je skupina aktivnosti uključivala analizu plana obuke, pregled profila trenera, kao i primjenu upitnika za trenere. U te je aktivnosti, nadalje, uključena i analiza oruđa praćenja projekta te opservacije mehanizama praćenja (monitoringa) na licu mjesta.

2. Razina mirovnog tima²⁰

Programske radionice

U svrhu kritičke analize dobrih i loših strana te mogućnosti Projekta, na ovome se području organizira jednodjevna radionica sa svim članovima mirovnoga tima. Isto se tako analiziraju slabe i jake institucionalne strane tima koji rukovodi Projektom.

Ključni intervjui

Ova se komponenta sastoji od intervjua s pitanjima otvorenog tipa za članove mirovnih timova, a u svrhu dobivanja daljnjih informacija o temama kao što su odnosi s rukovodećim timom, stručno (tehničko) znanje, prepreke i smetnje u radu te razvoj Projekta s obzirom na posebno područje posla kojim se bavi intervjuirana osoba.

Konstrukcija matrica procesa

Ovdje je riječ o razvijanju specifičnih matrica, a u svrhu dobivanja kvalitativnih i kvantitativnih informacija o aktivnostima koje poduzimaju mirovni timovi, o promjenama stavova unutar timova i zajednica u kojima timovi djeluju i izgrađivanja održivih mehanizama i procesa.

Posjete na licu mjesta

Ova komponenta uključuje posjet svim lokacijama mirovnih timova, a u svrhu procjene područja rada i radnih sredstava.

3. Razina zajednice

Intervjui s mještanima aktivistima

Ovdje se s mještanima koji su aktivisti na Projektu vode pojedinačni intervjui s pitanjima otvorenog tipa u svrhu dobivanja informacije o njihovoj percepciji Projekta, o razlozima za sudjelovanje u Projektu te o njihovim nazorima u svezi pomirenja i utjecaja Projekta.

²⁰ Budući je projekt već angažiran u aktivnosti koja procjenjuje utjecaj koji je on imao na individualnoj razini članova mirovnog tima, razumijevajući namjeru da se taj napor ne ponavlja, aktivnosti procjene utjecaja su usredotočene na razinu tima. Važno je da Projekt pri razvijanju budućih aktivnosti zajedno koristi oba seta podataka

Fokusne grupe sa sudionicima i nesudionicima (u projektu)

Fokusne su grupe (*grupe okupljene zbog evaluacije rada mirovnih timova, op. prev.*) bile organizirane u mjestima gdje su radili mirovni timovi s lokalnim mjesnim grupama sastavljenim od sudionika i nesudionika u Projektu (hrvatski Srbi, hrvatski Hrvati, Romi, muškarci, žene, mladi, vjernici i “utjecajne osobe”). Osim toga, fokusne su grupe formirane i samo s nesudionicima na projektu. Željeli smo dobiti mišljenje i poglede članova zajednice o mirovnim timovima, promoviranim aktivnostima, miru i pomirenju, međuetničkim odnosima, kvaliteti življenja prije i nakon rata te razvoju civilnoga društva.

4. Analiza podataka

Za sve je aktivnosti izvršena individualna kvalitativna analiza. Budući da nalazi u ovome dokumentu predstavljaju opći pregled kojemu je cilj osvjetljavanje najvažnijih točaka, dodaci sadrže pojedinačne specifične rezultate.

5. Validacija izvješća o procjeni

U sklopu metodologije upriličena je participativna radionica o validaciji na kojoj je sudjelovalo osoblje uključeno u Projekt te mještani aktivisti. Svrha je ove radionice bilo omogućavanje učenja i rasprave o rezultatima među različitim sudionicima na Projektu.

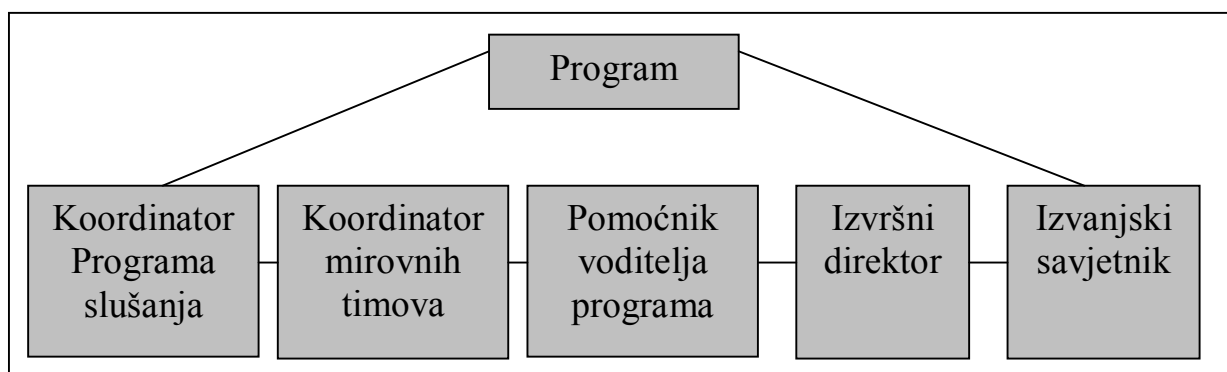
NALAZI PROCJENE UTJECAJA

1. Nalazi na razini rukovođenja Projektom

Sudionici procjene utjecaja i struktura

Budući da rukovodeći tim nije jasno definiran (kao što pokazuje *Slika 5*), općenito se misli da se rukovodeći tim sastoji od šest članova: voditelja programa, koordinatora za program slušanja, koordinatora mirovnih timova, pomoćnika voditelja programa, izvršnog direktora Centra i izvanjskoga savjetnika²¹. Aktivnosti procjene utjecaja imale su koristi od aktivnog sudjelovanja svakoga od ovdje navedenih članova tima.

Slika 5: Struktura i članovi rukovodećeg tima

Dvoje od šest članova rukovodećeg tima ima akademsku izobrazbu iz sociologije; jedan iz područja uprave i jedan iz medicine, dok dvoje nemaju završeni studij. Zajednički su faktori za sve članove njihova uloga “aktivista” u mirovnom pokretu u Istočnoj Hrvatskoj, njihova predanost poslu i činjenica da je ovaj Projekt njihov prvi veliki provedbeni napor na projektu izgradnje mira. Rukovodeći je tim sačinjen, po navodima samih članova, od četiri hrvatska Hrvata, jednog hrvatskog Srbina i jednog međunarodnog člana²².

Premda svi članovi tima nisu u jednakoj mjeri bili uključeni u izvršenje Projekta, rezultati pokazuju da je tim kao cjelina provodio financijsko vođenje projekta, tehničku pomoć, nadzor i obuku mirovnih timova. Osim toga, rukovodeći je tim također odgovoran za identifikaciju potrebnih resursnih osoba, umrežavanje i lobiranje te za organizaciju istraživačkih aktivnosti u svezi s Projektom.

Radna odgovornost dvojice članova rukovodećega tima, voditelja Projekta i koordinatora projekta slušanja uključuje i članstvo u mirovnom timu u Berku, gdje su bili angažirani u procesu “aktivnog slušanja” zajednice, identifikaciji volontera te organiziranju i promoviranju aktivnosti na razini zajednice.

²¹ U ovom je slučaju izvanjski savjetnik međunarodni član zaposlen na lokalnom Evangeličkom fakultetu

Na početku se Projekta tim za rukovođenje projektom sastojao od dva člana: voditelja Projekta i njegova pomoćnika. No, kad je Projekt počeo osiguravati sredstva, rukovodeći je tim narastao i poprimio sadašnju strukturu od šest članova. Zbog tih je razloga rukovodeći tim tijekom izvršenja Projekta (a posebice u ranoj fazi) prilikom donošenja odluke tražio potporu Izvršnog odbora Centra.

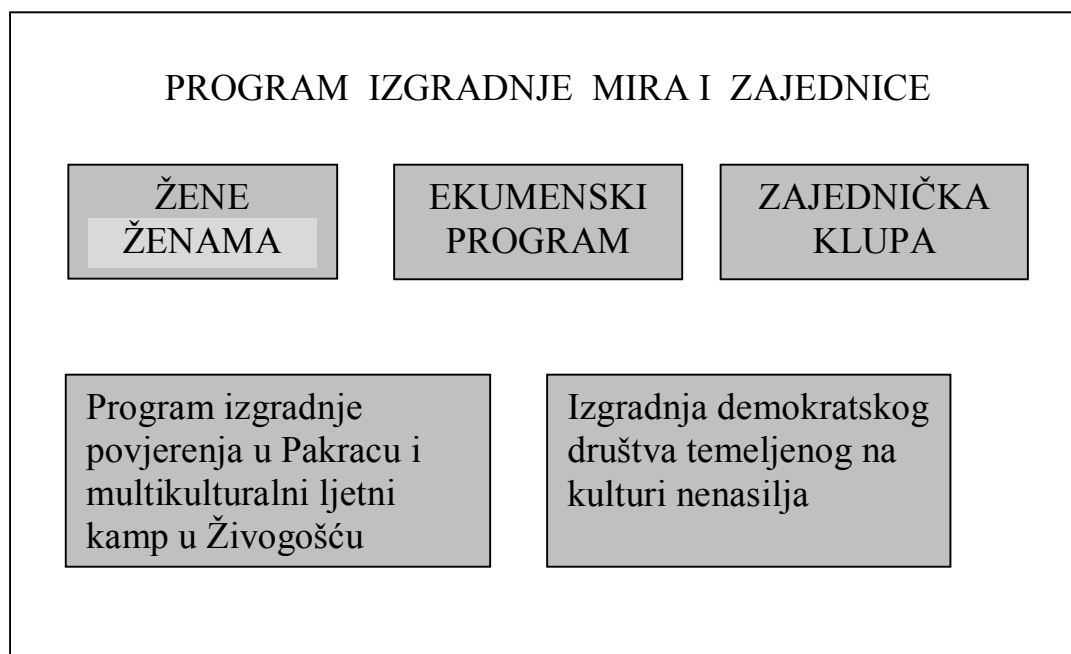
Nalazi procjene utjecaja također su otkrili da nekim članovima rukovodećeg tima, kao i članovima mirovnog tima nisu jasne strukture donošenja odluka na razini Projekta. To je imalo za posljedicu opće uvjerenje kako je moć koncentrirana u samo nekoliko osoba. Na isti su način opaženi i modaliteti odgovornosti i naredbi kao nejasni .

Na sličan je način rukovodeći tim istaknuo da je jedan od njihovih aktualnih ciljeva zasnivanje i razvoj jedne decentralizirane samoupravne strukture, kako na razini Projekta, tako i Centra.

Veza s programima Centra²³

Kao što se vidi na *slici 6*, pilot-projekt ***Izgradnja demokratskoga društva temeljenog na kulturi nenasilja*** samo je jedan od pet projekata koji postoje u okviru programa Centra za izgradnju mira i razvoj zajednice. Projekt je tijekom provedbenog razdoblja razvio konzistentne programske i financijske veze s ostala četiri projekta. Valja reći da je nekoliko aktivnosti iz ostala četiri projekta integrirano u pilot-projekt ***Izgradnja demokratskog društva temeljenog na kulturi nenasilja*** i u mnogo su slučajeva takve aktivnosti služile kao *matching* sredstava u Projektu.

Slika 6: Projekti Programa izgradnje mira Centra za mir Osijek

²³ Konzultirajte u Dodatku 1 organogram Centra za mir, nenasilje i ljudska prava

Na taj način, primjerice, projekt **Žene ženama** svoju psiho-socijalnu potporu vezuje uz mirovne timove i zajednice unutar koje djeluje, što ima za posljedicu specifične aktivnosti za žene. **Ekumenski program** pomogao je pri formiranju skupina okupljenih u zajedničkoj molitvi na različitim lokacijama mirovnih timova, a projekt **Zajednička klupa** omogućio je da dvanaest nezaposlenih članova zajednice ode na razmjenu u Nizozemsku.

Na sličan je način Projekt imao važnu vezu s Programom obrazovanja za mir i psiho-socijalni razvoj Centra za mir. U ovom je slučaju, kako je jedan od tih programskih projekata uključio u obuku učitelje za područje tretiranja trauma kako bi pomogli svojim studentima i njihovim roditeljima, i to organiziranjem sudjelovanja učitelja iz zajednica u kojima već djeluju mirovni timovi, zajednice u kojima su djelovali mirovni timovi također su imale koristi od ovih napora.

Projekt je također održavao usku logističku i programsku vezu s Programom ljudskih prava Centra za mir. Logističku, na način da je Program za ljudska prava bio domaćin mirovnim timovima kad su započinjali svoj rad i osnivali odgovarajuće urede, a tehničku (stručnu) u obliku pravne pomoći koju su pružali članovima zajednice upućenih od strane timova.

Praćenje (monitoring)

Rukovodeći je tim tijekom izvršenja Projekta bio uključen u izradu nacрта i izvršenje različitih aktivnosti praćenja. Neke su od početnih aktivnosti (koje su kasnije izostavljene) uključivale izradu dnevnih, tjednih i mjesečnih izvješća od strane mirovnih timova. Ostale nastavljene aktivnosti uključivale su sastanke Projektna grupe te sastanke rukovodećeg tima, kao i posjete različitih članova rukovodećeg tima lokacijama gdje su smješteni mirovni timovi. Jedna od posljednjih aktivnosti, a koja je započela u siječnju 2000. godine, uključivala je formiranje mjesečnih “strateških planova” od strane članova svakog mirovnog tima, koji su razvijeni i praćeni zajedno s izvanjskim suradnikom (savjetnikom) rukovodećeg tima.

Financiranje Projekta

Glavni je financijski izvor čitavog Projekta Europska unija. Prvobitni financijski aranžman koji je posredovao Institut za život i mir predviđao je da će projektni budžet od 1.6 mil. \$ u jednakim dijelovima financirati Europska unija i dodatna *matching* sredstva koja bi L&PI i Centar prikupili. Osim toga, dogovor s Europskom unijom predviđao je da će sredstva nakon potpisivanja financijskoga aranžmana biti oslobođena tek nakon što budu osigurani odgovarajući proporcionalni fondovi drugih donatora.

Europska je unija tijekom prve godine oslobađala male iznose novca zato što cjelokupna suma donatorskih fondova nije dosegla potrebnu razinu. Zbog toga su se stranke složile oko reduciranja ukupnoga budžeta na 1.106.467 dolara, a Projekt produži do gotovo tri godine. Izvorni je budžet Projekta bio planiran za 24 mjeseca, uključujući i tri mjeseca pripreme, tri mjeseca obuke mirovnih timova i 18 mjeseci rada na terenu. Produžetak se odnosio na 23-mjesečni terenski rad. Ukupno je Europska unija sudjelovala u financiranju Projekta sa 61% ovog iznosa, a dodatna su proporcionalna sredstva u iznosu od 39% osigurali Centar te Institut za život i mir. *Tabela 2* daje opći pregled budžeta Projekta.

Tabela 2 : Opći pregled budžeta Projekta

Rashodi	Suma	Postotak
Mirovni tim	651.591	59%
Izvješća i Publikacije	31.995	3%
Istraživanja i Procjene	71.486	6%
Koordinacija Projekta Hrvatska Projekta Švedska Aktivnosti	114.603	10%
	133.189	12%
Total	1.106.647	100%

S obzirom na to da se dodatna proporcionalna sredstva nisu mogla pronaći, početkom 1998. godine osigurana su sredstva za samo tri mjeseca. Osoblje je angažirano na Projektu uz uvjet da im se aktivnost može prekinuti u bilo koje vrijeme, odnosno i realizacija se samog Projekta mogla bilo kad prekinuti, također. Tromjesečno je razdoblje kasnije produženo u slijedeće tromjesečno razdoblje, i tako dalje. I to je išlo tako sve do isteka prvih petnaest mjeseci. Odatle slijedi zaključak da je namicanje sredstava za kompletiranje cijelog Projekta relativno novijeg datuma.

Odluku o iniciranju Projekta bez adekvatnih popratnih financijskih sredstava donijeli su zajedno Institut za život i mir te Centar kako bi što brže uveli mehanizme mirovnih timova sa svrhom prevencije najmanje dviju pojava koje su se mogle očekivati nakon povlačenja UNTAES-a: nasilja i masovnog egzodusa Srba iz Istočne Slavonije. Kako je pokazano tijekom intervjua s članovima rukovodećeg tima, takva odluka nije dopustila dugoročno planiranje i doprinijela je kriznom modu - reaktivnom stilu upravljanja, koji je okarakterizirao veći dio izvršne faze Projekta.

2. Nalazi na razini mirovnih timova

Sudionici procjene mirovnih timova i sastav tima

Trenutno postoje dvadeset i dva nacionalna te četiri međunarodna člana mirovnih timova. Od dvadeset i dva, šesnaest se izjašnjavaju kao hrvatski Hrvati, trojica kao hrvatski Srbi, jedan kao i Srbin i Hrvat, i jedan kao Ukrajinac. Sva četvorica međunarodnih članova predstavnika mirovnog tima su Austrijanci. Svi su ovi članovi sudjelovali u aktivnostima procjene utjecaja.

S prosječnom starosti od 28 godina, dvadesetoro od dvadeset i dvoje nacionalnih članova (iz Hrvatske) nemaju akademsku naobrazbu. U slučaju međunarodnih članova, svi imaju završenu akademsku naobrazbu. Značajna većina nacionalnih članova (iz Hrvatske) uključena je u Projekt od samoga početka 1998. godine. S druge pak strane, nijedan od prvotno određenih međunarodnih članova mirovnih timova nije nastavio rad na Programu. Postojeća četvorica (međunarodnih članova) nove su pridošlice u timovima.

Novačenje, selekcija i formiranje timova

Centar je putem oglasa u novinama i elektronskim sredstvima javnog informiranja u Hrvatskoj, Europi i SAD-u zaprimio preko 171 molbe iz Hrvatske i 15 molbi iz inozemstva. Od svih pristiglih molbi izabrana su dvadeset i osam nacionalnih (iz Hrvatske) i 7 međunarodnih kandidata. U početku se strogo pridržavalo izabranih kriterija, što je uključivalo iskustva iz ranijeg mirovnog rada, poznavanje stranog jezika i osnovno znanje o radu nevladinih udruga. No kako se proces nastavljao, a u uvjetima financijske nesigurnosti koja je pratila selekciju članova, kriterij je postao interes za mirovni rad te volja za sudjelovanjem u iskustvu transformacije. Osim toga, niti je poznavanje hrvatskoga jezika bio kriterij za izbor međunarodnih članova, niti je poznavanje engleskoga jezika bio kriterij za izbor nacionalnih članova (iz Hrvatske).

Nacionalni članovi mirovnih timova unovačeni su pod općim nazivom “mirovni radnici” i bila su im ponuđena mjesečna primanja u skladu s prosječnom plaćom u državi (Republika Hrvatska)²⁴.

Također unovačeni pod općim nazivom “mirovni radnici”, međunarodni su članovi mirovnih timova, s druge strane, unovačeni zbog neutralne prisutnosti unutar multietničkih timova, promicanja rada etički zasnovanog na demokratskim vrijednostima te zbog uspostavljanja veza s međunarodnom zajednicom. Njihove su zarade, za razliku od zarada nacionalnih članova mirovnih timova, bile niže od prosječnih zarada u njihovim matičnim zemljama. To je rezultat vođenja pregovora između Centra i nekih nevladinih udruga te vlada zemalja odakle su dolazili međunarodni predstavnici mirovnih timova, a konstituirali su opciju civilne službe.

Tijekom dubinskih intervjuja, upitnika i radionica utvrđeno je da su međunarodni članovi mirovnih timova svoje integriranje u sastav timova doživljavali izrazito izazovnim, uključujući tu i samo promicanje takvog rada. Nedostatak poznavanja jezika, nedostatak jasnih i definiranih odgovornosti kao i nedostatak komunikacijskih mehanizama između međunarodnih i nacionalnih mirovnih timova – sve su to bile prepreke djelotvornom timskom radu. Kao što su sami naveli, to je u većini slučajeva rezultiralo povlačenjem mnogih od njih iz projekta ili njihovog neovisnog rada u zajednici.

Obuka mirovnih timova

Prva aktivnost koja je poduzeta s izabranim kandidatima bila je uvodna obuka od deset tjedana u Iloku, maloj zajednici (naselju) u Istočnoj Hrvatskoj. Nastavni su plan u Švedskoj razradili voditelj projekta, jedan savjetnik pri Pedagoškom fakultetu u Osijeku i osoblje Instituta za život i mir. Nastavni su planovi rađeni prema općem okviru *Osnaživanje za službu mira*, inicijative koju je zagovarao Kršćanski koncil Švedske²⁵. Međunarodni savjetnici koji su pomagali pri samoj obuci članova mirovnih timova bili su profesionalci za područje rješavanja sukoba, psihologije, sociologije i rada s traumom. Kao što to prikazuje *tabela 3*, ta je uvodna obuka imala snažan naglasak na teoretsku konstrukciju sukoba i njegovog rješavanja, a razumijevanje osnovnih vrijednosti istaknula je kao sastavni dio tih pojmova. Jedan je dio obuke nastojao pomoći članovima MT-ova u razvoju i formulaciji radnog plana za prva tri mjeseca.

²⁴ U početku su članovi mirovnih timova imali plaću 2600 K. Danas primaju 3200 K što uključuje i 160 KN putnih troškova. U 1999. godini je prema Hrvatskom zavodu za statistiku prosječna plaća u Hrvatskoj bila 2.935 K.

²⁵ Osnaživanje za službu mira, 1996. Kršćanski koncil Švedske, Stockholm, Švedska

Tabela 3 : Pregled osnovne obuke za članove mirovnih timova

Teme tjednih radionica tijekom obuke	Praksa	Teorija
<i>1. tjedan:</i> Uspostavljanje okvira (sudionici, Projekt i Centar za mir, pregled obuke)		
<i>2. tjedan:</i> Vrijednosti, ideje i teme (porijeklo života, Dobro naspram Zla, nenasilje, demokracija i ljudska prava)		X
<i>3-5. tjedan:</i> Projekt slušanja, razvoj grupe, izgradnja tima (vođenje, nenasilje, alternative nasilju, pomirenje kako se nositi s traumom)	X	
<i>6. tjedan:</i> Rad sa sukobom (transformacija sukoba, pregovori, posredovanje)		X
<i>7. tjedan:</i> Društvene dimenzije sukoba (religija, ekonomija, Sjeverna Irska, rješavanje sukoba.)	X	
<i>8. tjedan:</i> Društvena rekonstrukcija - od vizije do akcije (Organizacija zajednice, organizacijsko rukovođenje, vođe na razini zajednice (grassroots), prikupljanje sredstava)		X
<i>9. tjedan:</i> Komunikacija putem medija (Mir, demokracija i mediji)	X	
<i>10. tjedan:</i> Izgradnja naše vizije društva u Istočnoj Slavoniji (vrijednosti, ciljevi projekta, evaluacija)		X

Članovi su mirovnih timova kroz neformalnu evaluaciju i vježbe praćenja (monitoring) koje su obavljene za vrijeme i nakon 10-tjedne obuke, kao i tijekom aktivnosti procjene utjecaja, u svojim razmišljanjima isticali kako je bilo nejasnoća glede sadržaja obuke, da žele naučiti više opipljivih vještina i da imaju potrebu za vođenjem i nadzorom. U isto je vrijeme nekoliko trenera ukazivalo na nedostatak strukture i manjak konkretnih ciljeva u cjelokupnom paketu i strategiji obuke. Budući da se o svim ovim nalazima raspravljalo tijekom obuke, postojeći mehanizmi rada nisu dopuštali adaptacije procesa²⁶.

²⁶ Jesen u Iloku, 1998. Centar za mir, nenasilje I ljudska prava, Osijek, Hrvatska

No, članovi mirovnih timova isticali su korist od obuke “aktivnog slušanja”, koja im je dala dobre i konkretne vještine, a koje su koristili na razini zajednice, te korist povezivanja i učvršćivanja u timove.

Osim toga, nakon obuke u Iloku i nakon upoznavanja s potrebama članova mirovnih timova za praktičnijim vještinama izgradnje zajednice, Projekt je organizirao niz internih radionica za članove mirovnih timova. Kao što to pokazuju *tabela 4 i 5*, i obvezni i fakultativni planovi interne obuke izvođeni su u skladu s prenošenjem praktičnih i konkretnih vještina za rad na razini zajednice.

Tabela 4: Pregled obveznog internog plana obuke

Timski rad i mirovni rad	Strateško planiranje – Istražna konferencija
O facilitaciji (vođenju)	Uloga pojedinca u demokraciji
Projektni prijedlog	Strateško planiranje
Kako provesti evaluaciju Projekta	Obuka za voditelje (lidere)
Istražna Konferencija	Radionica o smijehu

Tabela 5: Pregled rada radionica s fakultativnim planom obuke

Civilno društvo	Identiteti rod/spolu
Žena i politika	Ženska politika
Moja duhovnost I	Moja duhovnost II
Prigovor savjesti	Civilno društvo
Muški i ženski stereotipi	Rodne uloge
Isključenje i zagrljaj	Kreativni odgovor djece na sukob
Kako raditi s roditeljima	SWOT - analize i gnjev
Identitet – kako raditi s roditeljima	Feminizam
Sposobnost nenasilja – moj prostor	Moj odnos prema sukobu

Slično nalazima na koje smo naišli u podacima o uvodnoj obuci u Iloku, vježbe procjene otkrile su pak da se većina članova mirovnih timova osjećala frustriranim tijekom interne obuke (obuka je izvođena u vrijeme kad su timovi već djelovali na terenu). Nedostatak jasnih ciljeva obuke i odgovarajuće strategije, kao i različiti pristupi koje su koristili različiti treneri (bilo da su zatraženi za taj posao, bilo da su se sami javili) navođeni su kao glavni uzrok anksioznosti. Osim toga, većina je članova mirovnih timova ponovno naglašavala osjećaj da ih interna obuka nije osposobila za praktične i tehničke vještine, neophodne za promicanje nekih od prepoznatih projekta u zajednicama.

Kao dodatni izvor frustracije spominjana je činjenica da članovi internacionalnog i nacionalnih mirovnih timova nisu dobili istu obuku, kako u uvodnoj fazi (prije izlaska na teren), tako i u internoj fazi (nakon izlaska na teren).

Za članove koji su se mirovnim timovima priključili nakon uvodne obuke i nakon mnogih internih radionica - ukoliko je bila riječ o nacionalnim članovima - obuka se sastojala od “aktivnog slušanja” i formuliranja upitnika za potrebe intervjuiranja članova zajednice, a ukoliko je riječ o međunarodnim članovima, obuka se sastojala od općeg pregleda projekta.

Povremeno, a osobito kad se interna obuka bavila razvojem zajednice i temama u svezi razvoja projekta, Projekt je preuzimao praksu da na takvu obuku pozove grupe iz zajednice kako bi sudjelovali u radionicama kao dio institucionalnog pristupa "praćenja". Posebice su članovi lokalnih zajednica identificirali teme participativnog razvoja koje su bile uklopljene u pet tematskih radionica kao iznimno korisne.

U uvjetima Slavenskog Broda, gdje je mirovni tim nedavno utemeljen, obuka je uključivala češće posjete rukovodećega tima, kao i teme participativnog razvoja.

Radni kontekst mirovnih timova

Vježbe procjene utjecaja isto su tako otkrile da su MT-ovi, kada su došli u zajednice u kojima će raditi, zatekli integrirani teritorij, ali je društvo na tom istom prostoru još uvijek bilo u nekakvoj vrsti rata. Ozračje je bilo puno napetosti. S jedne se strane prognana populacija još uvijek nije vraćala na svoja ognjišta, dok su hrvatski Srbi koji su tijekom rata ostali u tome području, s druge strane osjećali strah od osvete na svim razinama od hrvatskih Hrvata povratnika. Vladini programi ili institucionalne strukture za praćenje kršenja ljudskih prava, promicanje izgradnje povjerenja ili sprječavanje nasilja bili su minimalni. Nasuprot tome, može se reći da su potpuno nedostajali legalni, politički i gospodarski uvjeti za integraciju stanovništva. Općenito rečeno, grupe međusobno nisu komunicirale, a društveni pritisak da se zadrže takve podjele bio je više nego očit. Ono malo škola koje su bile u funkciji vodile su odijeljene razrede za srpsku i hrvatsku djecu. Kako obitelji koje su se poželjele vratiti nisu imale kamo, stanovanje je bio veliki problem.

Osim toga, mnogi su članovi mirovnih timova primili različite prijetnje od članova zajednice zbog posla koji obavljaju. Pojam mirovnih timova nije bio samo nepoznanica i prijetnja, već je zvučalo i strano, i time je bilo sumnjivo. Opažene kao novina koju su na to područje donijeli stranci s ciljem zaštite srpskih interesa, nevladine su udruge smatrane špijunima i saveznicima "neprijatelja". Nevoljko prihvaćanje takvih organizacija (NVO) od strane ranije hrvatske Vlade samo je pojačao negativne dojmove. Zbog tih razloga članovi mirovnih timova nisu bili dobrodošli kad su se prvi puta pojavili na terenu, i u mnogim su slučajevima naišli na otvoreno izražen otpor.

Metode rada mirovnih timova bile su u svojoj naravi neobične. Dok je do rascjepa bivše Jugoslavije došlo kroz proces zamjene komunizma kao dominantne, državne ideologije, nacionalizmom, obje su ideologije dijelile isti model političke kulture, definiran kolektivizmom, centralizmom i autoritarizmom. Odatle možemo zaključiti da su promjene ideologija izazvale tek minimalne promjene u dominantnoj političkoj kulturi koja je naglašavala ulogu jakog, karizmatičnog, muškog vođe (lidera), poput predsjednika Tuđmana u Hrvatskoj. Stoga je uloga građana i dalje reducirana do opće pasivnosti i lojalnih sljedbenika. Pojam zajedničkoga rada na promicanju temeljnih ljudskih prava, nenasilja i pomirenja, kao i potencijal pojedinaca da identificiraju i zadovoljavaju svoje zajedničke potrebe bila je novina bez presedana.

Budući da su civilno društvo, višestranačka demokracija i prava manjina bili artikulirani i tolerirani na deklarativnoj razini Vlade, doprinosi oporbenih stranaka bili su kontinuirano minimizirani, dok su grupe civilnog društva bile ignorirane, a manjinska prava narušavana, kako od strane Vladinih zakona, tako i od strane izvršne vlasti. Tako su, dakle, rukovodeći tim i mirovni timovi nastavili u svojim umovima voditi "tihi rat" u kojemu se Vlada angažirala u progonu Srba iz Hrvatske, a Projekt se pokušao suprotstaviti tim učincima na razini zajednice.

Aktivnosti mirovnih timova

Projekt slušanja²⁷

Pozadina

Od samog početka Projekta, “projekt slušanja” bio je srž obuke mirovnih timova i aktivnosti baziranih na razini zajednice. “Projekt slušanja” je imao za cilj:

1. izgraditi povjerenje i poštovanje između članova mirovnih timova i lokalnog stanovništva
2. poticati ljude na izražavanje osjećaja (bijes, strah) i briga
3. prepoznati osjećaje i potrebe različitih grupa
4. prepoznati opća uvjerenja i nadanja u zajednici
5. otvoriti komunikaciju između Hrvata i Srba
6. prepoznati vođe (lidere) zajednice
7. identificirati zajedničke aktivnosti izgradnje zajednice
8. izvršenje projekata zajedničkih akcija

Ovakvu je radnu metodologiju Centru prvi puta predstavila organizacija “Ruralni južnjački glas za mir”²⁸, koji je koristio ovu metodu u svrhu poboljšanja međurasnih odnosa u SAD-u i drugim dijelovima svijeta. Ova je metoda sredinom 1990-tih prilagođena hrvatskome kontekstu putem njene validacije u Pakracu (Zapadna Slavonija) i Bilju (Baranja). Intervjui jedan na jedan između članova mirovnog tima i članova zajednice ili obiteljskih grupa dobili su putem njezine prve i najvažnije komponente “aktivnog slušanja” novu kvalitetu. Intervjui “projekta slušanja” sastojali su se od pitanja otvorenog tipa (bez sugeriranih odgovora) koja su istraživala slijedeće teme:

1. prilike intervjuirane osobe (spol, nacionalnost, dob, mjesto rođenja, obiteljski status, zanimanje i zaposlenost);
2. ratni status;
3. iskustvo iz rata (gubitak člana obitelji, gubitak imovine, mučenje, zastrašivanje, teške ekonomske prilike, strah, progonstvo, povratak);
4. Percepcija trenutnih problema – na osobnoj razini i na razini zajednice;
5. Percepcija aktualnoga načina komunikacije između dvije dominantne nacionalnosti,
6. Sugestije za rješenje prepoznatih problema;
7. Stavovi prema perspektivama pomirenja;
8. Osobna spremnost za uključivanje u razvoj zajednice i aktivnosti izgradnje mira

Sudionici na “Projektu slušanja”

Kao što se može vidjeti u *tabeli 6*, postojeći podaci pokazuju da je na lokacijama sedam mirovnih timova do kolovoza 2000. godine u intervjuje “aktivnog slušanja” bilo uključeno 1353 člana zajednice.

²⁷ Konzultirajte Dodatak 2 glede specifičnih i razrađenih rezultata

²⁸ Na čelu s Herbom Waltersom ova je organizacija stacionirana u Kaliforniji i nastoji promicati pomirenje pojedinaca i zajednica pomoću mehanizama poticanja zajedništva

Tabela 6: Broj i profil sudionika “projekta slušanja” do kolovoza 2000. godine²⁹

Sjedište tima	Ukupan broj sudionika	Broj sudionika po nacionalnosti		
		Srbi	Hrvati	ostali
Vukovar	52			
Dalj	290	174	87	29
Slavonski Brod	162			162*
Beli Manastir	343			
Tenja	326	152	150	24
Okučani	120	21	90	9
Berak	62		62	
Ukupno	1353	347	387	224

**U ovom slučaju riječ je o Muslimanima iz Republike Srpske na području Bosne i Hercegovine.*

Nedavno su članovi mirovnih timova počeli identifikaciju muškaraca i žena iz različitih zajednica koji bi se uključili u Projekt slušanja. S tim je ciljem oko 40 članova osposobljavano u “aktivnom slušanju” tijekom mjeseca ožujka i svibnja 2000. godine. Premda je osoblje Projekta isticalo da je riječ o pilot obuci, povratne su informacije sudionika otkrile njihovu želju za korištenjem novih vještina u svom osobnom životu te u svom potencijalnom javnom radu. Projekt je također razvio modalitete plaćanja nekih od ovih mještana aktivista kako bi se pokrili putni troškovi i troškovi prehrane koji nastaju zbog angažiranja na Projektu slušanja.

Rezultati “projekta slušanja”

Analiza rezultata “Projekta slušanja” načinjena u sklopu procjene utjecaja sugerira slijedeće:

- Glavna razlika u stavovima ne proizlazi iz etničke pripadnosti, već iz statusa grupa koji se stvorio tijekom rata (osobe koje su ostale na području svojih ognjišta; osobe koje su napustile područje, pa su se vratile; osobe koje su se naselile na to područje, a tu nisu živjele ranije).
- Trauma ljudi koji su napustili područje, pa se vratili odnosi se na prisilno protjerivanje, smrt ili gubitak članova obitelji, mučenje i razočaranje nakon povratka.
- Trauma osoba ostalih na svome području odnosi se na osjećaje izloženosti nametnutoj kolektivnoj krivnji, socijalnu izolaciju, diskriminaciju na radnom mjestu, strah od hrvatskih institucija i osjećaj nesigurnosti.
- Neke od osoba koje su ostale na svome području razvile su dvostruki osjećaj viktimizacije, s jedne strane od srpskih vlasti tijekom rata (kada su opaženi kao pomagači svojih susjeda Hrvata), a s druge strane od hrvatskih vlasti i povratnika nakon rata (kad su opaženi kao potpora srpskim buntovnicima ili čak kao uključeni u ratne zločine).
- Svim je grupama zajedničko osjećaj ekonomskih teškoća i pomanjkanje ekonomskih mogućnosti.
- Zajedničko svim grupama jest potreba za poboljšanjem prometne infrastrukture, kulturnog i društvenog života te aktivnosti za djecu i mlade.

²⁹ Nema presjeka podataka za sve mirovne timove

- Osobe koje su ostale u regiji izražavaju jači interes i spremnost na komunikaciju s povratnicima, dok osobe koje su se vratile pretežito osjećaju ljutnju, razočaranje i nepovjerenje prema ostalnicima (*osobe koje su tijekom ratnog vihora ostale na svome ognjištu, području*)
- Stavovi osoba koje se vraćaju protežu se od želje za osvetom, totalnog odbacivanja bilo kakve komunikacije sa susjedima ostalnicima do selektivnog odbacivanja komunikacije (izbjegavanje navodnih ratnih profitera i kriminalaca ili osoba koje su im izravno nanijele štetu).
- Prijedlozi za aktivnosti izgradnje zajednice (u području popravljanja uništene infrastrukture, razvoj malih poduzeća i briga za okolicu) bogati su u detaljima i vrlo konkretni.

Pomirenje

Analizom je nadalje ustanovljeno da u slučaju kad se muškarce i žene izravno pita o pomirenju, i jedni i drugi navode za to dva preduvjeta: (1) izravna državna akcija protiv ratnih zločinaca te saznanje o sudbini nestalih osoba te (2) društvene i ekonomske akcije razvoja zajednice. Unutar tih širokih kategorija, "pomirenje" se u svakoj zajednici definira na specifičan način, ovisno o stvarnom stanju stvari. Tamo gdje smo imali dovoljno podataka na raspolaganju, načinili smo brzi pregled "pretpostavki" koje muškarci i žene navode za pomirenje.

Vukovar

- Podizanje optužnica protiv ratnih zločinaca
- Protok vremena
- Zajednički projekti koji će otvarati radna mjesta

Tenja

- Komunikacija između djece različitih nacionalnosti
- Organiziranje susreta s obje grupe
- Inicijativu u pomirenju trebaju preuzeti mještani koji tijekom rata nisu izgubili nikoga od članova obitelji

Beli Manastir

- Podizanje optužnica protiv ratnih zločinaca
- Uključivanje mještana u zajedničke aktivnosti izgradnje zajednice
- Uspostavljanje lokalnog vijeća
- Poboljšanje gradske infrastrukture
- Potpora grupnim aktivnostima s ženama, djecom, mladima i starijim osobama
- Iznalaženje mogućnosti za suradnju

Berak

- Kažnjavanje ratnih zločinaca
- Aktivnosti psiho-socijalne potpore za traumatiziranim mještane
- Društvene aktivnosti za djecu i mlade
- Dodatno obrazovanje učitelja

Učinci “projekta slušanja” na članove mirovnih timova³⁰

Pojedinačni intervjui i radionice s članovima mirovnih timova otkrili su da je “aktivno slušanje” bila prevladavajuća aktivnost koju su koristili u svome radu. Osim toga, pošto PS sadržava konkretnu vještinu intervjuiranja kojom su ovladali MT-ovi, PS je postala aktivnost koju su timovi prilagođivali različitim potrebama koje su se pojavljivale u njihovu radu. Ako su timovi trebali saznati što članovi zajednice osjećaju u svezi s nekim (zadanim) problemom, tim bi na taj način razvio specifični intervju i zatim ga primijenio s ciljem dobivanja odgovarajućega mišljenja o tome problemu.

Različiti su mirovni timovi zbog toga prigodice provodili specifične aktivnosti slušanja kako bi potakli mišljenje zajednice o različitim temama, kao što su reakcije na tekuće događaje ili eventualne aktivnosti koje sponzoriraju mirovni timovi.

To je stvorilo kontinuirani proces slušanja koji je, po riječima većine članova mirovnih timova, djelovao na njih tako da su bili “iscrpljeni”, “potišteni”, “preplavljeni tugom” i s “obvezom da moraju učiniti milijun stvari kako bi ispunili narasla očekivanja”. Dok su s jedne strane članovi mirovnih timova tražili tehničku potporu i ekspertizu kako bi promovirali neke od prepoznatih aktivnosti, isto su tako, s druge strane, tražili psihološku pomoć kako bi se mogli nositi s “procesom slušanja”. Govoreći u tehničkim terminima, članovi mirovnih timova stalno su osjećali da im nedostaju odgovarajuća stručna znanja, a gledano psihološki, uveden je neformalni mehanizam kontakta sa psihologom, koji bi se održavao na zahtjev članova tima, ali koji se pokazao nedostatnim³¹.

Inicijative na razini zajednice

Općenito govoreći, može se zaključiti da su, mirovni timovi uz pomoć mještana aktivista iz zajednice promovirali programe orijentirane prema aktivnostima na poljima obrazovanja, rekreacije, kulturne i humanitarne pomoći. U nekoliko su izoliranih slučajeva aktivnosti za sobom povlačile konsolidaciju i formiranje grupa u zajednici.

Obrazovanje:

Aktivnosti za mlade i djecu

Većina je obrazovnih aktivnosti koje su organizirali mirovni timovi bila namijenjena mladima i djeci. Radilo se uglavnom o kompjuterskim tečajevima i tečajevima stranog jezika. Na sličan su način timovi promovirali aktivnosti poput školskog godišnjaka i novinarskog društva.

Aktivnosti za žene

Žene su također imale koristi od tečajeva jezika i poznavanja rada na kompjuteru. U suradnji s Institutom za ženske studije iz Zagreba, mirovni su timovi promovirali seriju od šest radionica koje su se bavile pitanjima identiteta spolova, diskriminacijom žena, ženama u politici te pitanjima duhovnosti.

³⁰ Budući je Projekt već angažiran u procjeni svog utjecaja na individualnoj i osobnoj razini člana mirovnog tima, a sama procjena ne traži ponavljanje toga napora, ovi rekurentni podaci na individualnoj razini su vrijedni spomena

³¹ Tijekom primjene projekta određen psiholog je s pojedincima u timovima održao slijedeći broj seansi podrške: Beli Manastir 5 puta, Okučani 9 puta, Tenja 3 puta, Dalj puta, Vukovar 1 put, Slavonski Brod 2 puta.

Psiho-socijalne radionice

Mirovni su timovi organizirali i realizirali radionice sa psihološkim savjetovanjem koje su se bavile problemima rješavanja sukoba te traumama u djece, mladih, žena i učitelja.

Obuka za “aktivno slušanje”

Kao što je to već ranije spomenuto, neki su mirovni timovi počeli odabirati određene mještane za “aktivno slušanje”. U nekim su slučajevima obuku za takve mještane organizirali i proveli sami članovi tima. Osim lokalnih mještana, Projekt je obučio i tri osobe iz srednje Bosne, kao i različite osobe iz suradničkih organizacija u sklopu institucionalne strategije “mentorstva”.

Specifične rasprave za okruglim stolovima:

Mirovni su timovi razvili praksu sponzoriranja rasprava za okruglim stolom, gdje su sadržaji bili vezani uz aktualne teme i događaje. Neke su od tih rasprava uključivale teme kao što su religija, civilna služba, droge i pravna pitanja.

Tekuće kampanje u regiji:

Mirovni su se timovi tijekom izbora na lokalnoj i državnoj razini angažirali u promoviranju aktivnosti koje su imale za cilj podizanje opće razine svijesti o pitanjima izbora, a ujedno su o tim sadržajima izvješćivali i cjelokupnu populaciju.

Rekreacija i kultura:

Mirovni su timovi promovirali rekreacijske aktivnosti kao, primjerice, rok koncerte, noći poezije, filmske noći i predstave, sportske aktivnosti te darivanje cvijeća kao poticanje dobre volje. Putovanja na teren i razmjene posjeta organizirani su uglavnom za starije osobe. Timovi su također promovirali i kreativne radionice na razini zajednice.

U različitim je mjestima priređena manifestacija Dana kulture mira u trajanju od tri dana, a koja se sastojala od raznih kulturnih manifestacija, okruglih stolova, ekumenskih događaja te kreativnih radionica i solidarnog rada u svrhu promicanja mirovnih vrijednosti.

Infrastruktura na razini zajednice:

Mirovni timovi i članovi zajednice angažirali su se u čitavom nizu aktivnosti koje su uključivale uljepšavanje izgleda grada, a to su, između ostaloga, bile sadenje cvijeća, ličenje škola i provođenje kampanja za čišćenje.

Tiskanje raznih materijala i sredstva javnog informiranja:

Kao zajednički programski napor mirovnih timova i rukovodećeg tima, Projekt je tiskao čitav niz materijala od informacijskih brošura, video filmova, pa do magazina o Projektu i novinskih članaka.

Mirovni su timovi u svezi sredstava javnog informiranja također bili angažirani u izgradnji adekvatnih odnosa s lokalnim medijima kako bi im pomogli u istupima u zajednicu.

Humanitarna pomoć:

Članovi mirovnoga tima angažirali su se i u aktivnostima humanitarne pomoći, kao što je, recimo, distribucija hrane, novca i odjeće. Osim toga, mirovni su timovi sponzorirali rasprave na temu “kako pomoći siromašnima” te na formiranje grupa za pomoć najsiromašnijim članovima zajednice.

Konsolidacija i formiranje grupa od članova zajednice:

U nekoliko su slučajeva mirovni timovi pružili pomoć angažmanu grupa sastavljenih od članova zajednice te im pomogli u njihovoj konsolidaciji, kao što je to bio slučaj s grupom Roma u Belom Manastiru, sa šahovskim klubom u Tenji i planinarskim društvom u Okučanima. U Okučanima je pružena potpora grupi sastavljenoj od osoba različitih vjerskih uvjerenja³². U posljednjih je nekoliko mjeseci nekoliko mirovnih timova započelo istraživati mogućnosti osnivanja lokalnih mirovnih vijeća tako što su počeli ispitivati članove zajednice što osobno misle o tome.

Članovi mirovnih timova također su se angažirali na distribuciji staklenika i obuci budućih vlasnika u uzgoju povrća. To je bilo od pomoći pri formiranju skupina zainteresiranih za zdravlje i prehranu.

Stvaranje novih mirovnih timova:

Projekt je tijekom mjeseca lipnja 2000. godine osnovao dva nova tima - jedan u Berku, a drugi u Slavonskom Brodu. Za razliku od ostalih mirovnih timova, tim u Berku koristi takozvani "virtualni" model, gdje je tim sastavljen od različitih članova drugih mirovnih timova, uključujući i članove rukovodećega tima. Timu je dodijeljena odgovornost počimanja s aktivnostima na razini zajednice i s radionicama te povremeno posjećuje sredinu, prepoznavši i mještane koji su njihova veza sa zajednicom. Mještani aktivisti uključeni su u rad radionica i druge aktivnosti s nadom da će u budućnosti potpuno preuzeti te odgovornost. U tim su zajednicama tijekom nekoliko početnih mjeseci prakticirali aktivnosti "aktivnog slušanja", osobito sa starijim ženama, te radionice osnaživanja žena.

Tim u Slavonskom Brodu, s druge strane, nešto je sličniji ostalim mirovnim timovima po tome što je sastavljen od stalnih članova i što ima svoj ured u Slavonskom Brodu. Njihov posao uključuje i prelazak granice sa svrhom promicanja sličnih aktivnosti u susjednim zajednicama na području Bosne i Hercegovine. Njihove su početne aktivnosti usredotočene na provođenje "aktivnog slušanja" od strane svih članova mirovnog tima.

Nalazi na razini zajednice³³

Muškarci i žene u Istočnoj Hrvatskoj

Sudionici fokusnih grupa

U sjedištima mirovnih timova održana je 21 fokusna grupa s brojem članova koji se kretao od 3 do 11, dok je ukupni broj sudionika fokusnih grupa iznosio 110. Među članovima fokusnih grupa bilo je 56% žena; Hrvata je bilo 55%, Srba 35% i 10% ostalih. Samo je 38% članova bilo zaposleno. Približno je polovica sudionika tih grupa (51%) ostala živjeti u tom području tijekom rata i poratnog razdoblja, 38% te populacije sačinjavali su muškarci i žene koji su se vratili na svoja ognjišta nakon što su iskusili status raseljene osobe ili prognanika. 11% ukupne populacije sudionika fokusnih grupa sačinjavali su imigranti ili iz Bosne i Hercegovine, ili iz Srbije. Većina sudionika je ili osobno aktivno sudjelovala u aktivnostima izgradnje mira, ili je neki član obitelji bio uključen u takve aktivnosti. *Tabela 7* opisuje opći profil sudionika fokusnih grupa, a *Tabela 8* elaborira opći pregled održanih fokusnih grupa.

³² Konzultirajte Dodatak 3 za kratko podsjećanje na iskustvo Roma

³³ Konzultirajte Dodatak 4 za specifične i razrađene rezultate

Tabela 7: Profil članova zajednice³⁴ koji su sudjelovali u aktivnostima MT

Karakteristike sudionika	Profil	Ukupno
Sudionici u Projektu	74	110
Sudionici izvan Projekta	36	
Žene	62	
Muškarci	48	
Povratnici	42	
Ostalnici	56	
Imigranti	12	
Hrvati	60	
Srbi	39	
Ostali (Romi, Mađari, Rusini)	11	
Zaposleni	42	
Nezaposleni	68	

Tabela 8: Opći pregled održanih fokusnih grupa

	Hrvati		Srbi		Specifične grupe
	Žene	Muškarci	Žene	Muškarci	
Sudionici (u Projektu)	1 (Dalj)	1 (Tenja)	1 (Dalj)	1 (Tenja)	Romi, učitelji, mladi, volonteri
	2 (Berak, vjerski)		1 (Vukovar, mladež)		
Nesudionici (u Projektu)	1 (Dalj)	1 (Tenja)	1 (Dalj)	1 (Tenja)	
	1 (Beli M., mladi)		1 (Beli M., mladi)		
Lideri zajednice	2 (Dalj, Okučani)		2 (Dalj, Okučani)		

Definicije i spajanje grupa

Slično analiziranim rezultatima “programa slušanja”, i podaci fokusnih grupa otkrivaju da i sudionici u Projektu, i osobe izvan Projekta, kako muškarci, tako i žene, pri opisu svog statusa i osobnog iskustva, u pravilu, ne koriste varijable vezane uz etničku pripadnost i pozadinu. Glavni čimbenik pri definiranju “tko je tko” usmjeren je na mjesto boravka tijekom rata. Zbog toga osobe koje su ostale tijekom rata na svojim ognjištima same sebe definiraju kao ostalnike. Većina su ostalnika u regiji hrvatski Srbi. No, diljem regije postoji i značajni broj hrvatskih Hrvata koji također spadaju među ostalnike.

S druge strane, postoje osobe koje su napustile područje pred ratnom opasnosti, a na svoja su se ognjišta vratile prije nekoliko godina. Većina su tih povratnika hrvatski Hrvati i prosječno su izbivali sa toga područja oko sedam godina. Tijekom tih ratnih godina živjeli su u drugim dijelovima Hrvatske kao prognanici ili pak u nekoj od stranih zemalja kao izbjeglice. Te osobe smatraju sebe “povratnicima”. Kao i u slučaju ostalnika, ova je grupa etnički mješovita, no dominiraju hrvatski Hrvati.

Treća je grupa definirana kao imigranti, useljenici. Ovu grupu sačinjavaju osobe koje su bile prinuđene napustiti svoje zajednice u Bosni i Hercegovini ili Srbiji, pa su se naselile na

³⁴ Opći presjek sudionika fokusnih grupa dat je u Dodatku 5

području Hrvatske. Oni nemaju status izbjeglice, niti beneficije koje takav status donosi, a obično su hrvatski državljani. U velikoj su većini pripadnici ove grupe Hrvati po nacionalnosti.

Osobe koje su tijekom rata ostale u području pod kontrolom srpske vojske tretiraju se kao prosrpski elementi. Takve osobe u zajednici tretiraju kao Srbe, neovisno o tome koje su nacionalnosti. S druge strane, povratnici se opažaju kao Hrvati.

Zbog ovih uspostavljenih definicija na temelju iskustva zajednice, u određenom su se broju slučajeva hrvatski Hrvati ostalnici pridružili hrvatskim Srbima u fokusnu grupu, odavajući jasno socijalno pripadanje. No, vrlo je zanimljivo da osobe u miješanim brakovima, kao i hrvatski Hrvati ostalnici, očituju najviši stupanj nelagode tijekom aktivnosti fokusnih grupa te osjećaju najveći stupanj izolacije.

Znanje o mirovnom timu i sudioništvo

Aktivnosti fokusnih grupa otkrile su da Srbi ostalnici, u pravilu, znaju više o postojanju mirovnih timova u svojoj zajednici od drugih grupa. Hrvati povratnici manje su skloni iskazivanju želje za uključivanjem u zajedničke aktivnosti s ne-Hrvatima na svome području. Među povratnicima u svezi s tim postoji više primjera negativnog javnog mišljenja o djelatnosti mirovnih timova (većina Hrvati), nego što je to slučaj s ostalnicima (većina Srbi). Osim toga, komparativna analiza nalaza između članova zajednice i (političkih) lidera pokazuje da su potonji u svojim nazorima prema radu mirovnih timova puno radikalniji bez obzira izražavaju li potporu ili kritiku.

Povratnici, isto tako, ističu da bi - usprkos njihovu nezadovoljstvu s mirovnim timovima kada se radi o aktivnostima, te s obzirom na "favorizam" i nedostatak ekonomskih inicijativa - trebali nastaviti svoje aktivnosti budući da služe kao centar zajednice te kao katalizator kulturno – društvenih zbivanja.

Da nema mirovnoga tima, Dalj bi bio mrtav grad. Odrasli muškarac, Dalj

Mladi općenito smatraju mirovne timove i njihove urede centrima zajednice i rekreacijskim centrima, a o aktivnostima timova i Projekta imaju uglavnom pozitivno mišljenje. Njihova je motivacija za sudjelovanje u aktivnostima djelomice uvjetovana rekreacijskim pogodnostima, a djelomice konstruktivnom atmosferom na koju nailaze u kontaktima s timovima. Roditelji svih grupa smatraju da je sudjelovanje njihove djece u aktivnostima mirovnih timova od velike koristi.

S druge strane nalazi fokusnih grupa glede sudjelovanja odraslih pokazuju da je u populaciji odraslih vrlo loš odziv na suradnju s mirovnim timovima. Kad su upitani za razloge, i sudionici u projektu i osobe izvan projekta tako su loš odziv pripisivali nedostatku adekvatne promidžbe ili aktivnosti izlaska u zajednicu, a zatim "prosrpskoj" auri koju imaju mirovni timovi, strahu i ljutnji koji još uvijek postoje u odnosima između ostalnika i povratnika te patrijarhalnim vrijednostima koje potiču žene na ostanak kod kuće ili pak mentalitetu "kakva mi korist od toga".

No, čimbenici koji doprinose sudjelovanju odraslih od strane mirovnih timova definirani su kao neutralne lokacije ureda MT-ova, samoća, dosada i želja za sudjelovanjem na poboljšanju vlastitih životnih uvjeta i same zajednice.

Osjećala sam se usamljenom, a mirovni timovi su mi pružili mogućnost da učinim nešto značajno.

Odrasla žena – Tenja

Percepcija specifičnih aktivnosti koje su bile promicane

Iako mladi pružaju najjaču potporu mirovnim timovima i njihovom radu, ta je grupa istakla potrebu za aktivnostima izgradnje kapaciteta koje nadilaze rekreaciju. Prilikom spomena važnosti vodstva, kako bi se mogli oslanjati na sebe kada se radi o projektima i inicijativama, ta je grupa naglasila potrebu za učenjem organiziranja i realiziranja aktivnosti samih za sebe.

Ne želimo objavljivati pjesničke zbirke o miru tako da netko vani, u inozemstvu može reći da je uradio dobar posao, mi želimo projekte na lokalnom radiju gdje to sami možemo organizirati i provesti. Želimo objavljivati novine na mlade, želimo raspravljati o problemima ljudskih prava i pomirenja, a ne da nas o tome poučavaju.

Grupa mladih iz Vukovara

Ne želimo govoriti o izgradnji mira – želimo živjeti taj proces kroz naše svakodnevne aktivnosti.

Mlada osoba iz Vukovara

Nalazi pretežito ukazuju da starije osobe, premda ciljeve mirovnih timova definiraju kao “mirnu reintegraciju” i “pomoć siromašnima”, u isto vrijeme osjećaju potrebu za proširenjem aktivnosti. Nalazi govore o njihovoj želji za više projekata orijentiranih na dobrobit zajednice, za razliku od onoga što opažaju kao “programiranje orijentirano na radionice”.

Najprije moramo preživjeti, a tek tada razmišljati o miru.

Odrasle osobe iz Vukovara

S druge strane, pojedinačni su intervjui s mještanima koji su se uključili u “aktivno slušanje” otkrili da neki od njih nisu “aktivno slušanje” poistovjetili s pomirenjem između grupa. Baš naprotiv, oni su isticali da su se u “aktivno slušanje” angažirali kako bi se sprijateljili s osobama iz iste etničke skupine i/ili naučili nešto više o svojoj zajednici i dobili plaću.

Više ljudi pati zbog siromaštva, nego zbog etničkih problema.

Odrasla osoba iz Okučana

Nasuprot gore evidentiranim tvrdnjama, fokusne grupe održane s volonterima “aktivnog” slušanja naglasile su da je “aktivno slušanje” za njih bilo sredstvo upućivanja kako pomoći osobama u potrebi, kako pomoći u izgradnji zajednice te kako uliti nadu svojim sugrađanima.

Odrasle osobe iz obadviju socijalnih i etničkih grupa - citirajući sve dobrobiti društvenih i kulturnih zbivanja kako bi “iznova osnažili svoje zajednice” - izrazili su potrebu za konkretnijim tipovima aktivnosti koje će okupiti različite grupe radi promoviranja gospodarskoga razvoja njihovih obitelji i čitave regije. Velika većina tih osoba isticale su potrebu za akcijom u pravcu pomirenja u smislu konkretnih projekata, a ne pukog sjedenja i pokušaja u smjeru pomirenja kroz “priče ili ponovno oživljavanje psiholoških trauma”.

Promocija bilo kakvih aktivnosti mora biti u skladu s potrebama ljudi.

Odrasle osobe iz Tenje, Okučana, Vukovara i Dalja

Nasuprot gore navedenim tvrdnjama, većina osoba koje su sudjelovale u “aktivnom slušanju” navele su kako su tijekom posjeta mirovnoga tima osjećale “da netko vodi brigu o njima, da su važni te da ima razloga za nadu”. Pretežit je broj osoba svih dobi i grupa spomenuo osjećaj prihvaćenosti od strane članova mirovnog tima, bilo da su dolazili u urede timova, bilo da su sudjelovali u aktivnostima koje su oni organizirali.

Žene koje su sudjelovale u radionicama mirovnih timova za žene imaju pretežno pozitivnu reakciju prema Projektu i izjavljuju da su im one otvorile nove mogućnosti te unijele nova značenja u njihove živote.

Zajednica, nevladine udruge (NVO) i civilno društvo

Prosrpska orijentacija, koju su mnogi sudionici fokusnih grupa navodili u svezi s mirovnim timovima, nije se odnosila samo na opaženo sudjelovanje Srba u njihovim aktivnostima³⁵, nego isto tako (kao što je to već spomenuto ranije), i na dojam koji još uvijek nose NVO. Kad su suočeni s tim problemom, nekoliko je mještana aktivista u “aktivnom slušanju” navodilo paradoksalni argument da je dominantni broj hrvatskih Hrvata članova mirovnih timova mogao imati određenu ulogu u prevladavajućim odzivu Srba na sudjelovanje u aktivnostima “jer je ponekad teže raditi s ljudima iz vlastite etničke ili socijalne grupe”.

Osjećam se vrednijom, inteligentnijom, osjećam potporu i toplinu.

Odrasla žena, sudionica radionice – Tenja

No, svakako je zanimljivo što podaci ističu postojanje snažne percepcije kada se smatra da je lakše raditi s etnički i socijalno različitim grupama i da je to tako, ako ne pripadaju istoj zajednici.

Slično tome, “prosrpsko” je opažanje bilo praćeno opaskom da je većina aktivnosti koje su organizirane za odrasle, za razliku od aktivnosti koje su promovirane među mladima, bila češće održana za svaku socijalnu i etničku grupu posebno³⁶.

Nalazi također ukazuju na nedostatak razumijevanja od strane članova zajednice o tome kako bi se zajednica trebala organizirati da bi zadovoljila svoje vlastite potrebe, kao i na ogromne želje za učenjem kako da se to postigne.

No, u isto je vrijeme nekoliko članova fokusnih grupa otkrilo da su mirovni timovi poticali zajednicu na organiziranje, kao što je pomoć pri čišćenju polja i integraciji Roma u aktivnosti Projekta.

Smetala me prašina i smeće na ulicama. Ušla sam i rekla da bi rado organizirala akciju čišćenja ulica. Mirovni su timovi organizirali akciju, očistili smo ulice i svi smo se osjećali zadovoljstvo i ponos.

Odrasla žena – Beli Manastir

³⁵ Zbog nedostatka raspoloživih podataka članovi sudionici i njihova distribucija nisu bili na raspolaganju za analizu procjene utjecaja. Rekonstrukcija ovih varijabli se pokazala neuspješnom no Dodatak 6 donosi jednu aproksimaciju uzorka koja je sačinjena tijekom procjene utjecaja

³⁶ Dok članovi mirovnog tima jasno tvrde da uistinu nastoje promicati aktivnosti sa socijalno i etnički miješanim članovima, u svezi s time postoji nedostatak pouzdanih raspoloživih podataka

Aktivnosti mirovnih timova su nam pomogli da se osjećamo dobro, da osjećamo jednakost s drugim etničkim grupama; svi smo sudjelovali u sportskim i drugim aktivnostima tijekom svečanosti; igrali smo nogomet i publika nas je bodrila ne na ironični način; svi smo pjevali i plesali zajedno; dvije tri godine ranije bilo bi nemoguće da Hrvat pristupi Romu i da tom prigodom svi zajedno jedu “fiš” skuhan u romskom kotlu.

Član zajednice Roma – Beli manastir

Nekoliko je članova fokusnih grupa, isto tako, pripomenulo da im je Projekt dao mogućnost dostavljanja zajedničke žalbe na odgovarajućoj razini predstavnicima Vlade. Dok su izražavali svoje razočaranje i ogorčenost u povodu odgovora predstavnika Vlade, istakli su da im je ovo iskustvo pružilo novi osjećaj moći utjecaja za koji nikada ranije nisu znali da imaju.

Pomirenje i mir

Aktivnosti fokusne grupe s “utjecajnim” Hrvatima otkrile su da u njihovoj percepciji postoji latentna potreba za otvorenom raspravom o ratu i svemu onome što se zbivalo tijekom rata. Osim toga, oni su spomenuli da su kod članova zajednice zapazili određene poteškoće u situacijama kada izražavaju vlastito viđenje ratnih zbivanja.

Mir će doći kada Srbi i Hrvati budu sjedili zajedno i razgovarali o sukobu i svemu što se događalo tijekom rata.

Hrvat – politički lider zajednice

Kako putem individualnih intervjuja, tako i putem analize rezultata “projekta slušanja”, i fokusne su grupe posebno naglašavale potrebu osoba iz toga područja za osjećajem pravde, a koja se može zadovoljiti jedino kaznenim progonom ratnih zločinaca.

Mnogi Srbi govore da im je žao, no oni to nikada ne izražavaju javno; Nekoliko su mi puta rekli da im je žao, no sve dok ratni zločinci ne izađu pred lice pravde, to nije to.

Odrasli muškarac – Tenja

Zločinci još uvijek slobodno šecu ulicama, a Vlada nije voljna da im sudi; ratni zločinci slobodno šecu Belim Manastirom.

Odrasla žena – Beli Manastir

Dakle, nalazi s velikim brojem neriješenih slučajeva u svezi nestalih osoba i ratnih zločinaca nadalje otkrivaju kako je za mnoge krivnja još uvijek kolektivna, što ima za posljedicu

rađanje potrebe među mnogim članovima zajednice, posebice među hrvatskim Hrvatima i ne-sudionicima u Projektu, za kolektivnom osudom i progonom “druge” grupe.

Stalna je tema u izjašnjavanju fokusnih grupa svakako društveni pritisak, koji sve grupe navode kao glavni razlog odvajanja od “druge” grupe. To je bilo prisutno u svim grupama, uključujući i mlade. Usprkos tome, tekuća je praksa odvojenih školskih razreda bila jednodušno odbačena i od strane Hrvata, i od strane Srba.

Sve grupe u svezi gospodarskih problema nisu tretirale društveni i gospodarski razvoj samo kao jedini preduvjet istinskog mira i pomirenja, nego i kao glavni strateški princip kako bi se zajedno okupile etnički i socijalno različite grupe te tako započele put ka pomirenju i društvenoj reintegraciji.

Moramo raditi zajedno kako bismo popravili vlastite živote i kako bismo brinuli o našim obiteljima ne čekajući Vladu da to sve učini za nas.

Odrasli muškarac – Dalj

I sudionici i ne-sudionici (Hrvati manje, a Srbi u većem broju) navode da se odnosi popravljaju. Najintenzivnija su područja interakcije trgovina, sport i svečanosti u zajednici (kirvaj).

Naša je nogometna momčad etnički mješovita i kad je publika došla da nas bodri ona je navijala za Dalj, a ne za jednu etničku grupaciju. Ona je čak jednom prilikom pretukla pristanoga suca. To nije lijepo, ali učinili su to zajedno.

Odrasli muškarac Dalj

Kad su upitani za razloge poboljšanih odnosa, sudionici (u Projektu) davali su jasne odgovore koji su, između ostalih stvari, te razloge pripisivali mirovnim timovima i njihovom radu. Ne-sudionici, s druge strane, pripisivali su te razloge protoku vremena i nedavnim političkim promjenama.

Lokalne institucije³⁷

Institucije (suradnici)

U sklopu istraživanja provedeno je intervjuiranje 25 osoba uzetih u namjerni uzorak, a koje su reprezentirale različite tipove institucionalnih veza Projekta. Te su osobe pripadale crkvama (vjerskim zajednicama), udruženjima građana, lokalnim sredstvima javnog informiranja te vladinim i nevladinim udrugama na obje razine, lokalnoj i regionalnoj. *Tabela 9* prikazuje opći pregled njihova profila.

³⁷ Konzultirajte Dodatak 7 za specifične i razradene rezultate

Tabela 9: Opći profil intervjuiranih institucija

Vrsta institucije	Broj intervjuiranih osoba
Vlada	10
Vjerska zajednica	3
NVO	9
Lokalni mediji	1
Međunarodne NVOe	2
Ukupno	25

Među intervjuiranim predstavnicima drugih organizacija uočena su dva kontradiktorna zapažanja uloge i funkcije Centra i Projekta. Jedno viđenje tretira Centar i Projekt kao resurs za regionalne građanske inicijative, a drugo kao “monopolističku prijetnju”.

S jedne strane, Centar i Projekt zapaženi su kao svojevrsna “mirovnava avangarda u regiji”, potičući i druge da u tom smislu poduzmu određene inicijative. Terenske su aktivnosti u vrijeme izrazitih međuetničkih tenzija i u doba kad je negativna etiketa “jugonostalgije” bila povezana s tim naporima, zapažene kao rizični pothvat jedne ozbiljne organizacije. Osim toga, one su u povodu određenih reformi javne uprave u regiji zapažene i kao organizacija s potencijalom povezivanja javne uprave i razvoja civilnog društva.

Na razini zajednice, a u terminima mirovnih timova, opće zapažanje političkih vođa i organizacija izgleda kako slijedi :

- Pomoću organiziranja različitih javnih aktivnosti (radionice, kulturna zbivanja, rasprave, sportske aktivnosti i komunalni poslovi) mirovni su timovi pomogli obnavljanju smisla i dinamike lokalnog socijalnog života.
- Mirovni su timovi pridonijeli liječenju ratnih trauma pomoću empatičkog (suosjećajnog) slušanja, komunikacijskih radionica za djecu i mlade, kreativnih radionica za žene i djecu te radionica psiho-socijalne potpore za učitelje.
- Mirovni su timovi također pridonijeli procesu učenja mladih u jednom etnički miješanom području pomoću organiziranja tečajeva iz informatike (rad na računalu) i engleskog jezika.
- Pomoću uredne i nepristrane organizacije predizbornih javnih panel diskusija i obrazovanja birača mirovni su timovi pridonijeli razvoju povjerenja lokalnog stanovništva u političke procese na području svoje države.
- Značajna je potpora pružena zajednici Roma od strane Mirovnog tima u Belom Manastiru, koji je pomogao socijalnoj integraciji ove najviše diskriminirane skupine u tome području.

I obratno, nekoliko nacionalnih, kao i međunarodnih organizacija, dijele mišljenje da je rast Centra u najsnažniju nevladinu udrugu na tome području išao na štetu suradnje s drugim lokalnim organizacijama te razvoja civilnog društva u regiji. U tom je slučaju Centar opažen kao izolirana institucija koja nije tražila dovoljno inicijative za formiranje lokalnih održivih koalicija ili regionalno utemeljenih mehanizama izgradnje mira.

ZAKLJUČCI

Zaključci su utemeljeni na općim nalazima iz ovoga dokumenta, kao i na posebnim nalazima iz pratećih dokumenta. Slabe i jake strane mogu se donijeti vezano za: (1) metodologiju procjene utjecaja, (2) ciljeve Projekta, (3) strukture rukovođenja Projektom, (4) odnos između Projekta i Instituta za život i mir te (5) Centar za mir, nenasilje i ljudska prava.

1. U odnosu na metodologiju procjene utjecaja

Dobre strane

- Budući je evaluacija netradicionalnih inicijativa za izgradnju mira relativno nov razvojni koncept, ove vježbe procjene utjecaja i njihova metodologija omogućile su Centru za mir, nenasilje i ljudska prava da pružaju značajan doprinos tome području i obogate raspravu.
- Višeslojna i participativna narav ove metodologije omogućila je vježbama procjene utjecaja da prikupe veoma mnogo podataka u relativno kratkom vremenu. To je isto tako olakšalo komunikaciju između različitih programskih razina, stvarajući neku vrstu kolektivnog napora i unakrsnu razmjenu komunikacije.
- Ova je metodologija također omogućila da osoblje na Projektu angažirano razvije nove vještine u području analize i kritičkoga mišljenja. Osim toga, stvorene su okolnosti za povezivanje vitalne nužnosti samoga rada i indikatora unutar strukturiranih mehanizama planiranja i praćenja.
- Ove su vježbe članovima zajednice pružile priliku za izravno bavljenje problemima pomirenja i njegovim ostvarivanjem, dok su Projektu istodobno omogućile validaciju nekih varijabli poput načina na koji osobe definiraju same sebe i u čemu se, po njihovom mišljenju, nalazi izvor sukoba.
- Dok je osnovna funkcija ovih vježbi u prvo vrijeme bilo ispitivanje utjecaja što ga Projekt vrši na razini zajednice, inicijalni su podaci otkrili da i institucionalni i upravni aspekti Centra i Projekta također trebaju stručnu analizu. Tako je ova metodologija omogućila širi opći pogled na institucionalne i upravne strukture.
- Iako ova metodologija nije za specifičnu svrhu imala i analizu odnosa Instituta za život i mir i Projekta, sami su nalazi ukazivali na seriju zaključaka i naučenih lekcija koje se mogu pokazati korisnima u budućim intervencijama.

Slabe strane

- Budući da Projekt nije razvio operativni plan s indikatorima procesa i rezultata, kao ni sustavni sistem planiranja i praćenja, metodologija se većim dijelom morala osloniti na rekonstrukciju prošlih događaja i zapažanja.
- Nastaviti slijediti spomenutu opciju rekonstrukcije indikatora procesa značilo je znatno povećanje posla angažiranoga osoblja, a u nekim slučajevima i nemogućnost prikupljanja potrebnih relevantnih informacija. A u nekim drugim slučajevima značilo je čak i kontradikciju sa činjeničnim stanjem stvari.
- Dok je dokument o Projektu odredio specifične ciljeve, nedostatak točnih i pouzdanih podataka spriječio je verifikaciju takvih ciljeva.
- Vrijeme odabrano za provedbu evaluacije spriječilo je da sve osoblje angažirano na Projektu sudjeluje u svim relevantnim procjenjivačkim aktivnostima, a što je onda

otežavalo komunikaciju unutar procesa i sprječavalo maksimalizaciju kvaliteta izgradnje kapaciteta predviđenih nacrtom metodologije.

- Zahvaljujući prepoznatoj potrebi istraživanja strukture rukovođenja Projektom i njezine veze s Centrom, a s obzirom na druge aspekte Projekta, analiza institucionalnih dimenzija ostaje u općenitom okviru i zahtjeva daljnje razmatranje.

2. U odnosu na ciljeve projekta

Tabela 10: Svrhe i ciljevi projekta

SVRHE	CILJEVI
Opća svrha	
Doprinijeti novoj, nenasilnoj sigurnosnoj strukturi u Istočnoj Hrvatskoj pomoću promicanja ljudskih vještina i unutarnjih sposobnosti za ponovno uspostavljanje narušenih odnosa i izgradnju demokratskog društva.	
Specifične svrhe	
Educirati i vježbati osobe različitih etničkih nacionalnih i vjerskih opredjeljenja kako bi djelovale na organizirane nenasilne načine u sprječavanju nasilja, u transformaciji sukoba i izgradnji mira.	Približno oko 30 mirovnih radnika u Istočnoj Hrvatskoj s punim radnim vremenom
Organizirati multietničke, multinacionalne i multi-religijske timove uvježbanih osoba te podupirati njihov rad izgradnje mira na lokalnoj razini u Istočnoj Hrvatskoj.	
Poticati komunikacije između različitih nacionalnih i religijskih grupa u Istočnoj Hrvatskoj, doprinoseći tako sprječavanju nasilja, izgradnji povjerenja i osposobljavanju kako Srba, tako i Hrvata za povratak, ostanak i zajednički suživot. Započeti i održavati procese u kojima se čuju i prepoznaju ljudske potrebe, interesi i vizije, odnosno u kojim će se procesima lokalno stanovništvo ohrabriti i osnažiti na traženje zadovoljenja njihovih potreba Istražiti kako posebne metode za osnaživanje i izgradnju kapaciteta mogu pojačati mirovni proces u lokalnim zajednicama.	100 osoba uključeno u projekt 225 povratnika i raseljenih osoba 150 mladih osoba 240 žena 200 svećenika i laika 50 lidera srednjeg ranga 50 osoba iz medija 25000 osoba u Istočnoj Hrvatskoj je dosegnuto “Danima kulture mira”, brošurama, novinama, lokalnim radio postajama, lokalnim novinarima, knjigom o projektu i drugim medijima.
Posebice osnažiti žene za demokratizaciju, izgradnju mira i pomirenje. Posebice u rad uključivati mlade u suradnji s grupama mladih u regiji. Dokumentirati život, rad i vrijednosti lokalnog stanovništva koje radi na izgradnji mira u svojoj zajednici i regiji.	Ključni narodi u ostalim republikama ex Jugoslavije, naročito FRJ i Bosne, agencije za razvoj. Organizacije za mir i ljudska prava, crkve itd. u mreži Peace Team Forum u Švedskoj i u mreži NVOa Europe, mirovni istraživači, političari zainteresirani za razvoj ne-militarističkih mirovnih struktura.
Analizirati i evaluirati svaku komponentu programa i čitavi projekt kroz proces akcijskog istraživanja koji će dati preporuke za daljnje jačanje rada na izgradnji mira	

Opći aspekti

Dobre strane

- Općenito govoreći, glavna je snaga Projekta njegova sposobnost validiranja modela izgradnje mira koji traje u regiji te promicanje procesa utemeljenoga na interesima zajednice, što na svojevrsni način hrani proces pomirenja i održavanje mira. *Slika 7* prikazuje opću radnu strukturu i karakteristike Modela.
- Projekt je započeo važne procese koji predstavljaju temelj na kojemu osobe na razini zajednice postaju aktivni sudionici i partneri u promociji stabilnosti i mira u toj regiji.
- Osim toga, druga je dobra strana Projekta njegovo predano i poslu posvećeno osoblje koje je - unatoč svim financijskim, tehničkim i rukovodnim problemima - zadržalo cjelovitost, energiju te odanost idealima mira, nenasilja i ljudskih prava.
- Projekt je razvio duboko razumijevanje ljudske situacije osoba na razini zajednice, dajući Centru mogućnost zagovaranja na nacionalnoj razini u svezi pitanja pomirenja.
- Projekt se razvio u prepoznatljivu i respektabilnu inicijativu u korist civilnoga društva te je počeo lomiti predrasude prema nevladinim udrugama u regiji.
- U opreci prema kulturnim i tradicionalnim karakteristikama rada i učenja u regiji, Projekt je uspio u uvođenju participativnih neformalnih obrazovnih metoda, koje su utemeljene na nenasilju, ljudskim pravima te individualnoj i kolektivnoj akciji.
- Usprkos stranom prizvuku pojma “voluntarizma” (dobrovoljnosti), Projekt je uspio angažirati članove zajednice u smislu njihovog aktivnog sudjelovanja u obnovi područja.

Slabe strane

- Općenito govoreći, najveća je slabost Projekta bio nedostatak sistema sustavnog praćenja koji je mogao biti od pomoći u prepoznavanju potrebnih modifikacija, pri čemu bi promicao održivost Modela i pri čemu bi se usredotočio na programiranje orijentirano na proces.
- Unatoč ponovno prepoznatoj potrebi za aktivnostima koje generiraju dobit na razini zajednice, Projekt u svoje poslove nije ugradio takve tipove programa.
- Budući da je prvotna namjera Projekta bila da bude pilot-projekt, on nije konsolidirao svoje radne metodologije i trenutno ne posjeduje adekvatne informacije ili materijale na temelju kojih bi se mogao, kao takav, ponovno primijeniti na nacionalnoj ili subregionalnoj razini.
- Projektu nedostaje strategija povlačenja, unatoč činjenici da treba okončati u kolovozu 2000. godine.

Specifični aspekti

Selekcija i sastav mirovnih timova

Dobre strane

- Projekt je bio iznimno uspješan u novačenju osoba za mirovni rad u Istočnoj Hrvatskoj. Novačenje je obavljano uz pretpostavku da pojedine žene i muškarci mogu biti dio izgradnje mira u svojim zajednicama i u cjelokupnoj regiji.
- Projekt je bio iznimno uspješan i u smještanju mirovnih timova u neke od najkritičnijih zajednica u regiji.

- Novačenje mladih ljudi u mirovne timove obogatilo je Projekt kreativnošću i entuzijazmom, kao i potrebnom dozom idealizma i energije.
- Činjenica da je većina unovačenih domaćih članova timova živjela u regiji tijekom ratnih sukoba stvorila je značajnu naklonost između timova i sredine gdje su djelovali, tako da su timovi bili prvi primjer kako različite etničke i socijalne grupe mogu zajedno djelovati na promociji mira.
- Novačenje međunarodnih članova mirovnih timova u početku je Projektu dalo je, s jedne strane, toliko potrebnu međunarodnu nazočnost u očima žitelja zajednice, a s druge strane, vezu s međunarodnom zajednicom.
- Projekt je osobama s diplomama srednjih škola pružio mogućnost angažiranja na značajnom radu uz plaću, koji će im pomoći u njihovim budućim naporima.

Slabe strane

- Dok je samo članstvo u mirovnim timovima zahtijevalo davanje prednosti principu multi-nacionalnosti kako bi se etničkim grupama pružila mogućnost zajedničkoga rada na zajedničkim ciljevima, izbor je s vremenom favorizirao prevladavajuću većinu hrvatskih Hrvata.
- Međunarodni članovi mirovnih timova imali su većih problema pri integraciji u timove zbog nedostatka jasnih odgovornosti i komunikacijskih mehanizama.
- Budući da odabrani članovi mirovnih timova nisu i članovi zajednice u kojoj rade, i u većini slučajeva moraju putovati na posao, selekcija nije u dovoljnoj mjeri favorizirala jačanje lokalnih čimbenika.

Nastavni planovi obuke mirovnih timova

Dobre strane

- Projekt je uspješno razvio, proveo i validirao program obuke za mirovne radnike u Istočnoj Hrvatskoj, čineći time značajnu stepenicu za buduće napore.
- Uvodna obuka (prije izlaska na teren) i interna obuka (obuka koja je trajala tijekom rada mirovnih timova) računale su s tehničkom (stručnom) ekspertizom međunarodnih i domaćih stručnjaka na području rješavanja sukoba, psihologije i izgradnje mira.
- Uvodna je obuka članovima mirovnih timova pružila mogućnost zasnivanja i razvijanja trajne veze utemeljene na miru i demokratskim idealima koje su im pomogle u radu na terenu. Ona je, također, članove tima osposobila u praktičnim vještinama, poput “aktivnog slušanja” – tog glavnog puta u zajednici.
- Interna je obuka članove tima obučavala u praktičnim vještinama izgradnje zajednice.
- Metodologije su obuke članove timova i članove zajednice izložile inovativnim i neformalnim metodama obrazovanja, koje su predstavljale značajnu novost u regiji.

Slabe strane

- Projekt nije razvio sveopću sustavnu strategiju obuke koja bi u sebe ugrađivala ostvarenje svih ciljeva i svrha, kako na razini mirovnih timova, tako i na razini zajednice.
- Glede uvodne obuke, a uzimajući u obzir obrazovnu pozadinu većine odabranih članova mirovnih timova i njihove odgovornosti za posao u zajednici, sadržaj obuke je imao disproporcionalnu količinu teoretskih znanja. Obuka u praktičnim vještinama potrebnim u svakodnevnim poslovima na izgradnji mira i zajednice, uz izuzetak “aktivnog slušanja”, nije bila adekvatno zastupljena.

- Premda je interna obuka pokušavala članovima tima dati nešto više konkretnih vještina, nije uspjela razviti strategiju koja bi obuhvatila sve potrebne vještine: prepoznavanje vođa (lidera) zajednice, rješavanje sukoba, dijagnostika zajednice, formulacija projekta, izvršenje projekta, praćenje projekta i evaluacija, pisanje aplikacija i traženje sredstava.

Aktivnosti koje su promovirali mirovni timovi

“Projekt slušanja”

Dobre strane

- “Aktivno slušanje” je oslobodilo čitavu seriju procesa u zajednici, koji su postali temeljem buduće izgradnje mira i inicijativa za razvoj zajednice u čitavoj regiji.
- “Aktivno slušanje” čini jedan od prvih pokušaja saznavanja javnog mnijenja zajednice i iskazivanja potreba u regiji, pružajući time značajnu programatsku informaciju za buduće napore.
- “Aktivno slušanje” omogućilo je MT-ovima integraciju u zajednicu i učenje iz prve ruke o zajednici u kojoj rade.
- “Aktivno slušanje” pomoglo je ljudima da počnu prorađivati ratne traume i etničke sukobe. To je bilo sredstvo za pružanje nade i utjehe osobama s kojima se razgovaralo.
- “Aktivno slušanje” osposobilo je mirovne timove za razvijanje programa koji odgovaraju na psiho-socijalne, obrazovne potrebe i potrebe za izgradnjom zajednice.
- “Aktivno slušanje” pomoglo je počinjanje procesa izgradnje povjerenja između različitih društvenih i etničkih grupa u zajednici.

Slabe strane

- Premda je “Projekt slušanja”, kako to sugerira njegovo ime, proces koji se sastoji od različitih komponenti s krajnjim ciljem osnaživanja zajednice, akcije mirovnih timova pretežito su se usredotočile na “aktivno slušanje”. “Aktivno slušanje” je zbog toga u mnogo slučajeva zapaženo kao svrha samome sebi. Zbog tih razloga to sredstvo nije doseglo svoj puni potencijal u poticanju lokalnih žitelja na otvaranje procesa i mehanizama međuetničke suradnje, partnerstva i pomirenja kroz ispunjavanje njihovih zajedničkih potreba.
- “Projekt slušanja” izvodili su članovi mirovnog tima koji nisu pripadali zajednici u kojoj rade. U manjem broju slučajeva gdje postoje mještani slušači, njihovo je uključivanje većinom bilo sporadično i loše praćeno. Osim toga, tamo gdje su bili uključivani mještani, većinom su “aktivno slušanje” vodili s pripadnicima njihovih socijalnih ili etničkih grupa.
- “Aktivno slušanje” imalo je za posljedicu visoku cijenu u obliku osobnih i čuvstvenih tegoba nekih članova mirovnih timova koji su morali zatražiti psihološki tretman zbog sekundarne traumatizacije.

Aktivnosti bazirane na potrebama zajednice

Dobre strane

- Socijalno-kulturne i obrazovne aktivnosti koje su promovirali mirovni timovi uključile su veliki broj članova zajednice i skupina u zajednici, a posebice mladih i žena u poslove od koristi zajednici, pružajući im tako sredstva borbe protiv općeg trenda stagnacije svoje zajednice.
- Mirovni su timovi ostvarili važan i živi primjer koji promovira korisne i praktične alternative nasilju i nepovjerenju na razini zajednice.
- Aktivnosti mirovnih timova podržavale su i većinu školskih programa zatečenih u regiji putem promicanja takvih sadržaja koji pospješuju interakciju između školovane mladeži i djece iz različitih socijalnih i etničkih grupa.
- Mirovni su timovi ženama u zajednici pružili priliku za porast svjesnosti o sebi i svojim mogućnostima, a što je u mnogim slučajevima bila novina u regiji.
- U specifičnim su slučajevima aktivnosti mirovnoga tima doprinijele organiziranju i jačanju specifičnih grupa u zajednici, između kojih izdvajamo Društvo Roma, koje predstavlja dojmljiv primjer, te vjersku zajednicu u Okučanima.

Slabe strane

- Projekt je radije stavio naglasak na programiranje orijentirano na aktivnost, nego li na zadatke orijentirane na proces, koji normalno prate pristup osnaživanja izgradnji mira i zajednice.
- Mirovni su timovi bili glavni izvršitelji većine aktivnosti, što je u mnogim slučajevima stvorilo ovisnost članova zajednice o timovima.
- Veliki broj aktivnosti mirovnih timova obavljen je putem radionica i obuke. No, oni ne predstavljaju dio opće strategije obuke koja uključuje praćenje upotrebe naučenih vještina.
- Uz izuzeće aktivnosti mladih i djece te nekoliko drugih, Projekt nije postavio konkretnu strategiju kako bi angažirao različite grupe odraslih u zajedničkim aktivnostima zajednice.
- Aktivnosti promovirane za žene bile su uglavnom u svezi s razvojem svijesti o vlastitom statusu i mogućnostima, i kao takve nisu bile dijelom specifičnog (rod/spol) pristupa izgradnji mira.
- Projekt u svoj program nije ugradio aktivnosti koje donose dobit, usprkos činjenici što je to jedna od ponovno prepoznatih potreba zajednice.

Akcijsko istraživanje i dokumentacija iskustva

Dobre strane

- Projekt je nedavno objavio prvo izdanje časopisa (magazina) koji bilježi različita iskustva osoba uključenih u mirovni rad koji se zbiva u Istočnoj Hrvatskoj.
- Posvećenost Projekta procjeni utjecaja predstavlja prvu stepenicu prema sistematizaciji naučenih lekcija tijekom provedbe i prikupljanja informacija koje bi mogle biti korisne u budućim pothvatima.

Slabe strane

- Projekt nije postavio komponentu akcijskog istraživanja, čija je svrha bila pomoć pri utvrđivanju potrebnih modifikacija i prilagodbi, omogućujući tako Projektu da podijeli svoja iskustva s drugim mirovnim inicijativama u regiji.

Druge institucije

Dobre strane

- Mirovni su timovi na razini zajednice razvili čitav niz poslovnih odnosa sa značajnim lokalnim i međunarodnim institucijama koje nisu samo pojačale njihov rad, nego su im omogućile i neke inovacije u pristupu poslu.
- Tako su u nekoliko slučajeva lokalni partneri omogućili da zajednica doprinese poslu ustupanjem prostora za urede mirovnih timova.
- Napori Projekta i naporan rad rezultirali su poštovanjem i divljenjem važnih institucija, kako na nacionalnoj (državnoj) razini, tako i na razini zajednice.

Slabe strane

- Projekt nije razvio komunikacijsku strategiju koja bi timovima pomogla u radu s lokalnim organizacijama, uključujući tu lokalne i međunarodne nevladine udruge (NVO), lokalne institucije vlasti i multilateralne organizacije.
- Unatoč činjenici da Projekt svoju ulogu definira kao ulogu “mentora” nekim regionalnim organizacijama, on nema jasne i sustavne smjernice o načinu rada s tim organizacijama, i u tehničkom smislu, i u smislu replikacije.

Subregionalna suradnja³⁸

Dobre strane

- Kao dio “mentorske” strategije Projekta, u obuku “aktivnog slušanja” uključene su i tri osobe iz središnje Bosne u svrhu promicanja primjene te metode u njihovim zajednicama.
- Projekt je razvio čvrste poslovne veze s austrijskom Vladom i nevladinim udrugama, što je rezultiralo osiguravanjem međunarodnih članova mirovnih timova iz Austrije za buduća vremena.

Slabe strane

- Projekt razumijeva *subregionalnu suradnju* kao čin slanja osoba iz regije u susjedne zemlje kako bi tamo počeli “aktivno slušanje” ili pojedincima, odnosno organizacijama pružili poduku iz “aktivnog slušanja”. No, istodobno nije razvio strategiju koja istražuje mogućnosti izgradnje institucionalnih kapaciteta lokalnih čimbenika u tim specifičnim područjima kroz sustavne smjernice, pakete instrukcija ili strategija.

³⁸ Iako kao svrha Projekta nisu direktno navedeni međuinstitucionalna i subregionalna suradnja i mehanizmi potpore na njih upućuju kvalitativni ciljevi Projekta. Procjena se dakle odnosi na ta pitanja kao takva.

Mehanizmi održivosti

Dobre strane

- U nekim slučajevima, mirovni su timovi počeli identificirati potencijalne vođe (lidera) zajednice i uključivati ih u “aktivno slušanje”.
- Osim toga, nekoliko je mirovnih timova počelo istraživati mogućnost promocije lokalnih mirovnih vijeća ispitivanjem javnog mnijenja o toj stvari.
- Projekt računa na ukupno 21 člana mirovnih timova koji će biti u mogućnosti primijeniti svoje naučeno znanje u budućim osobnim i profesionalnim naporima diljem čitave regije.
- U nekoliko su slučajeva mirovni timovi počeli identifikaciju budućih partnera, a za neke su organizirali i obuku kako bi u svoje programe mogli uključiti neke od metodologija Projekta.

Slabe strane

- Akcije Projekta nisu razvile planiranu strategiju za identifikaciju ili istraživanje struktura zajednice, koje bi trebale održati neke od akcija koje su inicirane na financijskoj ili na programskoj razini.
- Dok je izgradnja mira stalno predmet raznih rasprava u svezi plaćanja mirovnih radnika, status plaćenog radnika svih članova mirovnih timova, kao i plaćanje nekih volontera, umanjuje šanse za održivost kada se fondovi jednom iscrpe koncem 2000. godine.
- Činjenica da članovi mirovnih timova nisu i članovi zajednice u kojoj rade, a gdje su izvršili većinu aktivnosti Projekta, ugrožava trajnost njihovog stečenog znanja u odgovarajućim zajednicama.

3. U odnosu na rukovodne strukture Projekta

Dobre strane

- Jedna je od glavnih prednosti rukovodnih struktura Projekta potpuna predanost i posvećenost poslu svih njezinih članova. Osim toga, njihovo iskustvo tijekom rata i naknadno uključivanje u mirovne aktivnosti dovelo je do obostranog iskazivanja naklonosti između njih i zajednice u kojoj Projekt djeluje.
- Na isti način njihove osobne i profesionalne veze s drugim mirovnim aktivistima u regiji omogućuju Projektu razvoj svojevrstne lobističke mreže s potencijalnim promicanjem aktivnosti u korist dobrobiti zajednice na višim razinama.
- Vrijednosti rukovodnog tima o demokraciji, ljudskim pravima i miroljubivoj koegzistenciji pružaju solidne temelje samom Projektu i inspiriraju njegove akcije.
- Unatoč financijskim i tehničkim preprekama s kojima se suočio rukovodni tim, stalno je podržavao fleksibilnu i prilagodljivu strukturu izvršenja obveza, koja je uvijek dopuštala prilagodbe ukoliko se za njima ukazala potreba.

Slabe strane

- Projekt je propustio stvoriti jasnu i definiranu rukovodnu strukturu s jezgrom od nekoliko članova koji dijele odgovornost za operativno donošenje odluka i svakodnevne odgovornosti. Pojedinačne funkcije, odgovornosti i komunikacijske linije nisu jasne, tehnički nedostaci nisu otklanjani obukom osoblja, a u mnogim su slučajevima odgovornosti i sankcije poduzimane na individualnoj osnovi.

- Projekt nije razvio operativni plan koji određuje specifične ciljeve, aktivnosti, zadatke i pokazatelje. Odatle slijedi da neformalni mehanizmi praćenja u mnogim slučajevima nisu udovoljili potrebnim kriterijima te su kao posljedicu imali velike dodatne radne obveze i rukovodnog tima, i mirovnih timova.
- Premda je stvaranje samoupravne strukture utemeljene na demokratskim načelima bio cilj rukovođenja, poteškoće u realizaciji te ideje pridonijele su problemima u odnosima između rukovodnog tima i mirovnih timova, kao i centralizaciji vodstva te moći odlučivanja.
- Tijekom realizacije Projekta, a u većoj mjeri zahvaljujući nedostatku financijskih sredstava i primjerno konsolidiranoga rukovodećeg tima, preuzet je stil upravljanja karakterističan za krizne situacije, što je imalo za posljedicu tehničke poteškoće i visoku cijenu koju je osoblje tima plaćalo u obliku psihičkih smetnji.

4. U odnosu na odnos Projekta s Institutom za život i mir

Dobre strane

- Centar za mir, nenasilje i ljudska prava bez financijske i tehničke pomoći Instituta za život i mir ne bi bio u stanju realizirati *Projekt izgradnje demokratskog društva utemeljenog na kulturi nenasilja*, niti validirati model izgradnje mira u Istočnoj Slavoniji.
- Centar za mir, nenasilje i ljudska prava te sam Projekt omogućili su povezivanjem s tako iskusnim partnerom stjecanje odgovarajućeg tehničkog znanja, legitimnosti i međunarodnu reputaciju. Osim toga, partnerstvo s Institutom za život i mir približilo je Centar važnim tehničkim i financijskim izvorima.
- Tehnička je veza sa Institutom za život i mir tijekom realizacije Projekta omogućila Projektu važnu referentnu točku i izvor potpore.
- Poslovna je veza između Projekta i Instituta omogućila razvoj značajnih profesionalnih prijateljstava između zaposlenog osoblja.

Slabe strane

- Govoreći tehnički, sam Projekt nije razvio operativni plan akcije koji bi uključivao specifične ciljeve, aktivnosti, pokazatelje i strukture praćenja, premda je koncepcija i elaboracija dokumenta Projekta bila zajedničko djelo obje institucije. Nacrt Projekta i njegova realizacija također su propustili razviti komponentu izgradnje kapaciteta rukovodećeg osoblja Projekta, a koje je sada prvi puta razvijalo program izgradnje mira takvoga opsega.
- Kad se stvar razmatra s rukovodne pozicije, nacrt Projekta i faze njegove realizacije nisu (1) razjasnili individualne odgovornosti svake institucije; (2) nisu razvili tehničku, stručnu pomoć i strukture praćenja utroška financijskih sredstava od strane Instituta prema Centru.
- Kad se stvar razmatra s financijske strane, nesposobnost ispunjavanja financijskih ugovora u skladu s nacrtom Projekta imalo je za posljedicu ogromno opterećenje u tehničkom, stručnom i osobnom smislu, kako za sam Projekt, tako i za osoblje koje je odgovorno za njegovu realizaciju.

5. O Centru za mir, nenasilje i ljudska prava

Dobre strane

- Vrijedan i pregalački rad Centra je, unatoč mnogim povijesnim i političkim preprekama, u relativno kratkom vremenu osigurao financijsko i tehničko partnerstvo sa značajnim međunarodnim i državnim institucijama na svim razinama te je tako ubrzo postao pažnje dostojna nevladina udruga (NVO) u Istočnoj Hrvatskoj.
- Centar se brzo razvijao kao domicilna organizacija, angažirajući za posao domaće osoblje, a ostajući vjeran idealima koji su nadahnuli njegovo formiranje.
- Centar se nalazi u procesu razvoja i uspostave interne rukovodeće i organizacijske strukture i mehanizama kako bi učvrstio sebe kao instituciju i osnažio svoje programske kapacitete.

Slabe strane

- Centar treba jasno i funkcionalno rukovođenje, financijske i tehničke strukture s internim mehanizmima koje promiču demokraciju, transparentnost, učinkovitost i stručnost.
- Kako se Centar nastavlja širiti, ne vrši procjene tehničkih ekspertiza koja su potrebna za realizaciju programskih ciljeva. Zbog nedovoljne brige o izgradnji institucionalnih kapaciteta, dolazi do nazadovanja pri provođenju programa i pojavi kriznog stava rukovođenja unutar institucije kao cjeline.
- Unatoč naporima učinjenim na planu rukovođenja organizacijom utemeljenom na članstvu, Centar nastoji pratiti svoj razvoj i uspostaviti potrebne mehanizme. No, baš naprotiv, ovakav način borbe imao je za posljedicu koncentraciju moći i odlučivanja.

NAUČENE LEKCIJE

Na temelju dobrih i loših strana prve faze Projekta moguće je izvesti nekoliko općih pouka (lekcija) koje mogu koristiti ako ih imamo na umu pri planiranju i realizaciji nove faze projekta. Neke od glavnih pouka leže u područjima: (1) metodologije procjene utjecaja izgradnje mira; (2) ciljeva i strategije Projekta; (3) rukovodne strukture Projekta; (4) veze između međunarodnih i domaćih partnera i (5) osiguranje financijskih sredstava.

1. Metodologije procjene utjecaja izgradnje mira

- **Mirovne inicijative trebaju početi uvoditi u svoje programe evaluacije i procjene utjecaja**

Usprkos činjenici da mirovne inicijative nisu pristupačne za kratkoročnu ili registraciju kvantitativnih podataka, te inicijative trebaju početi proces identifikacije pokazatelja procesa i rezultata. Tako će takve inicijative moći razviti jasne operativne planove rada koji će onda biti od koristi pri kreiranju struktura praćenja koje neće samo držati projekt u pravom smjeru s ciljem ostvarenja zadataka, već će također donatorima omogućiti da vide rezultate. Dakle, ovdje je ključni problem pronalaženje adekvatnih tipova indikatora za takav tip intervencije.

- **Procjene utjecaja izgradnje mira moraju uzeti u obzir institucionalne mogućnosti agencije koja ih provodi**

Kao što je to slučaj u mnogim područjima, i u Hrvatskoj mirovne aktivnosti izvode relativno nove organizacije. Većina njih na jedan ili drugi način predstavljaju prijelazni oblik između grupe aktivista i agencije za realizaciju projekata. Odatle je njihov tehnički, stručni i financijski kapacitet striktno vezan za postignute rezultate. Zbog toga procjena utjecaja treba jasno i izravno biti povezana s procjenom provedbenih kapaciteta institucije kao cjeline.

- **Procjena utjecaja izgradnje mira mora biti shvaćena kao aktivnost izgradnje kapaciteta i mora uključiti sve sudionike na svim razinama intervencije**

Vrlo je važno da se procjena utjecaja percipira kao izgradnja kapaciteta agencije i njenog osoblja. Zbog toga osoblje angažirano na Projektu treba pomno planirati i biti aktivni sudionik procesa.

2. Ciljevi i strategije Projekta

- **Izgradnju mira treba razumjeti kao vrstu rezultata, a ne vrstu projekta; odatle slijedi da sve poduzete aktivnosti i inicijative moraju imati kao krajnji cilj izgradnju povjerenja kroz okupljanje sukobljenih strana u zajedničke aktivnosti na svim razinama.**

Zbog toga što se željeni učinak svih aktivnosti poduzetih unutar mirovne inicijative izgradnje mira treba temeljiti na uspostavi veza između sukobljenih strana i zamjene postojećeg neprijateljstva povjerenjem, Projekti izgradnje mira trebaju posebnu pozornost pokloniti

metodama pomoću kojih postižu svoje ciljeve. Takvi se ciljevi, dakle, ne trebaju ostvariti svođenjem međusobnih kontakata između sukobljenih strana na najmanju moguću mjeru. Baš naprotiv, sve aktivnosti moraju imati jasnu strategiju koja će maksimizirati kontakte, imajući na umu različite faze izgradnje povjerenja između sukobljenih strana. Zbog toga proces u mnogo slučajeva može postati važnijim od rezultata.

U ovom slučaju, u kojemu je Projekt kao glavnu strategiju izgradnje mira odredio razvoj zajednice, sve aktivnosti unutar toga modela moraju promicati angažiranje različitih grupa prema zajedničkom definiranju potreba, zajedničkom dizajniranju te provedbi projekata na razini zajednice i zajedničkoj procjeni projekta.

Osim toga, ciljevi Projekta trebaju adresirati koji će se kontakti različitih socio/etničkih grupa na svim razinama zajednice promicati. To uključuje institucionalne, grupne i individualne razine.

Ciljevi Projekta također trebaju promicati posebne potrebe muškaraca i žena te ostvarivati različite perspektive glede spolova tijekom razvoja Projekta od nacrtu do faze provedbe.

- **Pomirenje treba shvatiti kao sastavni dio svake inicijative izgradnje mira i ono se kao takvo događa tijekom ostvarenja same inicijative**

Do pomirenja može doći tijekom same intervencije promicanjem angažiranja sukobljenih grupa u procesima inicijative. Dakle, treba prekinuti s krivom koncepcijom po kojoj je pomirenje uvjetovano sklonošću ili odgovarajućim radnjama.

Isto je tako važno uvijek imati na umu potrebu za upravljanjem traumom i psihološkom pomoći, koje prate svaki proces gdje se odvija građenje mira, i potrebu da se te aktivnosti uključe u generalnu strategiju.

- **Intervencije izgradnje mira imaju korist od određivanja “osnaživanja” kao sposobnosti pojedinaca ili grupa unutar zajednice da na zajedničkim aktivnostima angažiraju suprotstavljene grupe bez obzira koliko male ove bile.**

Individualne ili grupne strategije osnaživanja trebaju nastojati postići određene vještine koje će pojedincima ili grupama unutar zajednice omogućiti drugim grupama u zajednici angažiranje na zajedničkim poslovima oko zadovoljavanja zajedničkih potreba. Taj će proces također imati koristi od formiranja i konsolidiranja grupa unutar zajednice.

Strategija obuke

- **Obuka i radionice trebaju pružiti priliku da se okupe različite grupe.**
- **Obuka u radionicama treba se izvoditi kao dio opće strategije obuke imajući uvijek na umu konačni rezultat. Obuka zbog obuke katkada više škodi, nego što koristi.**

Dok strategije obuke na razini zajednice mogu predstavljati jak razlog za okupljanje različitih grupa na sustavan i planiran način, projekti izgradnje mira trebaju razvijati obuku putem radionica za mirovne radnike i/ili članove zajednice unutar opće strategije koja izravno

ukazuje na realizaciju ciljeva intervencije, koji se nadograđuju jedni na druge i imaju konkretne rezultate. Takva strategija treba unutar sebe inkorporirati i adekvatne planove i aktivnosti koje slijede i prate stečene vještine te njihovu produktivnu i učinkovitu primjenu.

- **Strategije obuke za inicijative izgradnje mira trebaju biti jedinstvo teorije, prakse i praktičnih vještina.**

Strategije obuke za izgradnju mira trebaju biti kombinacija praktičnoga i teoretskoga znanja. Dosizanje ravnoteže između jednoga i drugoga predstavlja kritičnu točku, vrlo bitnu za učinkovitost mirovnoga rada. Ovdje je vrlo važno istaći da metode pomoću kojih se realiziraju ciljevi predstavljaju ključnu razliku između izgradnje mira i drugih, više tradicionalnih razvojnih inicijativa.

- **Inicijative izgradnje mira na razini zajednice trebaju osnaživati lokalne čimbenike koji poznaju zajednice u kojima žive.**

Glede mirovnih radnika, obuka treba pružiti konkretne vještine u slijedećim područjima : razrješenje sukoba i pregovaranje, upravljanje traumom, vođenje, participativni razvoj zajednice, prikupljanje sredstava, umrežavanje i komunikacija.

Što se tiče članova zajednice, obuka im treba dati opipljive rezultate koji će im pomoći u interakcijama s drugim grupama u zajednici, pomažući im obnoviti narušene veze i povjerenje na svim razinama te im pomažući u zadovoljavanju zajedničkih potreba.

Projekti izgradnje mira trebaju u svojim aktivnostima i nacrtima ugraditi i perspektive različitih spolova, započevajući diferencijacijom potreba muškaraca i žena te vezujući takve potrebe uz pozicije muškaraca i žena u ulogama vođa (lidera).

Strategije aktivnosti

- **Vrlo je važno ne rasipati energiju angažiranjem u više različitih aktivnosti.**
- **Mirovne inicijative moraju sudionicima pokazati opipljive rezultate.**

Razmatrajući “eksperimentalni” stadij projekata izgradnje mira, oni možda imaju tendenciju vođenja čitavoga niza različitih tipova aktivnosti na područjima kao što su, između ostalog: rekreacija, kultura, obrazovanje, komunikacija, itd. Usprkos tome, oni se moraju usredotočiti na cilj promicanja mehanizama i struktura izlječenja zajednice koja će zadržati različite grupe angažirane na njihovom zajedničkom razvoju. Dakle, moraju biti pažljivi i kritični prema akcijama koje promiču.

Osim toga, premda rekreacijske i socijalno-kulturne aktivnosti služe značajnoj svrsi, one se trebaju usko povezati s konkretnim akcijama koje okupljaju različite grupe oko postizanja više održivih zajedničkih ciljeva.

- **Inicijative izgradnje mira trebaju za lokalne grupe inkorporirati mogućnosti za provođenje aktivnosti koje donose dobit.**

Budući da poratne scenarije uvijek prati i krhka gospodarska struktura, jedan od izazova inicijativa izgradnje mira trebala bi biti i promocija zajedničkih aktivnosti na razini zajednice koje donose dobit.

- **Inicijative izgradnje mira trebaju razvijati mreže na razini projekta i na razini zajednice.**

Jedna je od važnih strategija učvršćivanja inicijativa izgradnje mira razvoj mreža koje ne bi povezivale samo grupe unutar zajednice i koje se mogu osnivati kao rezultat mirovnih inicijativa s drugim sličnim grupama u zemlji i regiji, već i kao mreže koje povezuju razne institucije angažirane na takvom tipu intervencija.

“Mentorstvo” i strategije subregionalne suradnje

- **“Mentorstvo” treba uključivati prijenos tehničkih i financijskih vještina te tehničko praćenje stečenih vještina**

Budući da se u regiji razvija više organizacija u području izgradnje mira, a koje nastoje replicirati svoje najuspješnije modele intervencije, raste potreba za izradom solidnih paketa repliciranja i strategija koje će istodobno ponuditi i tehničko praćenje procesa.

- **Subregionalna suradnja povlači za sobom i izgradnju kapaciteta subregionalnih organizacija.**

Dok mnoge od novih organizacija s uspješnim intervencijama pokušavaju ponavljati svoje intervencije na regionalnoj razini, vrlo je važno da te subregionalne strategije budu utemeljene na razvoju kapaciteta lokalnih čimbenika, a ne na pukoj ekspanziji i/ili izvršenju aktivnosti na subregionalnoj razini.

Strategije održivosti

- **Dok svi aspekti projekata izgradnje mira ne moraju biti održivi, najvažnije je za sobom ostaviti postojeće strukture koje će nastaviti s angažiranjem različitih grupa u obnovi i pomirenju njihovih zajednica.**

Zato što mirovne inicijative zahtijevaju strpljivost i ustrajnost, i zato što će za mjerenje istinskog uspjeha ovakvog tipa inicijativa trebati 10 – 20 godina, najvažnije je održati proces koji grupe u zajednici održava pozitivno angažiranim. Dakle, iznad svega je najznačajniji kontinuitet djelovanja. Izgradnja se mira zbog toga treba usredotočiti na cilj određivanja i jačanja onih struktura u zajednici koje promoviraju takav pozitivan angažman. Takve strukture ne moraju biti formalne i mogu varirati od scenarija do scenarija. Zajednička crta između njih treba biti partnerstvo između grupa zajednice i, ako je moguće, lokalnih vlasti.

- **Intervencije izgradnje mira trebaju odvrćati od svakog oblika ovisnosti na svim razinama.**

Mirovne inicijative trebaju osnaživati članove zajednice za prepoznavanje, izvođenje i održavanje procesa pomirenja i obnove. Zbog tog razloga agencije koje promoviraju ovakav oblik rada trebaju odvrćati od ovisnosti na svim razinama.

3. Rukovođenje projektom

- **Rukovođenje projektom započinje jasno definiranim ciljevima, aktivnostima i pokazateljima.**

Iako dopuštaju modifikaciju i prilagodbe koje predstavljaju sastavni dio dinamičkoga procesa izgradnje mira, vrlo je važno da mirovne inicijative započnu s jasno definiranom formulacijom ciljeva, aktivnosti i pokazatelja kako bi omogućili određivanje operativnoga plana Projekta. Iz toga razloga rukovodna struktura Projekta treba biti jasno određena već u samom nacrtu. Izvršenje operativnog plana tada postaje glavna zadaća rukovodnoga tima.

- **Vještine za provođenje demokracije treba naučiti i dalje razvijati – demokratske strukture se zasnivaju na transparentnosti, jasnim komunikacijskim kanalima, odgovornosti i stručnom znanju.**
- **Potrebno je vrijeme, usavršavanje osoblja, vještine upravljanja i trening na radnom mjestu da bi timovi mogli realizirati samoupravljačku strukturu.**

Premda je jedan od glavnih izazova s kojim se susrećemo u područjima razvoja i izgradnje mira potraga za horizontalnim upravnim strukturama, vrlo je važno da institucije koje promiču mirovne inicijative shvate kako je duh demokracije na radnom mjestu nešto što se može naučiti i što treba dalje njegovati i razvijati, a posebice u regijama gdje je demokracija pojam koji se tek pojavljuje na svjetlu dana. Iz toga se razloga samoupravna struktura koja počiva na demokratskim principima treba temeljiti na transparentnim mehanizmima, jasnim komunikacijskim kanalima, nadzoru, odgovornosti te na tehničkom znanju i stručnosti. Institucije koje slijede takvu strukturu upravljanja trebaju početi s restrukturiranjem svih komponenti unutar njihove organizacije kako bi bile sposobne izgraditi temelj na kojem počiva horizontalna struktura rukovođenja.

- **Multidisciplinarni timovi pojačavaju učinkovitost intervencija izgradnje mira.**

Budući da mirovne intervencije karakterizira svojevrsna multifacetna (višeznačna) narav, one imaju veliku korist od ekspertize stručnjaka raznovrsnih tehničkih područja unutar svoje strukture upravljanja. Na taj se način tim može dalje izgrađivati međusobno, gradeći se na stručnosti sviju.

Osim toga, multidisciplinarnе intervencije djeluju učinkovitije i maksimizirane su razvijanjem saveza sa sličnim projektima i institucijama za realizaciju u istim područjima djelovanja.

4. Veze između međunarodnih i lokalnih partnera

- **Međunarodni partneri ne mogu podcjenjivati važnost izgradnje institucionalnih kapaciteta svojih lokalnih partnera.**

Budući je iznimno važno da međunarodne agencije podržavaju lokalne mirovne inicijative pružanjem obuke u stjecanju značajnih vještina, ekspertiza i resursa, dok rade s lokalnim organizacijama, međunarodne agencije trebaju potpuno razumjeti slabe i dobre strane lokalnih organizacija i trebaju, nadalje, kritički razmotriti troškove (financijske, rukovodne, troškove osoblja) kojima će lokalne organizacije biti izložene tijekom uzajamnih odnosa i suradnje.

Osim toga, isto je tako važno da međunarodne agencije unutar sebe inkorporiraju strukturirane i jasno definirane komponente izgradnje kapaciteta (a koje se odnose na lokalno osoblje), i da ih realiziraju kroz lokalnu inicijativu. Nekoliko jako potrebnih vještina su: elaboracija i pisanje projektnog prijedloga, rukovođenje projektom i financijama, prikupljanje sredstava, praćenje i evaluacija.

- **Međunarodne agencije trebaju lokalnim partnerima osigurati jasnoću svojih doprinosa, odgovornosti i očekivanja.**

Kad rade s lokalnim organizacijama, međunarodne agencije trebaju biti jasne glede uloge i odgovornosti koju će preuzeti. Osim toga, te uloge i odgovornosti moraju se jasno utvrditi u dokumentima projekta te se moraju jasno definirati na početku veze i suradnje.

Isto tako, na lokalnoj razini - u slučaju da djeluju zajedno - individualne se odgovornosti trebaju jasno definirati, a mehanizmi za otvorenu i konstruktivnu komunikaciju moraju se uspostaviti na samom početku zajedničkog pothvata.

- **Iako je izgradnja mira zapravo novo područje u nastajanju, cijelo vrijeme treba uzimati u obzir lokalno znanje i stručnost, kao i postojeća regionalna iskustva.**

Postoje značajni i novi pristupi izgradnji mira koji se primjenjuju u regiji; najvažnije je da međunarodne agencije i njihovi lokalni partneri traže lokalnu ekspertizu prije nego je uvezu s međunarodne arene.

5. Osiguravanje financijskih sredstava za inicijative izgradnje mira

- **Inicijative izgradnje mira moraju imati jasne ciljeve, jasne strategije i jasne pokazatelje**

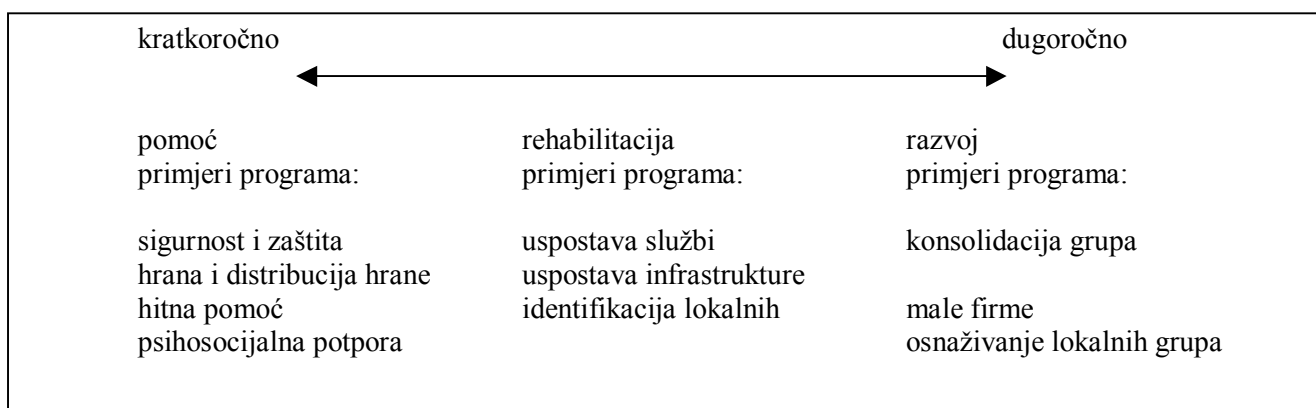
Budući da se prikupljanje sredstava pokazuje kao izazov za intervencije izgradnje mira, od osobite je važnosti da takvi tipovi intervencije moraju razviti jasne projektne dokumente u kojima mora biti sasvim razvidno što su očekivani ishodi koji se žele postići i kojim se načinima ti ishodi namjeravaju mjeriti, čak i u slučaju kad to znači procese za koje se intervencija nada da će ih pokrenuti. Osim toga, vrlo je važno da inicijative izgradnje mira jasno odrede jedinstvenost takvog tipa intervencije u svojim metodama, za razliku od tradicionalnoga razvoja zajednice, tradicionalnog razvoja mladih ili humanitarnih pristupa.

Dok opća menonitska* mantra kaže: «naš poziv nije da budemo učinkoviti, već pouzdani u vjeri³⁹», tako se inicijative izgradnje mira moraju pomiriti s činjenicom da to polje kroči prema financijskoj sigurnosti koju osiguravaju institucije koje povezuju visoku moralnu i tehničku obvezu odgovornosti i učinkovitosti intervencije.

- **Inicijative izgradnje mira trebaju razlikovati stadije intervencije i potrebu za isticanjem njihove jedinstvene naravi.**

Intervencije izgradnje mira trebaju moći odrediti progresiju tipa programskih strategija predloženih u svezi sa stadijem sukoba, bilo, primjerice, tijekom sukoba, tijekom prekida vatre, tijekom reintegracije, poslije reintegracije, i tako dalje. Na taj će se način planirane aktivnosti i strategije, kao i očekivani rezultati i ishodi, puno lakše pokazati/dokazati. Dok je daljnja analiza i zajednička rasprava između institucija koje rade na tome području vrlo potrebna, upotreba «klasične pomoći do kontinuuma razvoja» (kao što se to vidi na slici 8.) može poslužiti kao početna točka za raspravu. Koristeći taj model mirovne inicijative, mogu početi razmatrati, određivati i razvijati različite tipove metoda i intervencija koje prate tu evoluciju.

Slika 8: Od klasične pomoći do kontinuuma razvoja⁴⁰

³⁹ Wink, Walter 1997., Liječenje rana nacije, Institut za život i mir, Upsaala, Švedska

⁴⁰ Odjeljak međunarodnog razvoja, UK, 1999

OPĆE PREPORUKE

Proces procjene utjecaja i rezultati ukazuju na opće i u nekim slučajevima specifične preporuke za *Projekt izgradnje demokratskog društva utemeljenog na kulturi nenasilja* te za Centar za mir, nenasilje i ljudska prava.

Projekt

Neposredne akcije

Budući da projekt završava u prosincu 2000. godine, a kako se neki fondovi mogu proširiti i nakon Nove godine, postoji nekoliko praktičnih i izravnih akcija koje bi Projekt prije poduzimanja trebao uzeti u razmatranje.

- Organizirati interni sastanak zajedno s mirovnim timovima na kojemu će se detaljno predstaviti rezultati procjene utjecaja s ciljem da se podijele informacije i da se o njihovom sadržaju raspravlja.
- Razviti strategiju informiranja lokalne zajednice i institucija o završetku prve faze projekta.
- Započeti s ograničavanjem aktivnosti Projekta
- Osigurati psihološko savjetovanje za članove mirovnih timova koji tu potrebu i zatražili su ga.
- Načiniti kraći dokument (oko 10 – 20 stranica) koji će posebno istaknuti najvažnija pitanja koje je Projekt utvrdio i identificirao kao strateška.

Projekt će izvođenjem ovih neposrednih akcija imati toliko potrebnu priliku za raspravu o rezultatima procjene utjecaja i o njezinim preporukama. Isto će tako dati zajednicama priliku za izražavanje svojih priznanja i razmatranje planova o mogućem povlačenju ili eventualnom prekidu rada mirovnih timova, omogućujući projektu dovoljno vremena za planiranje sljedećih koraka. Osim toga, to će još uvijek aktivnim članovima mirovnih timova dopustiti procjenjivanje situaciju i donošenje prave odluke o svojoj budućnosti. I na koncu, to će osoblju Projekta na svim razinama pružiti potreban fokus za stvaranje druge faze Projekta.

U terminima zagovaranja, važno je da se u njegovoj prvoj fazi maksimalno istakne stručnost koju je stekao identificirajući pitanja orijentirana prema politici/strategiji, a o kojima se mora govoriti kako bi se potaknuo budući razvoj promidžbene kampanje i kako bi se ta problematika dovela na dnevni red javne rasprave na nacionalnoj razini.

Druga faza Projekta

Komponente i model Projekta

Sa smrću Predsjednika Republike Hrvatske Franje Tuđmana koncem 1999. godine, i nakon izbora novog Predsjednika, Stipe Mesića, nova koalicijska Vlada je unijela novi duh nade, otvorenosti i energije prema političkim promjenama. Politički program nove Vlade (za koju kažu da počiva na demokraciji, ljudskim pravima i odgovornosti) mnogima je u regiji dao jasne signale za početak istinskog nacionalnog pomirenja, dok su ostali i dalje skeptični.

Druga faza Projekta morat će iskoristiti ovu povoljnu političku klimu, kraj “tihoga rata” te nastaviti graditi na pozitivnim rezultatima prve faze.

Zbog toga se snažno sugerira da se druga faza Projekta usredotoči na slijedeće komponente: (1) konsolidacija i poboljšanje dosadašnjih uspjeha; (2) identifikacija i jačanje mehanizama utemeljenih na razini zajednice, a što će održati dosadašnje uspjehe; (3) praćenje i evaluacija; (4) zagovaranje; (5) izgradnja institucionalnih kapaciteta za regionalne organizacije; (6) izgradnja institucionalnih kapaciteta za rukovodno osoblje Projekta; (7) izgradnja mira, rod i spol.

Fokus druge faze projekta:

1. konsolidacija i poboljšanje dosadašnjih uspjeha
2. identifikacija i jačanje mehanizama utemeljenih na razini zajednice što će održati dosadašnje uspjehe
3. praćenje i evaluacija
4. zagovaranje
5. izgradnja institucionalnih kapaciteta za regionalne organizacije
6. izgradnja institucionalnih kapaciteta za rukovodno osoblje Projekta
7. izgradnja mira, rod i spol

Model koji se predlaže za drugu fazu posebno ističe (1) izgradnju kapaciteta samih zajednica, kako bi se promicale i održavale inicijative izgradnje mira; (2) osnaživanje Centrove sposobnosti kako bi se pružila potpora njihovoj ulozi vodećih zagovornika inicijativa izgradnje mira; (3) povezivanje rezultata inicijative s vladinim razinama kako bi se promicale i politički orijentirane promjene;

(1) Konsolidacija i poboljšanje dosadašnjih uspjeha

Ova će komponenta omogućiti Projektu učvršćivanje najvažnijih uspjeha u obliku replikativnih metodologija, na način proizvodnja novih obrazaca (modela) i paketa obuke koji će se onda moći podijeliti s drugim institucijama i prenijeti na subregionalnu razinu. To također znači da nekim temama obuke iz prve faze – iako su korisne - treba dodati modifikacije, kao što je to, primjerice, slučaj s projektom slušanja. Potreba da se više usredotočimo na proces, nego samo na “aktivno slušanje”, na metode *debriefinga* i analize. Osim toga, treba uključiti razvoj modula sa sadržajima obuke, za koje je ranije uočeno da nedostaju u cjelokupnom paketu rezultata procjene utjecaja. Neki su od njih u područjima participativnog razvoja zajednice, formuliranja projekta, prikupljanje sredstava, *outreach* u zajednicu i generiranja dobiti. Osim toga, ti će paketi također morati adresirati strategije rada i s povratnicima, i s ostalnicima. Ti će materijali zajedno biti osnovica za opću strategiju obuke s jasnim ciljevima i metodologijama te će služiti kao jezgro nastavnih planova obuke za buduće mirovne radnike u regiji i u drugoj fazi projekta.

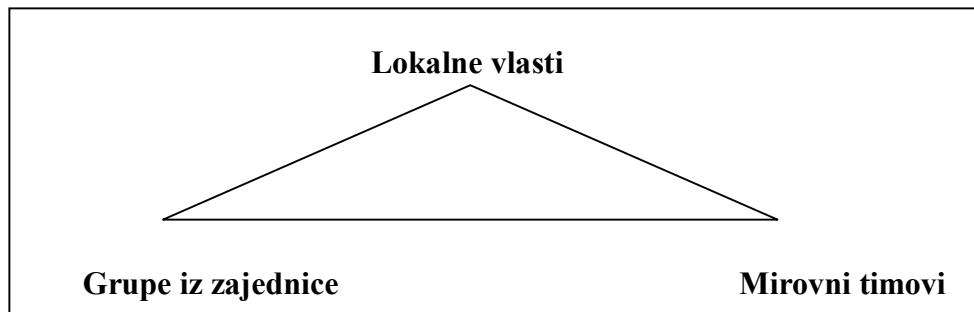
(2) Identifikacija i jačanje mehanizama utemeljenih na razini zajednice, što će održati dosadašnje uspjehe

Dok je prva faza Projekta posvećena razvoju i validaciji radnih metodologija za formiranje mirovnih timova i njihovoga kasnijega rada unutar zajednice, preporuča se da druga faza većinu svojih napora usredotoči na identifikaciju i jačanje svih struktura zajednice koje će biti

sposobne održati uspjehe prve i druge faze Projekta. Izgradnja mira oslanja se na osnivanju mnogih aktera i aktivnosti usmjerenih na postizanje i održavanje procesa pomirenja. Dakle, ključna je stvar održavanje procesa.

Zbog toga razloga ta komponenta nastoji (1) formirati mirovne timove od članova zajednice; (2) identificirati i izgraditi kapacitete sastavljene od struktura unutar zajednice koje će postati “točka susreta i pomirenja”. Gledano idealno, te će strukture angažirati članove zajednice, predstavnike lokalnih vlasti i lokalne mirovne timove.

Slika 10: Struktura za izgradnju mira i pomirenja

(3) Praćenje (monitoring) i evaluacija

Preporuča se da druga faza projekta razvije jasan dokument koji razvija usvajanje gore spomenutih komponenti tako da ciljevi, aktivnosti, zadaće i pokazatelji budu sasvim jasno izraženi. Osim toga, nacrt Projekta treba biti popraćen operativnim radnim planom te se preferira da to bude i matrica participativnog planiranja⁴¹. Kao što sam termin sugerira, predlaže se da se za vrijeme dizajniranja druge faze Projekta, radionice održavaju s različitim *dionicima* uključenim kako bi se zajedno identificirale posebnosti takvoga nacrta. Što se tiče pokazatelja (indikatora), zadaća nije nimalo laka. Smatramo da bi bila korisna zajednička identifikacija indikatora u tome naporu promicanjem definicije radnih uvjeta i zajedničkih ciljeva. Ova zajednička vježba će, isto tako, pomoći u postavljanju temelja za odluku što će se nadgledati, tko će nadgledati, kada će se nadgledati, itd.

(4) Zagovaranje

Preporuča se da ova komponenta ne služi samo za distribuciju informacija i znanja koje će sakupiti prva i druga faza, nego i za omogućavanje utjecaja Projekta na potrebne promjene, kako na razini Vlade, tako i na razini javnog mnijenja. Projekt će zbog toga morati razviti specifične aktivnosti u području formuliranja poruka, komunikacijskih kampanja, strategija i mehanizama javnog pritiska.

(5) Izgradnja institucionalnih kapaciteta za lokalne organizacije

Druga će faza imati koristi od sustavnoga razvoja strategija obuke povećanjem kapaciteta lokalnih organizacija, promoviranjem nekih od uspjeha iz prve i druge faze Projekta te poboljšavanjem učinkovitost njihovog rada. Dakle, druga će faza Projekta na praktičan i konkretan način trebati: (1) identificirati svoje ciljeve glede suradnje s drugim organizacijama na državnoj i subregionalnoj razini; (2) razviti sveobuhvatnu strategiju obuke s uporabom produciranih edukacijskih komponenata; (3) razviti mehanizme koji će slijediti nakon takvih aktivnosti.

⁴¹ Vidi Dodatak 7 za primjer PPM

Sveobuhvatna strategija bi se također trebala usredotočiti na formiranje i jačanje mreža na institucionalnoj razini i na razini zajednica.

(6) Izgradnja institucionalnih kapaciteta za rukovodeće osoblje Projekta

Nakon dizajniranja druge faze projekta i određivanja rukovodećeg tima, bit će nužno procijeniti dobre strane, slabe strane i mogućnosti tog tima te prema tome dizajnirati paket obuke za tim koji će im pomoći u provođenju Projekta. Paket obuke zbog toga treba formirati tako da bude u funkciji predloženih ciljeva. Nekoliko bi općih područja moglo biti tehničko i financijsko vođenje projekata, praćenje (monitoring) i evaluacija, participativni (sudionički) razvoj zajednice i zagovaranje. No, kad se osmišljava strategija, bit će važno izložiti i sveobuhvatnu strategiju obuke s jasno definiranim ciljevima i određenim profilima trenera.

(7) Izgradnja mira, rod i spol

Druga faza projekta u svoje programe treba inkorporirati perspektivu roda i spola. Ciljevi i aktivnosti zbog toga trebaju razlikovati potrebe muškaraca i žena. Usvajanje ciljeva projekta treba postići na diferencirani način i od strane muškaraca, i od strane žena, uzimajući u obzir različitost u potrebama, ograničenjima i prilikama s kojima se suočavaju muškarci i žene tijekom rada u kontekstu izgradnje mira. Zbog toga razloga perspektivu roda i spola treba uvesti u nacrt Projekta kroz ciljeve i pokazatelje, u fazu provedbe kroz specifične aktivnosti i uloge vođenja za žene u zajednici, a u fazu evaluacije kroz objektivne analize troškova i koristi koji su se pojavili kao posljedica sudjelovanja žena u drugoj fazi projekta.

Teritorij

Ovisno o rezultatima prikupljanja sredstava, osoblje će Projekta morati odrediti potencijalne lokacije za nastavak intervencije. Neke od karakteristika koje bi bilo korisno razmotriti jesu: postojeća struktura zajednice, volja lokalnih vlasti da budu aktivni sudionici – partneri, te opći interesi zajednice. Iako će biti važno nastaviti graditi na rezultatima prošlosti, ne treba ignorirati ni mogućnost novih lokacija.

Struktura vođenja (Projektom)

Nacrt druge faze treba odrediti specifičnu strukturu rukovođenja, kao i institucionalno partnerstvo koje će pripomoći u tome naporu. Snažno se preporuča da se rukovodeća struktura sastoji od točno određenog broja pojedinaca s jasno definiranim odgovornostima u odnosu na ciljeve i zadatke projekta. Isto se tako preporuča da Projekt stručnu podršku potrebnu za predloženi model potraži među sadašnjim članovima mirovnih timova. No, važno je istaknuti da rukovodeću strukturu treba učiniti funkcionalnom u odnosu na dizajniranje druge faze.

Nova faza Projekta treba nastojati operacionalizirati želju za decentralizacijom, jasnoćom i kompetencijom. Posebice se preporuča da rukovodeći tim bude sastavljen od tehničkih osoba koje će osigurati pomoć mirovnim timovima u zajednici, koordinatora obuke, voditelja projekta i pomoćnika voditelja projekta. Praksa unajmljivanja radnika mora biti transparentna i uključivati natječaje za izbor.

Glede prijatelja i utjecaja koje Projekt prima izvana, moraju se usuglasiti naponi oko formalizacije tih veza i njihovog uključivanja u proces slobodnim kretanjem informacija od razine do razine, a ne centraliziranjem strukture donošenja odluka.

Centar za mir, nenasilje i ljudska prava

U svojoj knjizi iz 1996. godine *Znak nade*, Mary Evelyn Jegen sjeća se procesa iz kojeg se rodio Centar, zajedno s vrlinama i jedinstvenim kvalitetama njegovog osoblja i strukture. Ona također razmišlja o budućim izazovima s kojima će se Centar suočiti. Ti bi izazovi bili: održavanje njegovog jedinstva i misije kad se rat jednom završi, osiguravanje financijskih sredstava za ostvarenje projekta koji će nositi njegovu viziju i njegovu sposobnost za nastavljanjem funkcioniranja u strukturi “društva prijatelja”⁴² koju je identificirala kao organizacijsku strukturu.

Centar za mir, nenasilje i ljudska prava i njegovi programi trebaju se odmah podvrgnuti **strateškom planiranju** koje je u svojoj biti ozbiljno, sveobuhvatno, profesionalno i blagovremeno.

Ta tri izazova i danas su aktualna. Kao što je to slučaj s mnogim organizacijama koje su započele kao aktivistički pokret, Centar za mir, ljudska prava i nenasilje suočava se s izazovima tranzicije (prijelaza) od grupe aktivista u kompetentnu, profesionalnu i organiziranu provedbenu agenciju.

Kao što ističe John Lederach, ”izgradnja mira u duboko podijeljenim društvima, prije svega znači uspostavu infrastrukture za održavanje inicijativa. Premda pojedinci mogu biti iznimni, i svakako ključni za ostvarenje mira, ono što zapravo stvara razliku tijekom vremena jest izgradnja institucionalnih kapaciteta”. Odatle se preporuča da Centar, njegovi programi i Projekt postave kao prioritet jačanje institucije i njezine unutarnje strukture. Za razvoj participativnog strateškog plana potreban je ozbiljan i visoko stručan pokušaj. Općenito govoreći, to uključuje određivanje dobrih i loših strana institucije, mogućnosti i prijetnje ostvarenju, razvoj internog paketa obuke kako bi se prebrodile postojeće stručne praznine, razvoj uloga i odgovornosti svakoga radnog mjesta, stvaranje jasne strukture odgovornosti i nadzora te postavljanje jasnih mehanizama u području donošenja odluka, zapošljavanja, evaluacije izvedbe i financijskog vođenja.

Ove ciljeve treba ostvariti uz kompetentnu izvanjsku pomoć kroz dugoročni proces izgradnje institucionalnih kapaciteta, što treba biti prioritet i treba biti financirano s različitih programa i projekata.

Kako se Centar trenutno bori s izazovom promicanja jako željene samoupravne strukture utemeljene na demokratskim načelima, vrlo je važno razumjeti da takav jedan koncept operacionalnim čine uporaba jasnih komunikacijskih kanala, nadzor osoblja, mehanizmi odgovornosti, transparentnost te kompetentnost unutar institucionalne strukture. Strateško

planiranje bi zbog toga trebalo rezultirati adaptacijom internih rukovodećih i tehničkih struktura te politika djelovanja koje inkorporiraju te koncepcije.

Rezultati strateškog planiranja će instituciji pružiti mehanizme koji su utemeljeni na demokratskim načelima: **kompetencija, transparentnost, odgovornost i jasne komunikacijske kanale.**

Tehničke ekspertize trebaju zbog mnogih postojećih izazova pratiti i vizije koje je Centar postavio. To uključuje stručne ekspertize na svim razinama, kao i odgovarajuću tehničku raznolikost. Praktično i teorijsko znanje (*know how*) moraju djelovati zajedno. Kad Centar jednom svoje osoblje prepozna u konkretnim uvjetima i razjasni relevantne pojedinačne odgovornosti, onda će lakše moći odrediti multidisciplinarni tim stručnjaka. Centar će u tom slučaju imati koristi od stručne raznolikosti.

Centar i osoblje uključeno u program trebaju imati raznoliko obrazovanje i stručnu pozadinu zbog stvaranja multidisciplinarnoga tima, koji će Centru dodati bogatstvo svoje stručnosti.

Kao jedna od vodećih organizacija u regiji, Centar bi trebao iskoristiti tu mogućnost i početi istraživanje mogućnosti osnivanja jedne “ekipe volontera” u Hrvatskoj. S mnogim obvezama koje su trenutno dodijeljene mirovnim timovima, te bi “ekipe volontera” mogle postati dijelom civilne službe, ili naprosto otvoriti mogućnost dobrovoljnog služenja svojoj zajednici, čime bi stekli neprocjenjive vještine za budućnost. Ovakva bi inicijativa relativno niskom cijenom takvoga programa i s potrebama inherentnim ovoj zemlji nedvojbeno dobila potporu, kako u zemlji tako i od međunarodnih čimbenika.

Centar treba postati vodeći stručni zagovornik stvaranja nacionalnih “ekipa volontera”.

Centar i zajednice s kojima radi imaju koristi od razvoja programa koji je orijentiran isključivo na zagovaranje političke implikacije njegovoga lokalnoga rada. Glavni bi cilj programa trebao biti traženje veza između rezultata rada na terenu, političkih promjena i porasta svijesti. Na taj način ekspertize koje je Centar godinama akumulirao mogu početi zagovarati potrebne strukturalne promjene kako bi se pojačala održivost mira, nenasilja i ljudskih prava.

Prijevod:
Magdalena i Milan Živković

BIBLIOGRAFIJA

Empowerment for Peace Service. 1996. Christian Council of Sweden. Stockholm, Sweden.

IDRC, 1999. Pre-Project Considerations. ICDR: Ottawa, Canada.

Lederach, John. 1998. *Building Peace*. United States Institute for Peace. Washington D.C., USA.

Reaching for Peace. 1999. Charles Stewart Mott Foundation. Michigan, USA.

Riskin, Steven, M. 1999. *Three Dimensions of Peacebuilding in Bosnia*. United States Institute of Peace. Washington D.C., USA.

Rosandic, Ruzica. 2000. *Grappling with Peace Education in Serbia*. United States Institute of Peace. Washington D.C., USA.

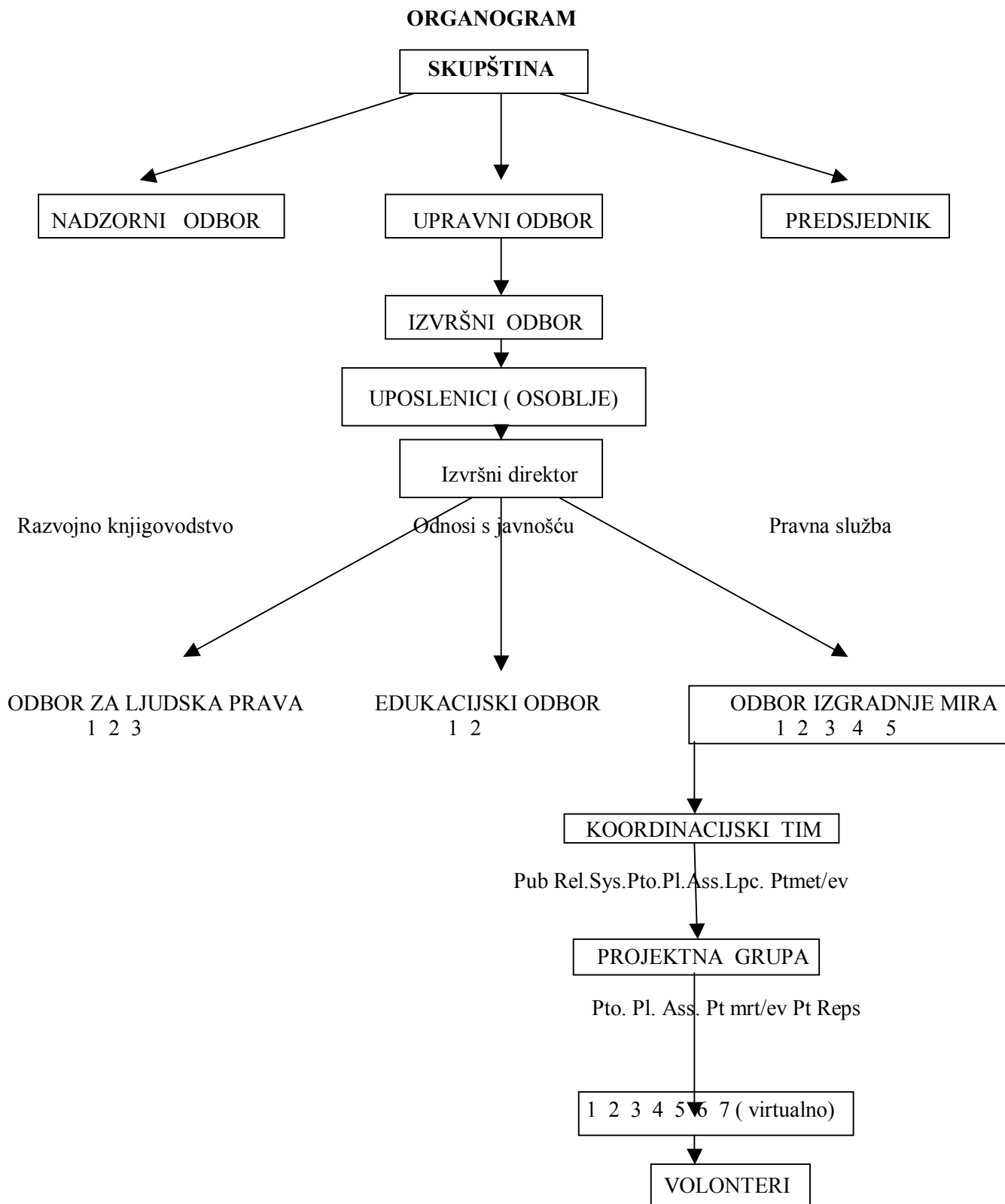
Sustainable Livelihoods. 1999. Department of International Development. England, UK.

Thompson, Scott, W. et al. *Approaches to Peace- An intellectual Map*. 1992. United States Institute of Peace. Washington D.C., USA.

Wink, Walter. 1997. *Healing a Nation's Wounds-Reconciliation on the Road to Democracy*. Life and Peace Institute. Uppsala, Sweden

DODATAK 1

ORGANOGRAM INSTITUCIJE (GRAFIČKI PRIKAZ TIJELA INSTITUCIJE)

PROJEKT SLUŠANJA

"Izgradnja demokratskog društva utemeljenog na kulturi nenasilja: Poslijeratna izgradnja mira u istočnoj Hrvatskoj (Projekt mirovnih timova Centra za mir, nenasilje i ljudska prava Osijek).

**Pozadina projekata slušanja
(provedenih od studenog 1998. do lipnja 2000. godine)**

1. Ciljevi projekta slušanja

Projekt slušanja je u samoj koncepciji mirovnih timova primarno sredstvo pozitivne socijalne promjene u lokalnoj zajednici. Njegova je misija "osnaživanje mirovnih timova, lokalne zajednice i pojedinaca za rad na jačanju lokalne zajednice pomoću izravnih kontakata (intervjuiranja), pratećih aktivnosti i edukacije (evaluacija Projekta slušanja: 1)".

Projekt uključuje strukturirani proces aktivnog slušanja lokalnog stanovništva koje govori o svojim problemima, iskustvima i prijedlozima za budućnost, a slušanje obavlja par osposobljenih slušača iz mirovnih timova i lokalnih zajednica. (Grant Application: 12).

Ciljevi su projekta slušanja višestruki te su istovremeno i pomoć mirovnim timovima u pružanju potpore lokalnoj zajednici, i izravna potpora ljudima u suočavanju s poslijeratnom traumom i izazovima u izgradnji budućnosti. To su:

1. Poticanje ljudi da izraze svoje osjećaje (ljutnja, strah) i brige.
2. Prepoznavanje različitih osjećaja i potreba kod različitih grupa u zajednici.
3. Potvrđivanje zajedničkih vjerovanja i nada u zajednici.
4. Otvaranje komunikacije između Hrvata i Srba.
5. Izgradnja povjerenja i poštovanja između članova mirovnih timova i lokalnog stanovništva.
6. Sredstvo rješavanja tekućih konflikata u zajednici.
7. Osposobiti ljude za sagledavanje stvari iz nove perspektive te otvaranje prema novim idejama i mogućnostima.
8. Utvrđivanje zajedničkih potreba i interesa, što će poslužiti kao osnova zajedničkim akcijama u zajednici i rješavanju problema.
9. Podrška ljudima u traženju promjene (Grant Application: 12; Preliminarno narativno izvješće: 5)

2. Metodologija Projekta slušanja

Metodu je 1993. godine Centru za mir prvi put izložio američki aktivist Herb Walters, čija je organizacija, "Seoski glas juga za mir" koristila ovu metodu za poboljšanje međurasnih odnosa (Jegen: 64). Kasnije je u pilot projektima u Pakracu, Zapadnoj Slavoniji i Bilju u Baranji testirana primjenjivost te metode na hrvatske okolnosti i kulturu. Metoda se pokazala efikasnom za prikupljanje vrijednih informacija o tome u kojoj su mjeri Hrvati tolerantni prema povratku domaćih Srba i koja je vrsta pomoći potrebna za oživljavanje malih poduzeća. Rezultate su aktivisti koristili za pružanje podrške povratku Pakračkih Srba, privremeno smještenih u Vukovaru (Grant Application: 12).

Centar za mir Osijek zamolio je gospodina Waltersa da buduće članove mirovnih timova osposobi za aktivno slušanje i primjenu metode. To je realizirano putem obuke u trajanju od dva i pol tjedna te praktičnog rada (pilot projekt slušanja, tijekom kojeg je vođeno 76 intervjua) u listopadu 1998. godine.

Osposobljavanje je počelo objašnjavanjem filozofije na kojoj počiva projekt slušanja - aktivno nenasilje - ključne dimenzije koje uključuju: vjerovanje da svaki pojedinac ima u sebi nešto dobro; odnos poštivanja i davanje podrške ljudima u izražavanju svojih pogleda i briga; usredotočivanje na komunikacijski proces, a ne samo na informaciju; poticanje ljudi na samoorganiziranje; učenje i mijenjanje vlastitih pogleda; ulaženje i izlaženje iz komunikacije bez predrasuda (Izvješće sa obuke: utorak, 20. listopada 1998. godine).

Prezentirana je i uvježbavana metoda slušanja i postavljanja pitanja, zatim vještina vođenja intervjua, davanje ohrabrujuće neverbalne povratne informacije, vladanje emocionalno teškim situacijama, izazivanje pitanja i postavljanje primjerenih pitanja. Posebno je važno da je osposobljavanje kroz igre uloga, diskusije i *oluje ideja* pripremlilo članove mirovnih timova na potencijalno teške situacije u kojima bi sugovornici mogli biti agresivni prema njima, ili imati predrasuda prema mladim članovima mirovnog tima, ili onima koji su nepoželjne nacionalnosti.

Intervju u projektu slušanja ima strukturirani oblik pitanja otvorenog tipa koja ne sugeriraju odgovor i koja su u početku sastavili budući članovi mirovnih timova te aktivisti Centra za mir Osijek koji su već ranije radili u zajednicama u kojima se planiralo uvesti mirovne timove (Izvješće s obuke: 20 - 23 listopada 1998. godine). Pitanja pokrivaju određen raspon tema koje se dodatno razrađuju potpitanjima i relativno slobodnim praćenjem sugovornikove priče. Teme koje su razrađivane u svim intervjuima su:

1. Sugovornikova pozadina (spol, nacionalnost, dob, mjesto porijekla, obiteljski status, zanimanje, zaposlenost);
2. Trenutni status s obzirom na rat (domaći "ostalnik", povratnik, raseljen iz nekog drugog dijela Hrvatske);
3. Ratna iskustva - gubitak članova obitelji, gubitak imovine, zlostavljanje, zastrašivanje, ekonomske teškoće, strah, protjerivanje, povratak, itd.
4. Percepcija trenutnih problema - na osobnoj razini i na razini zajednice;
5. Percepcija trenutnog načina komuniciranja između dviju dominantnih nacionalnosti;
6. Prijedlozi za rješenja uočenih problema;
7. Stavovi prema mogućnosti pomirenja;
8. Osobna spremnost za uključivanje u razvoj zajednice i mirovne aktivnosti.

Pored toga, većina intervjua (osim onih specifičnih, kao što su bili sprečavanje nasilja u Tenji i Berku) uključuju pitanja o lokalnom pogledu na mirovne timove i povratnu informaciju o procesu intervjua.

Zamišljeno je da projekt slušanja ispuni dvije temeljne svrhe: (1) Istraživački i uvodni intervjui tijekom kojih su se mirovni timovi upoznavali sa trenutnom situacijom u zajednici, s prošlim ratnim iskustvima i s mogućnostima budućeg mirovnog djelovanja i (2) Ciljani ili specifični intervjui kroz koje su mirovni timovi u zajednici razvijali aktivnosti sukladno potrebama utvrđenima u ranijim ciklusima intervjua (primjerice, nevoljkost tenjskih Srba da djecu šalju u srednju školu u Osijek), ili kao reakciju na neke neuobičajene, nedavne lokalne okolnosti (primjerice, ubojstva u Berku i Tenji).

Svaki intervju vodi par slušača koji su, ili članovi mirovnog tima, ili lokalni volonteri osposobljeni za ovu metodu. Tijekom intervjua jedan piše bilješke koje se kasnije unose u bazu podataka za serije intervjua (u Excelu) i služe za analize te se prezentiraju u izvješćima ili diskusijama i koriste

u organiziranju i promoviranju rada. Mirovni timovi mogu u razvijanju projekta slušanja konzultirati priručnik koji je napisao Herb Walters, a sada ga je prilagodila i hrvatskim iskustvima obogatila Sonja Stanić, koordinator projekta slušanja.

Prema učenju gospodina Waltersa, projekt slušanja bi se idealno trebao sastojati od 6 koraka:

1. Formiranje radne grupe/koalicije koju čine članovi mirovnog tima, predstavnici drugih lokalnih civilnih interesenata (inicijatora) i osobe koje daju podršku te djeluju kao sponzori ili mentori
2. Stvaranje pretpostavki (osnova, izvora) za projekt slušanja
3. Planiranje projekta slušanja
4. Uključivanje lokalnih mještana u aktivnosti
5. Primjena
6. Evaluacija (Izvješće s obuke: 20. listopada 1998. godine)

Prema rezultatima evaluacije iz veljače 2000. godine, identificirane su sljedeće ključne faze u razvoju projekta s posebnim naglaskom na njegovoj lokalizaciji:

Prvi korak - Postupni ulazak u zajednicu (upoznavanje ljudi i sela, razmjena informacija o mirovnim timovima);

Drugi korak - vođenje uvodnih i daljnjih intervjua; identificiranje lokalnih volontera za organiziranje budućih aktivnosti i projekta slušanja; osposobljavanje volontera za projekt slušanja;

Treći korak - "Mještani slušaju mještane" – lokalni, osposobljeni volonteri vode intervjue, a članovi mirovnog tima pružaju im podršku; postizanje potpune samostalnosti lokalnih volontera koji onda vode intervjue bez nazočnosti članova mirovnog tima.

Četvrti korak - lokalno stanovništvo preuzima projekt slušanja u potpunosti, od planiranja do evaluacije (Evaluacija projekta slušanja: 1).

Dok su filozofija, metodološki okvir i proces razvoja projekta kroz osposobljavanje izloženi dovoljno detaljno, mnogo je nejasnije koji su sustavi uspostavljeni i koliko su detaljne informacije pružene članovima mirovnih timova o dva jednako važna aspekta projekta slušanja - (1) naknadna analiza i nadzor; (2) bilježenje podataka, sistematizacija i tekuća analiza te (3) stvaranje uzorka populacije. Unutarnja evaluacija projekta slušanja provedena u veljači i lipnju 2000. godine pokazuje da bi se članovi mirovnih timova u ovom području trebali usavršiti.

1. Naknadne su se analize radile na razne načine, većinom neformalno i verbalno. Par slušača analizira odmah nakon intervjua, a ako projekt slušanja za cilj ima tekuće, odnosno rutinsko intervjuiranje, svi ga članovi mirovnih timova analiziraju u grupi na redovnim jutarnjim sastancima ili odmah nakon intervjua.
2. Specifične aktivnosti slušanja koje uključuju veći broj slušača (10 - 15) praćene su formalnijim oblicima naknadne analize u obliku radionice, gdje se analiziraju podaci, bilježe rezultati i zaključci te planiraju buduće aktivnosti. Taj je proces ugrađen u projekt slušanja u Slavanskom Brodu i Popovcu 2000. godine (prepiska sa Sonjom Stanić, kolovoz 2000 godine). Nema pisanih bilježaka s tih sastanaka. Na početku projekta naknadnu analizu vodi koordinator projekta sa svakim timom jednom mjesečno sve dok članovi ne postanu dovoljno vješti za samostalno vođenje naknadne analize.

Timovi su razvili sposobnost za osnovnu naknadnu analizu projekta slušanja, ali izgleda da nisu osigurani sustavno nadgledanje osposobljenog psihologa i sofisticiranija obuka specifičnih vještina naknadne analize. Biljana Kondić je na zahtjev nekih članova mirovnih timova koji su osjećali psihičku napetost (posebno u Belom Manastiru) sporadično preuzela tu ulogu, ali njena pozicija nadgledatelja u projektu nije formalizirana (intervju sa Kondić, srpanj 2000. godine). Koordinator projekta slušanja drugačije interpretira ulogu Kondićeve - koordinatori projekta (Kruhonja i Jindra) i Kondićeva složili su se da će psiholog jednom mjesečno osigurati nadzor mirovnim timovima, dok će članovi mirovnih timova odrediti datum.

Međutim, očigledno je da je sporazum stvorio konfuziju i nije dao željene rezultate, jer su u evaluaciji iz veljače 2000. godine svi mirovni timovi izrazili potrebu za većom podrškom zbog izgaranja na radu u projektu. U neformalnim su razgovorima sa članovima mirovnih timova iz Vukovara, Belog Manastira i Dalja članovi evaluacijskog tima u više navrata čuli navode o nedostatku nadzora u projektu slušanja i cijelog rada mirovnih timova. Trenutno su članovi mirovnog tima iz Slavenskog Broda odabrali lokalnog psihologa koji će im nadgledati nje projekta slušanja u Kolibama Gornjim (Slavonski Brod: 3).

Koordinator projekta slušanja izvješćuje da profesionalna pomoć nije urodila željenim plodovima (primjerice, nakon nadzora u projektu slušanja Berak, nositelji su se projekta osjećali još gore) te naglašava da bi mirovni timovi morali razviti adekvatniji sustav samo-pomoći (Prepiska sa Sonjom Stanić, 9. kolovoza 2000. godine). Očigledno je da mirovni timovi više od dvije godine nisu imali profesionalno vođene redovne mjesečne sastanke za naknadnu analizu, na kojima bi mogli unaprijediti vještine samo-pomoći. Čak i ako intenzivniji profesionalni nadzor ne bi bio rješenje u ovom stadiju projekta, ipak postoji potreba za dodatnom edukacijom psihosocijalnih radnika o tehnikama naknadne analize i samozaštitom od emocionalno teških interakcija (Evaluacija projekta slušanja, lipanj 2000. godine).

Nije jasno koji je sistem zapisivanja intervjua razvijen i je li to ikada bilo jednoobrazno postavljeno. Kako se čini, svaki je intervju zapisivao osposobljen čovjek ("zapisivač") koji je popunjavao jednoobrazni obrazac s prostorima za navode i demografske podatke. Zapisnike je svakog intervjua trebalo pohraniti u Excel bazi podataka. Svaki je mirovni tim mogao slobodno kreirati vlastitu bazu podataka na način koji je njima bio najkorisniji. Iako taj pristup možda nije optimalan, koordinator projekta slušanja naglašava kako je bolji od prisiljavanja članova mirovnog tima da mnogo dragocjenog vremena troše na kreiranje baze podataka koju ne bi smatrali svrhovitom za svoj izravni rad (Prepiska sa Sonjom Stanić, 9. kolovoza 2000. godine).

Odgovori su na svako pitanje u rasponu od par riječi do par rečenica i sadrže ključne ideje koje je sugovornik iznio. Neki zapisnici intervjua sadrže i rubriku "napomene" gdje su slušači bilježili svoje dojmove, primjerice, trenutke posebne emocionalne napetosti tijekom intervjua, opću razinu zainteresiranosti tijekom intervjua ili neke posebne detalje. Prema evaluaciji projekta slušanja, većina naknadnih (*follow-up*) intervjua nije zabilježena zbog neformalnog načina vođenja tih intervjua i neprikladnih obrazaca za zapisivanje polu-strukturiranih i nestrukturiranih intervjua. Članovi mirovnih timova također naglašavaju da je prvotna struktura intervjua tijekom vremena postala neprikladna jer su se promijenile lokalne okolnosti, pa je trebalo revidirati pitanja za opće intervjue.

Daljski mirovni tim je kao uzrok kašnjenja u organiziranju podataka naveo nedostatak kompjutera i nevoljkost da na javnom mjestu dostupnom ljudima prikupljaju podatke o lokalnom stanovništvu koje se sve međusobno poznaje (Evaluacija projekta slušanja, lipanj 2000. godine). Osim toga, član tima koji je za to bio zadužen otpušten je zbog zanemarivanja svojih dužnosti. (Prepiska sa Sonjom Stanić, kolovoz 2000. godine).

Usprkos potrebi da se obrada podataka prilagodi posebnim potrebama svakog tima, može se i argumentirano tražiti stvaranje jedinstvenog sustava. Jako bi olakšao usporedbu podataka i analize slušanja (projekti unutar i između lokacija - nešto što je trenutno gotovo nemoguće bez stvaranja nove baze podataka). Takva bi matrica mogla uključiti jedinstvene šifre za demografske informacije koje bi omogućile djelomičnu kvantitativnu analizu podataka. Nakon više od 1500 provedenih intervjua, kad se kristaliziraju trendovi u odgovaranju, trebalo bi biti moguće razvijanje opsežnijega sustav šifriranja koji će poboljšati mogućnosti uspoređivanja i koristiti u dijakroničnom nadgledanju razvoja mirotvornih stavova, ponašanja i aktivnosti u lokalnim zajednicama.

Potrebno je razviti sustav za zapisivanje naknadnih (*follow-up*) intervjua na terenu, a bazu podataka prilagoditi varijacijama odgovora koje se dobiju u nestrukturiranom intervjuu. Neophodna je matrica koja kombinira kvalitativne i kvantitativne informacije koje se mogu šifrirati uz očuvanje relevantne priče. Treba razmotriti i uvođenje prikladnijeg softvera koji bi bio više prilagođen kvalitativnim podacima.

Mirovni timovi trebaju uvesti razrađeniju, jednoobraznu dokumentaciju svakog projekta slušanja, što uključuje i omot s popisom svih osoba koje su vodile intervju, datumima i mjestima svih posjeta, kao i komentare naknadne analize odmah poslije intervjua.

Da bi se odredila upotrebljivost različitih intervjua, kao i različitih dijelova istog intervjua, valjalo bi bilježiti svaku upotrebu dosjea intervjua u naknadnim aktivnostima.

Nije pretjerivanje ako se kaže da je smisljeno i opsežno izvješće o specifičnim projektima slušanja izuzetno važno. Samo temeljita analiza informacija o stavovima lokalne zajednice (osobito sličnosti i razlike između dominantnih nacionalnosti i grupa, između "ostalnika", povratnika i raseljenih, a potencijalno i između grupa različite starosti i spola), kao i dojmova slušača te iskustava sekundarne traumatizacije može dati maksimalnu vrijednost rezultata i sadržaja otkrivenih ovom zahtjevnom metodom. Velika je razlika u upotrebljivosti sirovih podataka bez komentara slušača i opsežnih izvješća (Popovac, Berak; Tenja; Berak i Kolibe Gornje); prvi se mogu upotrijebiti samo kao podsjetnik za osobu koja je vodila intervju, dok ovi drugi daju profil zajednice. Excel baze podataka mirovnim su timovima bile dragocjene za planiranje naknadnih intervjua i aktivnosti, ali nisu dovoljno korištene kao osnova za izvješća. Te su se baze podataka mogle upotrebljavati kao posrednički alat i kao izvor informacija o postojećim perspektivama različitih grupa i njihovim sličnostima koje su često nepoznate članovima lokalne zajednice.

Izvješća projekta slušanja objašnjavaju metode uzimanja uzoraka koje su korištene u odabiranju sugovornika. Može se nagađati je li u općim intervjuima korištena metoda slučajnog uzorka, i je li kod tematskih intervjua intervjuirana cijela populacija. Međutim, pozornost se do neke mjere obratila na proporcije povratnika i ostalnika, pa je uzorak u određenoj mjeri bio selektivan prema posebnim obilježjima. No, nije jasno jesu li se ciljano birali posebni dijelovi gradova, posebno u većim mjestima kao što su Beli Manastir i Vukovar, i koji su kriteriji primijenjeni. Sugerira se da mirovni timovi u budućnosti artikuliraju i obrazlože metodu uzimanja uzorka koju namjeravaju primijeniti.

3. Pregled aktivnosti Projekta slušanja, studeni 1998. - lipanj 2000. godine

1. PILOT PROJEKT

Studeni 1998. godine, 76 intervju u Belom Manastiru, Dalju i Tenji.

2. OPĆI INTERVJUI

DALJ

od siječnja 1999. godine nadalje, 150 intervju (118 razrađenih), 90% ostalnika (80% Srba) i 10% povratnika (uglavnom Hrvata).

TENJA

KORAK 1: siječanj - lipanj 1999. godine 103 intervju, 50% povratnika, 50% ostalnika

KORAK 2: lipanj 1999. - veljača 2000. godine 27 intervju

BELI MANASTIR

KORAK 1: veljače - ožujak 1999 godine, 70 intervju, 46 ostalnika (65%), 13 povratnika (20%), 5 raseljenih, 2 izbjeglice, 4 ostali.

KORAK 2: ožujak 1999. godine - siječanj 2000. godine, 120 intervju

srpanj - kolovoz 2000. godine 44 intervju, 22 ostalnika (8 Hrvata, 7 Srba, 6 Mađara, 1 Nijemac), 18 povratnika (svi Hrvati, osim jednog Slovaka), 3 raseljena (2 Srba, 1 Hrvat), 1 imigrant (Hrvat)

OKUČANI

KORAK 1: siječanj - travanj 1999. godine, 71 intervju, 80% Hrvata, 20% Srba

KORAK 2: travanj 1999. godine - siječanj 2000. godine 49 upitnika/intervju

VUKOVAR

KORAK 1: kolovoz - prosinac 1999. godine, 19 intervju (12 ostalnika, 6 povratnika, 1 imigrant)

KORAK 2: svibanj - lipanj 2000. 33 intervju, 14 povratnika, 11 ostalnika, 9 raseljenih (i Srbi i Hrvati), 3 izbjeglice Hrvati

KOLIBE GORNJE

KORAK 1: svibanj - lipanj 2000. godine, 36 intervju, 30 povratnika, 6 potencijalnih povratnika

3. NAKNADNI INTERVJU

Dalj, za 70% izvornih sugovornika nema zabilježaka

Tenja, 80 naknadnih posjeta, nema zabilježaka

Beli Manastir, nepoznat broj naknadnih posjeta jer nema zabilježaka

Okučani, 60 intervju, samo posljednjih 10 zabilježeno

4. POSEBNI (TEMATSKI) INTERVJUI

- Svibanj - lipanj, *Priprema za ljetni kamp mladih različitih nacionalnosti u Živogošću*, 55 obitelji
- Lipanj - listopad 1999., Tenja, *Poticanje srpske djece i njihovih roditelja za uključivanje u hrvatski školski sustav*, 15 obitelji, 15 osnovnih i 30 naknadnih intervju.
- Rujan - listopad 1999. godine, Berak, *Prevenција daljnjih međunacionalnih incidenata*, 60 intervju, 38 povratnika, 16 ostalnika, 4 razmještena i 2 imigranta.
- Prosinac 1999. godine – Tenja, *Prevenција daljnjih međunacionalnih sukoba*, 26 stanovnika dviju ulica gdje se dogodilo ubojstvo.
- Lipanj 2000. godine, regija Beli Manastir, sela Popovac, Jagodnjak, Kneževo, Bolman, Uglješ i Branjina, *Priprema za ljetni kamp mladih različitih nacionalnosti u Živogošću*, 61 intervju (32 ostanika, 20 povratnika, 9 raseljenih, 2 izbjeglice iz SRJ)
- Veljača 2000. godine - Popovac, *Prevenција nasilja i izgradnja povjerenja*, 32 obitelji.

5. UPITNICI

- Svibanj - lipanj, 1999. godine - Beli Manastir, *Pripreme za sportske aktivnosti*, u suradnji s lokalnom sportskom organizacijom, 120 upitnika
- Rujan 1999. godine - *Mobilizacija za predizborne aktivnosti*, 450 upitnika
- Prosinac 1999. godine, Vukovar, *Projekt informiranja o nevladinim udrugama*, u suradnji s internacionalnim volonterima, 254 osobe.

4. Podaci prikupljeni projektom slušanja - pregled trendova

Odgovori u intervjuima jasno pokazuju da su razlike u percepcijama sugovornika primarno određene njihovim poslijeratnim statusom povratnika, ostalnika ili raseljenih. S ovim je kategorijama povezana i nacionalna pripadnost - većina su povratnika Hrvati, većina su ostalnika i raseljenih Srbi, dok su Mađari i ostale manjine i ostalnici i povratnici - ali to ne ukazuje na odstupanja od trenda.

Najveće opće slaganje u percepcijama dviju glavnih grupa, povratnika i ostalnika, postoji u (1) sjećanju na predratni život u regiji koji se opisuje kao prosperitetan i harmoničan i (2) procjeni trenutnih problema u zajednici koji se ocjenjuju kao manjak ekonomskih, socijalnih i obrazovnih mogućnosti u zajednici.

Najveća je razlika prisutna u vrsti ratne traume i pristupu drugoj grupi. Zajednički je strah od izravne komunikacije koja bi mogla izazvati više boli, poniženja i ljutnje.

4.1 Ratna iskustva

Ratna trauma povratnika uključuje prisilno iseljenje, smrt ili nestanak članova obitelji, zarobljeništvo u logoru, kućni pritvor, uništenje imovine i gubitak nade u povratak. Posebno je veliki broj gubitaka članova obitelji u Vukovaru, Berku, Tenji i Popovcu. Tako je u Berku od 38 obitelji, 13 izgubilo svoje članove, ukupno 24 poginulih i 16 još uvijek nestalih. 9 intervjuiranih ljudi i 11 članova njihovih obitelji (od njih 38) bilo je u ratnom zarobljeništvu. U Tenji je od 14 intervjuiranih, 6 povratnika izgubilo članove svoje obitelji, ukupno 7 poginulih (4 u jednoj obitelji) i 5 nestalih osoba, a još je više nestalih osoba iz iste ulice. U Vukovaru je od 21 intervjuiranog povratnika 6 bilo u logoru, 10 je izgubilo članove obitelji, a u više slučajeva više od jednog člana, dok 3 još traže nestale.

Ratna trauma ostalnika uključuje osjećaj nametnute kolektivne krivnje, socijalnu izolaciju od strane povratnika, diskriminaciju na radu, strah od hrvatskih institucija i zastrašivanja od strane susjeda koji se vraćaju, gubitak posla, osjećaj nesigurnosti nakon rata. Za neke je ostalnike osjećaj viktimizacije dvostruk - od strane srpskih vlasti tijekom rata (jer su na njih gledali kao na pomagače hrvatskih susjeda) i od strane hrvatskih vlasti te povratnika poslije rata (jer na njih gledaju kao simpatizere srpske pobune ili sudionike ratnih zločina). U Zapadnoj je Slavoniji više slučajeva teške ratne traume među ostalnicima, nego u Istočnoj Slavoniji (nekoliko izvješća o zarobljavanju muškaraca i smještanju u logor nakon operacije "Bljesak", jedan slučaj gubitka 18 članova jedne obitelji).

Raseljeni su Srbi iz drugih dijelova Hrvatske u posebno ranjivoj poziciji jer je nesiguran njihov povratak u vlastite domove. Neki su u više navrata silom istjerivani iz svojih domova te su povratnici posebno sumnjičavi prema ovoj grupi. Druge dvije manje grupe imigranata uključuju Hrvate koji su se doselili iz Jugoslavije zbog osjećaja nesigurnosti ili diskriminacije (status

manjine), ili izbjeglice iz Bosne i Hercegovine. Obje su grupe pretrpjele gubitak imovine, a u jednom je slučaju u Belom Manastiru jedna muslimanka osjetila socijalnu izolaciju zbog svoje vjere.

Sve grupe govore o psihološkim posljedicama rata - s prevalencijom depresije, dječjih fobija, kućnog nasilja, alkoholizma, dok je samo u jednom slučaju spomenuto i konzumiranje droge.

4.2 Percepcija međugrupne komunikacije (povratnici i ostanici; Hrvati i Srbi)

Poimanja stanja međuetničke komunikacije različita su na istim lokacijama, približno jedna trećina opisuje tu komunikaciju kao dobru, a dvije trećine kao lošu. Stupanj uključenosti u međuetničku komunikaciju varira, ali je postotak potpunog odbijanja komuniciranja s drugom grupom relativno marginalan, čak i u onim zajednicama gdje je to češće slučaj. (Vukovar, Berak, Tenja nasuprot regiji Belog Manastira).

Na primjer, u Berku je od 60 sugovornika, 13 ili manje od 25% izjavilo da nema nikakve kontakte s drugom grupom (ovdje definirani kao Srbi s jedne i Hrvati s druge strane). Od tih 13, samo je 1 bio Srbin koji ne komunicira sa Hrvatima. 12 Hrvata koji su odbili komunicirati sa Srbima čine trećinu intervjuiranih povratnika (sveukupno 34), dok je među 31 intervjuiranim ostalnikom sukob takve vrste manje izražen.

U Tenji od 26 intervjuiranih, 11 ne komunicira (9 povratnika, 1 ostalnik i 1 imigrant iz BiH). Ovi povratnici čine trećinu svih povratnika, i u ovoj su grupi izraženi najekstremniji stavovi (želja za osvetom i zadovoljstvo što nema komunikacije) među ostalnicima i povratnicima (apsolutna nezainteresiranost za bilo kakvu komunikaciju i želja za preseljenjem u Srbiju). Rezultate intervjuiranja u Berku i Tenji treba sagledati u kontekstu specifičnih ciljeva ova dva projekta slušanja - liječenje zajednice nakon ubojstva.

U Popovcu su od 22 sugovornika 4 izjavila da ne komuniciraju s drugom grupom, i od njih svih 3 su povratnici (3/14 svih povratnika ili 1/5), a 1 ostalnik (1/5 sugovornika ostanika).

U Belom Manastiru od 61 sugovornika iz pet okolnih sela podjednak broj ocjenjuje da se međuetnička komunikacija poboljšava (8/61) i da je loša (primjerice, da nedostaje kontakata (9/61)), dok dvije trećine tu komunikaciju doživljuje kao dobru. U ovim neuobičajeno optimističnim nalazima nema izjava o želji za potpunim odbijanjem komunikacije.

Ostalnici izražavaju veći interes i spremnost za komunikaciju sa povratnicima, ali dominira strah od optuživanja za ratne zločine, doživljavanja osude zbog odluke da ostanu u regiji (najučestaliji strah), te strah od zastrašivanja i izolacije. Raspon stavova uključuje izbjegavanje svih kontakata, socijalne kontakte sa svakim (pozdravljanje na ulici), usuglašavanje s reakcijom povratnika i redovne kontakte sa izabranom grupom povratnika (susjedi, obiteljski prijatelji). Često je izražena želja za više kontakata, a broj onih koji ne žele nikakav kontakt četiri je puta manji nego među povratnicima.

Povratnici uglavnom osjećaju ljutnju, povrijeđenost, razočaranost i nepovjerenje prema susjedima ostalnicima te lojalnost prema uspomeni na žrtve rata, što ih sprečava u traženju kontakata s ostalnicima, posebno domicilnim Srbima. Stavovi su u rasponu od želje za osvetom, potpunog odbijanja komunikacije, ciljane komunikacije u svrhu traženja nestalih članova (Berak, Tenja), selektivnog odbijanja komunikacije (izbjegavanje prozvanih ratnih profitera, kriminalaca i susjeda koji su ih izravno povrijedili), do intenzivnijeg socijalnog kontakata s manjom grupom predratnih prijatelja ili susjeda te opće pozitivnog, ali pasivnog stava kontaktiranja sa svima. Rijetko je

eksplicitno izražena želja za češćim kontaktima (samo u par intervjuua po seriji), ali se pojavljuje kao sugestija za izgradnju zajednice.

Lokalne razlike ovise o stupnju ratnih zlo djela počinjenih u selu i proporcionalnom udjelu u populaciji (tako su u Popovcu, gdje Srbi čine 22% stanovništva, stavovi Hrvata značajno pozitivniji, nego u Dalju ili Tenji. U mjestu Kolibe Gornje je stav prema međuetničkoj komunikaciji vrlo pozitivan, vjerojatno zbog činjenice da većinu stanovništva čine skorašnji povratnici Muslimani koji u potencijalnim povratnicima Hrvatima ne vide neprijatelje, dok je broj Srba tradicionalno malen. Čini se da je u kasnijim intervjuima (primjerice, proljeće 2000. godine u Popovcu i Kolibama Gornjim) iskazano više spremnosti i optimizma glede međunacionalne komunikacije.

Spontani oblici međunacionalne komunikacije i suradnje koji se spominju u intervjuima mogu se podijeliti u četiri veće kategorije: (1) formalni socijalni kontakti, kao pozdravljanje na ulici; (2) uska, ciljana komunikacija u kojoj povratnici traže od ostalnika informacije o sudbini nestalih članova svoje obitelji, dok ostalnici uglavnom nemaju nikakvih informacija i takva pitanja tumače kao oblik napada; (3) nepolitička, praktična razmjena i suradnja te (4) bliski kontakt prijateljskih prijatelja i obitelji. Očigledno je da komunikacija usmjerena na praktičnu razmjenu informacija, dobara ili usluga stvara najmanje otpora - razmjena sjemenja i usjeva; međusobno pomaganje među susjedima; svakodnevni razgovori o običnim temama kao što je, primjerice, kuhanje.

Dvije su glavne prepreke međuetničkoj komunikaciji među svim grupama i između zajednica. Prvo, izostalo je dosljedno kažnjavanje ratnih kriminalaca, što bi mnoge stanovnike oslobodilo kolektivne krivnje, a povratnicima zadovoljilo potrebu za pravdom. Vlada i OSCE su previše pasivni glede toga. Drugo, općenito slab ekonomski i socijalni razvoj ne daje ljudima dovoljno prilika za otvaranje, surađivanje i zajednički trud te time smanje osobnu frustraciju.

4.3 Trenutni problemi i predložena rješenja

Svim su grupama i lokacijama zajedničke ekonomske teškoće, nedovoljan standard i velika nezaposlenost. Smatra se da su edukacija i socijalne aktivnosti za djecu i mlade neadekvatne. Roditelji nemaju financijskih sredstava za obrazovanje djece na višoj razini. Ostalnici tvrde da je obrazovanje tijekom rata bilo nekvalitetno, a integracija njihove djece u hrvatski obrazovni sustav otežana, dok su povratnici nezadovoljni odvojenim obrazovanjem srpske i hrvatske djece i to smatraju kontraproduktivnim za pomirenje. Loši međunacionalni odnosi i mržnja smatraju se problemom čak i među vukovarskim povratnicima, koji se nevoljko upuštaju u takvu komunikaciju. Posebno je velika socijalna izolacija ostarjelih, ostalnika i imigranata (raseljeni i prognani). U Vukovaru je posebno naglašena neorganizirana i zakasnjela rekonstrukcija kuća, nedjelotvorna administracija i uništena industrija, što je rezultiralo velikom nezaposlenošću. Ovi problemi izazivaju apatiju i očaj te potiču želju za iseljenjem iz tog područja.

Zajednica Roma u Baranji, koju se intenzivno intervjuirali članovi mirovnog tima iz Belog Manastira i romski aktivisti, suočava se s višestrukim manifestacijama povijesne sustavne marginalizacije (isključivanje i diskriminacija) koje su se nakon rata pogoršale - veliko siromaštvo, neadekvatan smještaj, neadekvatno tretiranje od strane policije, nedostatno obrazovanje i slaba samo-organizacija.

U mjestu Kolibe Gornje nema međunacionalnih napetosti jer je populacija homogena i u tom području tijekom povijesti nije bilo muslimansko-hrvatskih sukoba. Međutim, pola je sugovornika u selu komunikaciju ocijenilo kao lošu zbog nejednake i nepravedne raspodjele donacija, korupcije, nepotizma te frustracije siromašnih zbog bogatstva nekih susjeda.

Među grupama i lokacijama postoji konsenzus o potrebi revitalizacije ekonomije (posebno poljoprivrede), poboljšanja seoske infrastrukture te kulturnog i socijalnog života, posebno aktivnosti

za djecu i mlade. Vrlo često i ostalnici i povratnici eksplicitno povezuju veću međuetničku komunikaciju s rješavanjem problema zajednice, i to izjavama poput " Selo bi trebalo dovesti u red, trebalo bi biti više socijalizacije" (Beli Manastir, hrvatski povratnik u Kneževu) ili "Pustite nas da skupimo ljude i bolje organiziramo život u selu" (hrvatski povratnik u Popovac) ili "Trebalo bi biti aktivnosti na kojima bi se više surađivalo" (srpski ostalnik u Jagodnjaku) ili "Djeca bi se trebala igrati i učiti zajedno".

Predložene aktivnosti u svakoj zajednici su sljedeće:

1. VUKOVAR

- Dobrovoljne radne brigade za čišćenje ulica i centra grada.
- Rekonstrukcija mosta preko rijeke Vuke i sadnja cvijeća "kako je to bilo prije rata".
- Organizacija socijalnog kluba za povratnike.
- Organizacija aktivnosti za mlade koje bi ih zadržale u gradu.
- Organizirati pravnu pomoć - "kako možemo funkcionirati bez advokata?"
- Pokrenuti industrijsku proizvodnju.
- Identificirati i kazniti ratne zločince.
- Više kontakata i odgovornosti javne administracije zadužene za smještaj i rekonstrukciju.

2. BERAK

- Kažnjavanje ratnih zločinaca.
- Psihosocijalna potpora traumatiziranom stanovništvu.
- Socijalne aktivnosti za djecu i mlade.
- Dodatna edukacija za prosvjetne radnike.

3. TENJA

- Radionice za žene.
- Kompjuterske radionice za mlade.
- Pravna pomoć.
- Veći pristup informacijama (nejasno kojoj vrsti informacija).
- Komunikacija s okrivljenim Srbima uz prisustvo posrednika.
- Djeca i članovi udruge umirovljenika mogu ići u kućne posjete i čestitati Božić (nejasno kome - starijim ljudima, Srbima ili svim stanovnicima).

4. BELI MANASTIR

- Zapošljavanje ljudi, posebno mladih; revitalizacija poljoprivrednog kombinata "Belje".
- Strana ulaganja i revitalizacija ekonomije.
- Veća kontrola medija koji potiču nacionalnu mržnju.
- Redovne isplate seljacima od strane države.
- Otvaranje ljekarne i trgovine odjećom u Jagodnjaku.
- Obnoviti socijalni i kulturni život: info-klub, sportski klub (Jagodnjak), kino, disko klub (Popovac).
- Mobilizirati stanovništvo za obnovu sela (Jagodnjak, Kneževu).
- Provesti sanitarnu inspekciju i kontrolu kvalitete vode (Popovac).
- Vlada bi trebala biti aktivnija, na nacionalnoj i lokalnoj razini (Kneževu).
- Više društvenih aktivnosti za ljude.
- Osnovati lokalno vijeće koje bi "rješavalo probleme sela" (Popovac).
- Komunalne akcije čišćenja i izgradnje infrastrukture (Popovac).
- Osnivanje zadruge (Popovac).
- Uvođenje autobusne linije za Beli Manastir i Osijek (Popovac).

5. DALJ

- Obnoviti tvornice; otvoriti mogućnost zapošljavanja.
- Zahtjev za optužbom nad ratnim zločincima; ekshumacija ratnih žrtava.
- Aktivnosti za građane kao čišćenje i obnova parka, Dunavske obale i postavljanje ulične rasvjete.
- Obnoviti ribarsko i lovačko društvo.
- Organizirati klub za mlade.
- Organizirati koncerte.
- Obnoviti kino.
- Organizirati sportske aktivnosti (stolni tenis).
- Više prilika za druženje.
- Investiranje privatnog kapitala u seosku infrastrukturu.
- Radionice o ovisnostima (droga, alkohol, pušenje).
- Radionice o povjerenju.
- Više nevladinih organizacija.
- Više aktivnosti od strane vlade.

6. SLAVONSKI BROD (KOLIBE GORNJE)

- Aktivnosti za žene - ručni rad i tečajevi posebnih vještina kao frizerske usluge, pletenje, šivanje.
- Radionice za djecu uz uključivanje majki.
- Aktivnosti za mlade - osnivanje organizacije za mlade, obnavljanje kuće mladih, poticanje mladih na preuzimanje inicijative, obnavljanje nogometnog kluba, organiziranje radionice za mlade.
- Revitalizacija poljoprivrede i govedarstva - obnoviti stočni fond, mljekaru, organizirati tržište za poljoprivredne proizvode.
- Vrtlarstvo (jagode, gljive, cvijeće)
- Akcije za obnovu komunalnih zgrada, primjerice, igralište ili sportski klub, ako se pronađe donator.
- Donatori bi mogli zaposliti lokalno stanovništvo jer u selu ima puno zanatlija.
- Zalaganje za povratak obrazovanih mještana (predratna elita) koji bi mogli svojim autoritetom i iskustvom revitalizirati ekonomiju i poljoprivredu.
- Ostvariti kontakte s tekstilnim tvornicama radi zapošljavanja žena iz sela.
- Razminiranje obradivih površina.
- Uvođenje mirotvornih sadržaja u škole.

7. OKUČANI

- Pokrenuti aktivnosti za mlade.
- Obnoviti planinarsko društvo.
- Klubovi i radionice za žene.
- Dobrovoljne radne akcije, primjerice, sadnja cvijeća.
- Radionice za djecu.
- Grupe podrške za ratne veterane i udovice.

4.4. Stavovi prema perspektivi pomirenja

Stavovi prema mirovnim timovima idu od pozitivnih (velika većina) do neutralnih s minimumom negativnih reakcija, što nije jako povezano sa stupnjem gubitaka u ratu. U Popovcu je opći stav i interes za lokalnu mirovnu grupu Lipa pozitivan, od 22 sugovornika 4 izjavljuju da se ne žele uključiti u rad jer grupu vodi Srpkinja, a jedna sugovornica je izjavila da se ne priključuje grupnim aktivnostima "zbog seoskih tračeva" Očigledno se razlikuju opći stavovi i ponašanje, pri čemu ovo potonje zaostaje za stavovima.

O pomirenju kao procesu dobivaju se vrlo različiti odgovori unutar jedne zajednice, kao i između zajednica. Tako negativan stav prevladava u Vukovaru, Tenji i Berku, gdje povratnici izjavljuju da su gubici u ratu bili toliko veliki da se o pomirenju ne može ni razmišljati ("Teško je dok gledate u grob govoriti o pomirenju"), dok ostalnici okolišaju s odgovorima ("Ja nisam nikoga povrijedio"). Većina smatra da su vrijeme i povećano zapošljavanje najvažniji čimbenici poboljšanja suživota na dugi rok, dok su glavne prepreke ogorčenost, sumnjičavost i strah od kontakta. S druge strane, stavovi su u području Belog Manastira općenito pozitivni - manjina sugovornika eksplicitno izražava negativan stav (od veljače 1999. godine do siječnja 2000. godine samo 18/182; u lipnju 2000. godine nitko od 61; u srpnju 2000. godine samo 2 od 44). Međutim, od veljače 1999. godine do siječnja 2000. godine podjela je između pozitivnih i negativnih stavova zamagljena pojavom velikog broja od 85 "nejasnih" odgovora koji su mogli zamaskirati negativan stav. No, ostali odgovori ukazuju na to da većina stanovništva u području Belog Manastira smatra pomirenje mogućim te predlaže konkretne korake u tom smjeru (od 182 slobodna komentara, samo su 3 izrazila negativan stav prema Srbima, dok su svi ostali iznijeli konstruktivne ideje za socijalni i ekonomski razvoj te izgradnju povjerenja). Glavna je prepreka pomirenju u Tenji i Berku neadekvatno sudsko procesuiranje ratnih zločinaca i nepotpuna potraga za nestalim osobama. Analiza Projekta slušanja u Berku ukazuje na ozbiljne nesporazume između ostalnika i povratnika, gdje većina povratnika gaji nadu u pronalazak nestalih članova obitelji na osnovu informacija za koje vjeruju da im mogu dati njihovi susjedi Srbi ostalnici. Ostalnici od kojih se ove informacije očekuju, doživljavaju to kao neiskrenu masku kojom ih se želi optužiti i eventualno istjerati iz sela. Ovaj se nesporazum zbog nedostatka strukturirane, sigurne komunikacije ne razjašnjava.

Prema rezultatima intervjuiranja, glavni su preduvjeti za pomirenje (1) energična akcija države protiv ratnih zločinaca i identificiranje nestalih osoba te (2) socijalni i ekonomski razvoj zajednice posredstvom lokalnih vlasti i civilnih akcija. Preklapanje je između prijedloga za razvoj zajednice i pomirenja očigledno. Navodimo prijedloge za pomirenje u svakoj zajednici, a masnim su slovima napisani navodi koji se odnose na rješenja problema zajednice:

1. VUKOVAR

- Procesuiranje ratnih zločinaca, priznanje odgovornosti i ratnih strahota od strane Srba (prijedlozi povratnika).
- Protok vremena.
- Normalizacija preko zapošljavanja.

2. BERAK

- Kažnjavanje ratnih zločinaca
- Psihosocijalna pomoć lokalnom stanovništvu.
- Društvene aktivnosti za djecu i mlade.
- Dodatne edukacije za prosvjetne radnike.
- Redovne radionice, konstantan mirotvorni rad i nada.

3. TENJA

- Prirodan proces komunikacije među djecom, dok stariji ljudi neće moći zaboraviti prošlost.
- Organiziranje susreta sa obje grupe.
- Stanovnici koji nisu izgubili nikog svog preuzet će inicijativu za pomirenje.

4. PODRUČJE BELOG MANASTIRA

- Nema konkretnih prijedloga, ali intervjui pokazuju prevalentno pozitivan stav i optimizam glede pomirenja, što je u suprotnosti s općom nesigurnošću glede budućnosti.
- U POPOVCU U SERIJI INTERVJUA 2000. godine, pomirenje poprima konkretne i raznolike oblike, i sugovornici govore o aktivnostima koje je organizirala lokalna mirovna grupa Lipa (radionice kuhanja). Glavnim se preprekama smatraju strah od druženja i kontakata te incidenti povezani s alkoholom i različitim, specifično etnički obojenim simbolima pozdravljanja. Unatoč tome, bogatstvo konkretnih sugestija preklapa se s razvojem zajednice.
- Više društvenih aktivnosti, zabave za mlade, razgovori među prosvjetnim radnicima.
- Financiranje zadruga
- Grupe podrške i razne aktivnosti za žene
- Pomoć starijima.
- Aktivnosti za djecu; u školi ne razdvajati djecu.
- Djelotvorna uprava.
- Uključivanje stanovništva u zajedničke aktivnosti.
- Od gradonačelnika dobiti prostor za klub za mlade.
- Procesuiranje ratnih zločinaca.
- Poboljšanje seoske infrastrukture.
- Osnivanje lokalnog vijeća.

5. SLAVONSKI BROD (KOLIBE GORNJE)

Kako nije bilo sukoba između Hrvata i Muslimana, pomirenje među njima nije goruća tema. Problem je povratak Hrvata, koji priječi nedovoljna motiviranost Hrvata za povratak, i to zbog nedostatka informacija, manipulacije od strane hrvatskih vlasti, dobrih uvjeta života u Hrvatskoj u kojoj se mogu osjećati kao kod kuće ("Oni imaju rezervnu državu"); i nedovoljnog prihvaćanja političkih uvjeta u Republici Srpskoj. Sugestije su za lakši povratak Hrvata:

- Potencijalnim povratnicima osigurati adekvatnu informaciju o životu u Kolibama Gornjim.
- U proces povratka uključiti lokalne vođe (posebno svećenike). Bolja samo-organizacija potencijalnih povratnika.
- Posjete Kolibama Gornjim i zajedničko raščišćavanje ruševina.

6. OKUČANI

Nije bilo posebnih pitanja o pomirenju, ali prevalentno pozitivan stav prema pomirenju (86 od 130 odgovora) ukazuje da navedene aktivnosti na razvoju zajednice mogu stimulirati međunacionalnu suradnju.

7. DALJ

Posebna pitanja o pomirenju nisu postavljena, ali se prijedlozi za rješavanje problema u zajednici mogu poistovjetiti s koracima u smjeru izgradnje mira; otvaranje komunikacije i međuetničke suradnje spominjalo se povezano s konkretnim prijedlozima za razvoj zajednice. Jedan je sudionik naveo da bi pomirenje bilo moguće jedino ako bi se pojavio novi vizionarski vođa koji bi se tome posvetio, nešto kao "novi Tito". Naglasak je stavljen na mobiliziranje zajednice i suprotstavljanje inerciji.

4.5. Osobna spremnost za uključivanje u mirotvorne aktivnosti

Očigledno je da postoji veliki interes za suradnju s mirovnim timovima koji, u prosjeku, izražava jedna trećina sugovornika (osim Berka i Tenje, gdje nisu postavljena takva specifična pitanja zbog osjetljive prirode projekta slušanja). Mali je broj ljudi koji su spremni preuzeti vodstvo ili se potpuno uključiti, ali se građani mogu uključiti u mnogo aktivnosti koje iniciraju mirovni timovi. U Okučanima i Dalju iznenađujuće je visok broj sugovornika koji su spremni sudjelovati u projektu slušanja (gotovo 30). Nešto je veći broj ostalnika spremno sudjelovati, ali razlika nije velika.

U Okučanima gotovo trećina sugovornika (40/130) izražava interes za rad u mirovnim timovima i sudjelovanje u projektu slušanja. U Dalju je 35/118 zainteresirano za uključivanje u mirovni tim, a 29/118 je zainteresirano za sudjelovanje u projektu slušanja. U Popovcu je 7/22 sugovornika zainteresirano za aktivnosti mirovnih timova, što je više nego za lokalne akcije u zajednici. U Kolibama Gornjim je mirovni tim uspostavio dobar odnos s nekoliko pojedinaca (broj nije zapisan) koje će povezati sa lokalnim mirovnim grupama. U Vukovaru je od 52 sugovornika 22 izrazilo interes za neki oblik suradnje s mirovnim timom; kod većine je to uključivanje u komunalne akcije i pomoć, a dvojica su spremna volontirati. U Tenji je samo 4 od 26 sugovornika izrazilo opći interes za bilo kakav oblik rada u zajednici. U seriji intervjuja u Belom Manastiru (veljača 1999. godine - siječanj 2000. godine) samo 25 od 182 sugovornika nema pozitivan stav prema mirovnim timovima, a među njima je samo 5 izrazilo negativno. Tako samo 87 od 182 sugovornika nije spremno surađivati s mirovnim timovima i samo 67 nije zainteresirano za projekt slušanja, što znači da je više od polovice sugovornika intervjuiranih tijekom cijele godine zainteresirano za rad mirovnih timova. Tu je pozitivnu povratnu informaciju potvrdila i serija intervjuja u srpnju - kolovozu 2000. godine, gdje je od 44 sugovornika samo 1 izrazio eksplicitan negativan stav prema mirovnim timovima, 9 sugovornika nije nikada prije čulo za mirovne timove, a 9 nije bilo zainteresirano za uključivanje u bilo kakvu aktivnost mirovnih timova. Svi su ostali sugovornici jasno izrazili svoje sklonosti za specifične aktivnosti, kao što su dječje radionice, javna predstavljanja ili aktivnosti žena. U Berku takvo pitanje nije postavljeno. U cjelini, rezultati projekta slušanja pokazuju da se na većini lokacija veliki dio stanovništva pridružuje aktivnostima mirovnih timova, a ni tamo gdje je otvorena podrška slaba, kao u selima s velikom ratnom traumom (masakri, zatočeništva) nema otvorenog suprotstavljanja.

Do veljače 2000. godine (Evaluacija projekta slušanja) na svakoj je lokaciji u projektu slušanja i naknadnim aktivnostima sudjelovao sljedeći broj ljudi:

Dalj: Projekt slušanja: 0; Dani kulture mira 1999. godine: 200 pasivno; 60 aktivno; 15 u fazi planiranja; Obnova parka: 20

Tenja: Projekt slušanja: 3 educirana, 1 aktivno Posjete u zajednici 22 (12 odraslih, 10 djece); Akcije za mlade 10 ; Organizacija različitih aktivnosti: 6 (2 vjerska učitelja, 3 prosvjetna radnika i pedagog); Dani kulture mira 1999: 17 aktivno (16 djece, 1 odrasli).

Beli Manastir: Projekt slušanja: 7 educiranih i aktivnih, 6 zainteresiranih; Organizacija različitih aktivnosti: 7 potpuno aktivnih, 30 povremeno aktivnih

Okučani: Projekt slušanja: 2 educirana, 0 aktivnih; Organizacija aktivnosti: 6 potpuno aktivnih, 35 povremeno aktivnih (Evaluacija projekta slušanja, lipanj 2000).

4.6. Glavne aktivnosti koje su razvijene kao nastavak projekta slušanja (naknadne aktivnosti)

- **NAKNADNI KONTAKTI SA SUGOVORNICIMA**

Na svim lokacijama mirovni timovi nastavljaju kontaktirati sa sugovornicima, ohrabrujući ih na uključivanje u naknadne aktivnosti i obuku za slušače.

- **OBUKA ZA SLUŠAČE, Ilok, 23 - 24 ožujka 2000. godine, 23-24 svibnja 2000.**

45 novih volontera je kroz radionice osposobljeno za vođenje projekta slušanja u lokalnoj zajednici i u regiji. Sudionici su došli iz Tenje, Dalja, Belog Manastira, Vukovara, Okučana, Osijeka, Slavonskog Broda te iz Gornjeg Vakufa/Uskoplje u središnjoj Bosni. Instruktori su bili članovi mirovnih timova, koordinator projekta i koordinator projekta slušanja. Učenje je bilo uglavnom iskustveno, s naknadnim razgovorom s kolegama. Povratne informacije sudionika radionice u svibnju pokazuju da su naučili novu vještinu aktivnog slušanja i da se nadaju kako će je primijeniti i u privatnom životu i u radu te da ih je trening osnažio za preuzimanje inicijative u svojoj zajednici i rad na izgradnji tolerantnije i bogatije komunikacije (materijali s obuke, svibanj 2000. godine).

- **ZAHTJEV ZA OSNIVANJEM MIROVNIH VIJEĆA U TENJI, POPOVCU, BERKU I OKUČANIMA**

Kao odgovor na izraženu potrebu za većim angažmanom lokalnih vlasti i zajednice glede procesa pomirenja (uključujući traženje nestalih, posredovanje u dijalogu, zauzimanje za djelotvorniju rekonstrukciju itd.), mirovni su timovi kroz kontakt s gradskim vlastima pokrenuli zahtjev za osnivanjem mirovnih vijeća koja bi bila inkorporirana u važeće zakone.

- **JAVNA PANEL DISKUSIJA O CIVILNOM SLUŽENJU VOJNE SLUŽBE**

Mnogobrojni su naknadni kontakti s ostalnicima u okviru projekta slušanja pokazali da je najveći izvor nesigurnosti strah od obvezne vojne službe u Hrvatskoj. Zbog toga su mirovni timovi u suradnji s aktivistima za prigovor savjesti Centra za mir Osijek organizirali javnu panel diskusiju o trenutnim zakonskim okvirima i inicijativi za civilno služenje vojnog roka te prigovoru savjesti u Hrvatskoj. Diskusija se organizirala u studenom 1999. godine u Tenji (930 sudionika), Vukovaru (16 sudionika), Dalju (32 sudionika) i Belom Manastiru (23 sudionika).

- **DISTRIBUCIJA CVIJEĆA S PORUKAMA MIRA NA SVIM LOKACIJAMA**

Članovi su mirovnih timova i lokalni volonteri u svim zajednicama podijelili stotine biljaka s mirovnim porukama ljudima svih nacionalnosti i socijalnog statusa. Nije jasno na koji je način ova akcija povezana s rezultatima projekta slušanja, ali je važna zato što ju je lokalno stanovništvo jako cijenilo.

PODRUČJE BELOG MANASTIRA

(A) POPOVAC

- Aktivnosti izgradnje povjerenja za starije ljude, 10 - 18. ožujka 2000. godine

Kroz projekt slušanja identificirano je i motivirano 30 starijih ljudi različitih nacionalnosti da odu na šestodnevni izlet u Toplice Bizovac radi druženja. Svrha je bila smanjivanje socijalne izolacije starijih ljudi. Napravljene su dvije pripremne radionice s temama "Dom" i "Treće doba" (tematika lokalnog i generacijskog identiteta i problemi u vezi s tim). U Bizovcu je tijekom putovanja održana radionica i zajednički ručak.

- Sadnja drveća, 13 - 16 ožujka

U selu je u suradnji s gradskim vlastima, lokalnom školom i lokalnom mirovnom grupom Lipa posađen nepoznat broj sadnica; u akciji je sudjelovao nepoznat broj ljudi.

(B) ZAJEDNICA BARANJA

- Stalna podrška Romima na njihovom samoorganiziranju

Početni projekt slušanja sa zajednicom Roma (300 intervjua koje je vodilo 11 slušača?) mirovnog tima Beli Manastir poslužio je kao osnova za kontinuiranu podršku romskim aktivistima na samoorganiziranju i osiguravanju usluga za njihovu zajednicu. Romski su aktivisti osposobljavani za vođenje daljnjih projekata slušanja. Članovi mirovnog tima Beli Manastir pomogli su u organizaciji humanitarne pomoći, pravne pomoći Romima, razmjenjivali su s Romima uredski materijal i organizacijska znanja te u medijima i pred vlastima zastupali njihove interese (integracije djece u školu; prevencija neadekvatnog tretiranja od strane policije, itd.).

(C) BELI MANASTIR

- Kulturni događaji (3 kazališne predstave, jedan koncert, video predstave)
- Dječje aktivnosti: karneval, radionice
- Podrška novoj lokalnoj grupi "Zdrav život"
- Panel diskusija u kojoj su sudjelovali građani i predstavnici političkih stranaka (3)
- Opskrba informacijama o pravnim pitanjima; kreditiranje malih poduzetnika, nevladine udruge.
- Redovni kontakti s državnim institucijama (lokalna vlast, starački domovi, socijalne službe) i izvješćivanje o lokalnim potrebama.

(D) TENJA (proljeće 2000)

- Prikaz rezultata projekta slušanja, povezano s ubojstvima koja su se dogodila u Tenji, Nacionalnom komitetu za pomirenje u Osijeku koji je dio gradske uprave i koji je podržavao inicijativu mirovnih timova za osnivanje mirovnog vijeća u Tenji koje bi bilo dio lokalne vlasti.
- Bolja komunikacija sa lokalnim vijećem Tenja i preispitivanje mogućih zajedničkih aktivnosti, kao što su mirovno vijeće ili posredovanje između lokalnog hrvatskog i srpskog lovačkog društva.
- Program posjećivanja u zajednici (ide od proljeća 2000. godine), "Učini nešto dobro za svog susjeda", u suradnji s lokalnim ogrankom Udruge umirovljenika i Socijalne skrbi. Uključeni su sugovornici iz ulice u kojoj se dogodio incident, i to 3 kao aktivisti, i 7 obitelji kao korisnici potpore.
- Radionice za žene u Tenji i mjesečne radionice u Osijeku uključile su 6 sugovornica
- Pokretanje programa podrške siromašnim roditeljima s djecom (jedna majka s četvero djece).
- Kompjuterski tečajevi i tečajevi engleskog jezika za djecu
- Radionice nenasilne komunikacije za djecu (10 sudionika)
- Naknadni projekt slušanja za srpske studente i njihove obitelji koji se boje odlaska u osječke srednje škole. Od 15 sugovornika, 7 se odlučilo posjećivati srednju školu u Osijeku. Članovi mirovnih timova su i dalje ohrabivali obitelji.
- Samoorganizirani javni radovi: akcije čišćenja, uključile su 11 članova zajednice; obnova školskog igrališta i podrška školskoj akciji "Projekt građana" (obnova parka i lokalnog dvorca).
- "Cvijeće za bolji život" - biljke sa mirovnim porukama poslane su 800 obitelji svih nacionalnosti.
- Ponovno osnivanje lokalnog multinacionalnog šahovskog kluba (12 članova)

- Radionice i zajednički izlet u Bizovačke toplice za starije osobe različitih nacionalnosti koji je organizirala Udruga umirovljenika (ljetno 2000. godine)
- Kulturni događaji (kazališna predstava, ekumenska molitva, projekcije)
- Javno predstavljanje društvenih tema (socijalna sigurnost, droge, civilna vojna služba)
- Podrška školskim aktivnostima (objavljivanje školskih novina, kreiranje panoa o miru, radionice)
- Osnivanje "Koordinacijskog tijela Tenja", u koje su uključeni lokalni prosvjetni radnici, socijalni radnici, članovi mirovnih timova i predsjednik lokalne Udruge umirovljenika (nejasan institucionalni status)
- Trodnevni vjerski seminar na kojem se promovirala nehijerarhijska komunikacija između svećenika i vjernika
- Višenacionalni ljetni kamp u Živogošću, također vrsta pomoći siromašnim obiteljima; pripreme radionice za majke djece.

(E) BERAK

- Prikaz rezultata projekta slušanja u obliku izvješća važnim institucijama kao što su Nacionalni komitet izgradnje povjerenja okruga Tompojevci, OSCE, lokalne vlasti, svećenici lokalne župe, biskup.
- Posredovanje između pojedinaca i institucija kako bi se zadovoljile izražene potrebe za posebnim uslugama.

Odvjetnici Centra za mir Osijek osigurali su pravnu pomoć za 6 obitelji. Obitelj sa paraliziranim članom je povezana s Centrom za socijalni rad. Informirat će se UNHCR i Karitas o lokalnim potrebama za humanitarnom pomoći. Centar za žrtve rata u Osijeku je informiran o lokalnim potrebama za posttraumatskom rehabilitacijom te je poslan jedan pokretni tim u Berak. Mirovni je tim preuzeo obvezu ponovne posjete svim sugovornicima koji su izrazili potrebu te sastavljanja konačne liste potencijalnih korisnika.

- Planovi za radionice učenja mira za djecu, mlade i prosvjetne radnike uz podršku instruktora Centra za mir Osijek. Formiran je lokalni tim nastavnika koji se sastojao od dva lokalna nastavnika, pedagoga, psihologa i kompjuterskog instruktora. Mirovni su timovi tražili potporu lokalne ravnateljice i Nacionalne komisije za izgradnju povjerenja s namjerom da dobiju formalno odobrenje Ministarstva školstva za rad u lokalnoj školi (NIJE POZNATO JE LI TO IZVEDENO).
- Naknadno intervjuiranje šestero mladih kako bi se planirale aktivnosti mladih. Pronalaženje potencijalnog lokalnog voditelja radionice.
- Uključivanje zainteresiranih sudionika u seriju edukacija za žene, organizirano s Centrom za ženske studije, Zagreb.
- Kao odgovor na sugestije župnika i nekih sugovornika, dogovoren je evangelički seminar za siječanj 2000. godine koji bi vodila svećenička zajednica "Mir" iz Osijeka (NIJE POZNATO JE LI TO IZVEDENO).

(F) OKUČANI

- "Okučani u cvijeću", komunalna akcija obnove parka
- Ženske radionice
- Obnova planinarskog društva (30 članova), vodi ga stanovnik koji je u intervjuu izrazio interes

(G) KOLIBE GORNJE: PLANIRANE AKTIVNOSTI

Aktivisti su lokalne grupe "Lice mira" i članovi mirovnog tima na temelju analize rezultata projekta slušanja za budućnost planirali sljedeće aktivnosti u Kolibama Gornjim:

1. Radionice za djecu
2. Ženske radionice (druženje i ručni rad)
3. Rad s mladima, dvoje mladih je već uključeno u ljetni kamp mladih u Vukovaru "Zasade mira", 1. – 10. srpnja 2000.
4. Povezivanje zainteresiranih stanovnika s lokalnim mirovnim grupama koje djeluju u regiji. Mirovna grupa iz Srpskog Broda (Bosanski Brod) "Zdravo da ste" zainteresirana je za suradnju sa stanovnicima iz Koliba Gornjih.
5. Odrediti organizaciju koja može u selu osigurati pravnu pomoć.
6. Mirovni će radnici ponuditi radionicu participativno planiranje i informacijski menadžment kako bi se pomoglo u rješavanju problema naglog povećanja seoske populacije, što je proširilo seoske odnose.
7. Zahtjev da se Kolibe Gornje uključe u razvoj malog poduzetništva i planove obnove drugih organizacija aktivnih u regiji.

Osnaživanje Roma

U istočnoj Slavoniji ima tradicionalno mnogo Roma još od prije II. svjetskog rata. No, kako nisu Slaveni, nego imaju svoju specifičnu kulturu te žive u prilično zatvorenim zajednicama, a i fizički su donekle drugačiji, nikada nisu bili tretirani kao ostala populacija. Općenito govoreći, držani su na distanci zbog nekih objektivnih razlika, ali i mnogih predrasuda. Kako nisu pripadali niti jednoj sukobljenoj strani, ostali su tijekom rata u svojim domovima. Tako su oni, po našoj terminologiji, ostalnici. Izjavljivali su da su se tijekom reintegracije jako bojali zato što su bili ostalnici, zbog čega se nisu mogli nadati da će ih Hrvati prihvatiti i razumjeti, a nije bilo niti jedne organizacije koja bi ih štitila kao što su ih štitili Srbi. Članovi mirovnog tima Beli Manstir prišli su im pozivom na priključne aktivnostima. Oni su bili pomalo rezervirani i prestrašeni jer su navikli na zlostavljanja i tretiranje kao da su manje vrijedni. Njihove su riječi: brzo smo shvatili da su ljudi iz mirovnog tima spremni pomoći bez obzira na nečiju nacionalnost, porijeklo; bez obzira da li si ti Srbin, Hrvat ili Rom; shvatili smo da su oni koji su htjeli raditi u mirovnom timu oni koji su u Baranji željeli živjeti normalno, i to nas je ohrabrilo da im pridemo; u jednom je slučaju policajac bio grub prema nekim Romima, mi smo uz pomoć ljudi iz mirovnog tima pristupili šefu policije i s njim razgovarali, od tada su se stvari promijenile i mi smo shvatili da će nam ljudi iz mirovnog tima pomoći da se u svojoj zajednici dobro osjećamo.

To je bio početak izgradnje povjerenja prema mirovnim timovima koji su Rome tretirali jednako kao i sve druge ljude u zajednici. U pripremi je bio sljedeći potez: Centar za mir nas je uvjerio da ćemo biti djelotvorniji ako se udružimo i započnemo raditi za vlastitu dobrobit. U početku nam je Centar trebao da shvatimo i zadovoljimo svoje potrebe. Pružila im se podrška i pomoć u osnivanju vlastitog društva, što su oni i učinili. Društvo ima svoje središnje tijelo, ali i tijela u malim mjestima u kojima žive Romi. Oni sami kažu: nije nas briga tko je tko sve dok nas Rome poštuju kao ljude; mirovni timovi su nam puno pomogli u protekloj godini od kada smo osnovali svoje društvo, osjećamo se vrijedniji, učinilo smo puno kao društvo; moja susjeda Srpkinja se uvijek čudi kad idem na sastanke društva, čudi se i svemu što smo do sada uspjeli postići i što nas podržavaju sa svih strana, kao na primjer drva i ostale stvari; pazim na to da mi djeca budu čista i uredna kako se ne bi sramili pred drugom djecom; naše nam je društvo puno pomoglo da izgradimo drugačiju sliku o Romima; puno radimo za društvo; mnogi misle da smo za to plaćeni i pitaju se odakle nam snaga i sredstva, ali mi smo zajedno s Bojanom i Martinom (članovi mirovnog tima) organizirali nekoliko svečanosti, slavili smo Dan Roma, godišnjicu osnivanja našeg društva na kojoj je bilo 400 ljudi.

DOBIVENI PODACI U ZAJEDNICAMA

Rezultati

Rezultate smo evaluacije u skladu sa svrhom i ciljevima projekta strukturirali u sljedeće kategorije:

I. Sveobuhvatni podaci sumarno su prikazani u dolje navedenih pet kategorija kojima se navode nalazi prisutni u svu 21 fokusnu grupu (FG).

I. 1. Kako članovi zajednice vide mirovne timove i njihov rad (njihove vrijednosti, ciljeve, stav prema zajednici, nacionalnosti i pojedincima, njihove potrebe, kvalitetu komunikacije, itd.)

I. 2. Odnosi između različitih nacionalnosti (uglavnom Hrvata i Srba), ali i različitih podgrupa, kao što su Romi, ljudi iz miješanih brakova, Hrvati koji su ostali u svojim domovima tijekom srpske vlasti ("ostalnici") i Srbi koji su otišli iz svojih domova te se vratili zajedno s ostalim raseljenim ljudima i izbjeglicama. To uključuje egzistenciju i kvalitetu njihove komunikacije, osjećaj sigurnosti, povjerenja, poimanje pravde, sukobe i načine njihova rješavanja, značenje i poimanje mira te njihova spremnost za doprinos izgradnji mira, njihov stav prema toleranciji, nasilju i pluralnom društvu.

I. 3. Kvaliteta života koja uključuje stupanj zadovoljstva sa sadašnjim ekonomskim, socijalnim i kulturnim životom (dnevna skrb za djecu, kulturni događaji, profesionalne edukacije i psihosocijalna podrška, izgled zajednice) kao i osjećaj sigurnosti.

I. 4. Razvoj civilnog društva (stav prema mogućnosti realizacije inicijativa građana, spremnost na osobnu akciju, razvoj kreativnosti u društvenim aktivnostima). Posebna je pozornost poklonjena:

1. Osnaživanju žena
2. Osnaživanju mladih
3. Osnaživanju posebnih etničkih skupina (Romi)

I. 5. Odnos između različitih nevladinih udruga aktivnih u svakoj zajednici te između mirovnih timova Centra za mir, nenasilje i ljudska prava i vladinih udruga.

II. Izvršena je usporedba podataka **za dvije glavne etničke skupine (Hrvate i Srbe)** s naglaskom na pronađene razlike. O ovoj se usporedbi raspravljalo i sa stajališta izjava koje su dali utjecajni građani obje nacionalnosti.

III. Izvršena je usporedba podataka za dvije glavne vrste članova zajednice, npr. **"sudionici" i "nesudionici"** u aktivnostima mirovnih timova u pojedinoj zajednici.

IV. Raspravljene su **Specifičnosti** nekih fokusnih grupa sačinjenih od sudionika i volontera kao što su nastavnici, volonteri programa slušanja, zajednica Berak i vjerske skupine.

I. Sveobuhvatni podaci

U ovom se poglavlju navode izjave i mišljenja koja su prikupljena u svim fokusnim grupama i koja se međusobno bitno ne razlikuju s obzirom na nacionalnu pripadnost, stupanj sudjelovanja u radu mirovnog tima, spol i starost. Drugim riječima, to je zajednički nazivnik svih nalaza svih fokusnih grupa.

I. 1. Kako članovi zajednice vide mirovne timove i njihov rad

Članovi su fokusnih grupa o aktivnostima mirovnih timova uglavnom saznali preko rođaka, prijatelja, vlastite djece koja su znala za te aktivnosti ili su bila uključena preko škole. Članovi mirovnih timova dolazili su im u kuću pitati ih što im treba, što žele ili zato da bi ih saslušali (podprojekt aktivnog slušanja). Neki su informaciju dobili u crkvi, neki su vidjeli oglas na vratima prostora mirovnog tima ili su vidjeli plakate u gradu. Neki su bili privučeni potrebnom informacijom, kao, primjerice, mogućnost civilnog služenja vojne službe.

Kad su sudionici fokusnih grupa trebali procijeniti koliko ljudi u zajednici zna za mirovne timove i njihov rad, razlike su u mišljenjima bile velike. To je mišljenje obično u suglasju s njihovim vlastitim stavom prema mirovnim timovima i/ili sa stupnjem njihova pesimizma ili depresije proizašle iz okolnosti u kojima žive. Tako se prosudbe o općoj informiranosti o mirovnim timovima kreću od podatka da 80% populacije zna za njih; svi znaju da postoji mirovni tim, ali sumnjam da znaju koje su im aktivnosti; većina zna; pa do toga da ljudi o mirovnim timovima znaju malo; većina ne zna ili ne želi znati (oni koji su nekoga izgubili ili su se borili protiv Srba); 10% populacije zna. Mnogi sudionici fokusnih grupa nisu mogli odrediti koliko su poznate aktivnosti mirovnih timova jer cjelokupna komunikacija nije bila prisutna i životna, a građani su prilično zatvoreni i udaljeni. Izgleda da popularnosti mirovnog tima u nekom području doprinosi dobar smještaj ureda na nekoj centralnoj lokaciji, kao što je to slučaj u Tenji i Dalju. Postoji također razlika između poznavanja mirovnih timova i njihovih aktivnosti te spremnosti za priključivanje. Članovi su fokusnih grupa dali neka objašnjenja: većina zna, ali se još boje Srba; ljudi znaju, ali to je nešto novo - radionice - ljudi ne vole o sebi govoriti otvoreno, netko bi to mogao zlorabiti; malo se boje, čak i kad znaju (posebno žene), vjerojatno neće sudjelovati zbog socijalnog pritiska i patrijarhalnih vrijednosti koje ženi ne dopuštaju da napušta kuću; ljudi se ne priključuju, ali nije razlog u mirovnim timovima, već stoga što su ljudi pasivni.

Članovi su fokusnih grupa dobro i detaljno poznavali ciljeve aktivnosti mirovnih timova i ono što su željeli postići. Dakle, očigledno je da su građani dobro razumjeli misiju mirovnih timova. Sudionici su fokusnih grupa ciljeve mirovnih timova definirali na sljedeći način: omogućiti bliži kontakt ljudi različitih nacionalnosti; pomirenje i suživot; mirna reintegracija; omogućiti bliži kontakt između ostalnika i povratnika; umanjiti predrasude; pokušati izmiriti suprotstavljene svjetove, smanjiti svakodnevne/konstantne manifestacije netolerancije; obnoviti povjerenje preko javnih manifestacija i okupljanja; približiti ljude da barem jedni druge slušaju; zaštititi ljude, ponuditi im sigurnost; davati pravne savjete; pokazati da je moguć bolji život; pomoći ljudima bez obzira na nacionalnu pripadnost; pomoći nezaposlenima u nalaženju nekoga smisla; pomoći siromašnima; omogućiti pomirenje kroz rad s mladima; edukacija; edukacija mladih; podupirati dobre inicijative za dobrobit cijele zajednice; koordinirati različite potrebe, ideje i nevladine udruge. Ovo pokazuje da su se mirovni timovi definitivno dobro i precizno predstavili, iako nisu svi organizirali iste aktivnosti u zajednicama u kojima su djelovali. Dakle, bez obzira što su mirovni timovi organizirali aktivnosti slijedeći specifičnu političku i javnu situaciju, tradiciju konkretne zajednice, kao i potrebe populacije te vlastite sposobnosti, zajednici su jasno prenijeli ciljeve projekta. Nisu svi članovi zajednice jednako zadovoljni njihovim ciljevima i/ili aktivnostima, ali o tome se govori kasnije.

Javno je mnijenje prema mirovnim timovima općenito pozitivno. Svi se sudionici fokusnih grupa, bez obzira govore li za sebe ili o općem javnom mnijenju, izražavaju pozitivno o aktivnostima i o načinu pristupanja ljudima, aktivnosti su odabrane i čine se napori kako bi se stiglo do svakog člana zajednice. To vrijedi za članove i nečlanove mirovnih timova, a posebno vrijedi za volontere i za one koji su jako angažirani u aktivnostima mirovnih timova. Međutim, za Hrvate to manje vrijedi. Ali čak i oni - nakon što iskritiziraju mirotvorstvo, pomirbene aktivnosti i "prosrpsku" orijentaciju - kažu da su mirovni timovi u zajednici jako potrebni i da bi trebali nastaviti sa svojim aktivnostima. Navodimo najčešća mišljenja: čuo sam dobre stvari o mirovnom timu; besplatna pravna pomoć je privukla neke koji nisu imali pozitivan stav i sve zajedno, puno ljudi; ljudi imaju dobre dojmove o programima; ljudi imaju pozitivan stav; Hrvati i Srbi se osjećaju sigurnije kad imaju mirovni tim kao posrednika za ravnotežu; povratnici su imali negativnu sliku o mirovnim timovima, ali se sada situacija mijenja i oni priznaju pozitivan utjecaj Centra; oni su, kao i sve takve organizacije, na srpskoj strani, pa čak i ako pokazuju interes za privlačenje Hrvata, ja sam još uvijek sumnjičav; postoji bolja tendencija (znači, manje prosrpska) u posljednjih pola godine; još postoji dosta negativnih osjećaja i distance prema mirovnim timovima, ali naravno da su oni potrebni - ovaj sastanak je dobar primjer moguće suradnje.

Ovdje treba napomenuti da su nevladine udruge novost koju su u regiji uvele mnoge strane organizacije. Ljudi su prema njima još uvijek sumnjičavi, a posebno zbog toga što je prijašnja vlast (HDZ) bila prilično protiv nevladinih udruga, bilo lokalnih, bilo stranih. S druge strane, mnoge su strane i internacionalne organizacije štatile Srbe koji su ostali u Hrvatskoj nakon reintegracije jer su smatrali da ih vlast neće štiti. Političkim su jezikom tvrdili da štite manjine i njihove interese. Kako hrvatska vlast nije dovoljno štitala i podržavala (pravno i financijski) povratnike nakon njihova povratka kući, kod njih se povećao osjećaj nepravde. Osim toga, hrvatski su povratnici manje skloni pomirenju, nego Srbi i Hrvati ostalnici. O razlozima za to više ćemo govoriti u odjeljku o odnosima između različitih nacionalnosti. Razlozi ne otkrivaju samo težak položaj mirovnih timova na terenu i kako im je bilo teško prevladavati predrasudu o "prosrpskoj" ili "internationalnoj" organizaciji, već i to kako je bilo teško i još uvijek je teško dokazivati otvorenost za svakoga te služenje dobrobiti cijele zajednice. Dobro je ustvrditi da su za manje od dvije godine ili uspjeli ili su na putu uspjeha. Navodimo izjave sudionika fokusnih grupa koje ilustriraju još postojeće negativno javno mišljenje o mirovnim timovima na koje nailaze mnoge fokusne grupe, neovisno o nacionalnoj pripadnosti ili stupnju uključenosti u aktivnosti mirovnih timova: širi se loš glas (špijuni, CIA, strana ili srpska organizacija); ljudi znaju, ali ne razlikuju ih od drugih nevladinih udruga (brkaju ih s UNHCR-om ili OSCE-om); u početku su nas smatrali srpskom organizacijom, ponekad nas opisuju kao prohrvatske, ponekad kao prosrpske; većinom negativan stav; oni koji dobro ne poznaju aktivnosti i koji nemaju dobar uvid, ne znaju da mirovni timovi jednako rade i s Hrvatima i sa Srbima; u početku je bilo teško s ljudima koje smo slušali, ali sada nas ljudi pozdravljaju na ulici, pozivaju nas na kavu, mi smo osobe koje cijene.

Na istoj se liniji stvara slika o tome za koga su mirovni timovi i njihove aktivnosti otvoreni: na javnim manifestacijama cijeloj zajednici (Dani mira - prisutno 300 ljudi, cvijeće, slušanje - vidanje rana, radionice za nastavnike), oni pomažu zajednici, a ne pojedincima (kao neke druge nevladine udruge; ljudima koji su u potrebi neovisno o nacionalnosti - onima koji u Baranji žele živjeti normalno; malim ljudima sa sela - iako tamo vlada nepovjerenje, ne samo prema politici, već općenito; broj sudionika se polako povećava; trebao bi biti jednak broj Srba i Hrvata; za pravnu pomoć uglavnom dolaze Srbi; uglavnom dolaze ostalnici, i to Srbi jer se boje i osjećaju krivima; ne volim ljude koji tamo idu, na distanci sam jer je cilj pomirenje; čim ljudi osjete politiku odustanu od aktivnosti; dobro je što je mirovni tim tu, ali ja se još uvijek ne mogu priključiti, još uvijek ne mogu komunicirati i biti blizak sa Srbima, možda jednom, ali bit će šteta ako mirovni timovi nestanu.

Članovi fokusnih grupa navode da su zajednica kao cjelina i oni koji su bili u potrebi dobili najviše od aktivnosti mirovnih timova, ali je nekoliko dijelova populacije istaknuto. To su više (ili malo više) Srbi, mladi i žene - zato jer su otvoreniji.

Kako ne bi bilo sugestivno, sudionike se fokusnih grupa namjerno nije pitalo što su osobno dobili od aktivnosti mirovnih timova. Pitalo ih se za motive uključivanja ili neuključivanja u aktivnosti i poslije rasprave o promjenama u zajednici nakon reintegracije pitalo ih se za njihove osobne promjene. Međutim, neki su spontano govorili o vlastitim dobitcima putem aktivnosti mirovnih timova. Slijedećim riječima treba pokloniti i više povjerenja: članovi mirovnih timova su vrlo ljubazni, nitko se nikada nije ovdje osjećao nelagodno; puno su napora uložili u ostvarivanje komunikacije s nama; ovo je jedino mjesto gdje se obraćam i govorim slobodno; ovdje mogu govoriti o stvarima o kojima s prijateljima ne razgovaram; prvi put mogu slušačima reći sve, a da ne brinem hoću li nekoga povrijediti, slobodno i od početka do kraja - nitko me ne zaustavlja ili ispravlja - doista ih poštujem; kad je meni bilo teško svi su iz mirovnog tima razumjeli i pomogli; teme su interesantne, došli su stručnjaci iz Zagreba i Osijeka; šteta što je samo za 10 žena, ali postupno će doći više ljudi i takve aktivnosti su tako važne za grad; razgovaramo i osjećam da mi je lakše, našao sam mir; zahvalan sam za sve što sam naučio u radionicama (posebno ona o identitetu); radionice su mi puno pomogle, tijekom rata smo bili kao u zatvoru; pronašao sam mir i razumijevanje, ovdje govorim iz srca, a ne ono što se očekuje; seminari i radionice okupljaju ljude.

Nakon razgovora o promjenama koje su se od reintegracije dogodile u njihovoj zajednici i u međunacionalnim odnosima, sudionike se fokusnih grupa pitalo koji su čimbenici doprinijeli tim promjenama. Opet su pitanja postavljena tako da se što je više moguće izbjegne sugestija o povezanosti između promjena i aktivnosti mirovnih timova, ukazujući na činjenicu da su ih članovi mirovnih timova pozvali i da znaju kako smo tu prvenstveno zbog Projekta. Aktivnosti mirovnih timova nisu viđene kao glavni ili primarni čimbenik promjena u životima ljudi ili u međunacionalnim odnosima. To se očekivalo, jer su teškoće bile velike te su pogađale osnovne potrebe, kao što su egzistencijalni problemi i najteže traume, a na njih još uvijek utječu (koriste ih i zlorabe) nacionalni i internacionalni političari. Nekoliko je osoba iz mirovnog tima u svakoj zajednici previše malena snaga u usporedbi sa svim ostalim čimbenicima koji utječu na život zajednice. Dok su s ljudima razgovarali o teškoćama, procjenjivači su s vremena na vrijeme imali sliku članova mirovnog tima kako stoje usred zajednice kao David pred Golijatom. No, ipak su članovi fokusnih skupina povezivali rad mirovnih timova s tekućim promjenama. Navodimo njihove izjave, koje povezuju promjene s radom mirovnih timova (ostali razlozi promjena navedeni su u odjeljku o međunacionalnim odnosima): projekt slušanja ili odlasci ljudima u kuće zbog drugih razloga (skupljanje djece za ljetni kamp, pomaganje starijima) nadilazi ideju pomirenja, to spada u poštivanje osobe; svojim su aktivnostima mirovni timovi utjecali na smanjenje napetosti; utjecali su na napredak u međunacionalnoj suradnji; organizirali su nove javne manifestacije u gradu, što je pridonijelo relaksaciji i dobrom raspoloženju; da nije bilo mirovnog tima Dalj bi bio mrtav grad, ništa se ne bi događalo; ljudi nisu imali vođu i trebala im je pomoć - mirovni tim je došao udovoljiti toj potrebi; mirovni tim mi je pomogao organizirati čišćenje ulica; obzirom na situaciju (pasivnost i distanciranost) mirovni tim je, zahvaljujući naporima dobrih ljudi, postigao veliki uspjeh; Centar je puno učinio u približavanju vjerskih skupinama i pomoći u međusobnom razumijevanju; okupljanje ljudi na velikim manifestacijama je omogućilo da se međusobno zbliže, izgrade povjerenje, ljudi kažu da se zbog toga osjećaju puno bolje; Dani kulture mira su u grad donijeli drugačiju atmosferu.

U zaključku ovog odjeljka treba reći da su se mirovni timovi morali boriti protiv predrasuda te biti vrlo osjetljivi za različite pozicije, stavove i različite potrebe mnogih podgrupa populacije u kojoj su radili. Uz to su morali raditi i na psihosocijalnim potrebama u situacijama gdje su ljudi ili egzistencijalno ugroženi, ili traumatizirani, a što nije lagan zadatak. Egzistencijalne su potrebe i traumatska - drugim riječima, opet egzistencijalna - ugroženost primarnije od psihosocijalnih potreba (prema humanističkim teorijama motivacije, kao što je Maslovljeva teorija). Općenito, mirovni su timovi - usprkos nekim lošim potezima - dobro radili u takvoj situaciji. Kako nitko nije rekao da mirovni timovi nisu potrebni ili da imaju loš utjecaj, dok je s druge strane toliko ljudi izjavilo kako su njihove aktivnosti bile od pomoći, može se zaključiti da su mirovni timovi ostavili

dobar dojam na članove zajednice u kojoj su radili. Ako se uzmu u obzir sve prepreke na koje su nailazili, oni su, zapravo, napravili izvrstan posao.

I. 2. Odnosi između različitih nacionalnosti

U ovom ćemo odjeljku dati više informacija o političkim pitanjima i kako su ona utjecala na ljude različitih nacionalnosti te neke činjenice o događajima s početka rata. To je važno zbog razumijevanja Projekta na terenu, kao i rezultata te izjava fokusnih grupa. To je izuzetno važno i za evaluaciju rada mirovnih timova i njihova postignuća (jer pokazuje osnovnu situaciju od koje su krenuli i ozbiljnost situacije kojom su se bavili) te za planiranje budućeg rada. Naš je dojam (možda pogrešan) da članovi mirovnih timova, regrutirani iz lokalnog stanovništva spremnog za rad na pomirenju, ponekad nisu bili dovoljno svjesni ozbiljnosti i dubine rana i strahova, te da nisu znali kako se ljudi ponekad zbog psiholoških ozljeda neminovno ponašaju prilično iracionalno. Osim toga, oni su i sami traumatizirani, te i oni, kao i drugi u regiji, imaju iste obrambene mehanizme, i pripadaju jednoj ili drugoj "strani". Kako su motivirani za rad na pomirenju, možda pate od mehanizma poricanja koji je jedan od najčešćih u traumi; većinom su mladi i nisu profesionalci te njihova motivacija za rad na mirotvornom projektu proizlazi iz njihove osobne potrebe da okončaju konflikt u kojem žive. Kao što je jedan mladi volonter u Belom Manastiru rekao: "Priključio sam se da vidim što ljudi govore o nama *ostalnicima*". Jako su se posvetili cilju izgradnje mira i pomirenja te su, k tome, rješavali vlastite kognitivne disonance (o sebi kao drugačijima od većine populacije) minimiziranjem razloga za strah, mržnju i distancu. I posljednje, ali ne i najmanje važno, nisu znali kako se nositi sa tvrdokornom traumom (nemaju dovoljno znanja ni vještina u zbrinjavanju i ne znaju mnogo o paradoksalnoj teoriji promjene koja kaže da je za promjenu prvo potrebno prihvatiti to što jesmo). To je nešto što u budućem planiranju zasigurno treba uzeti u obzir, i o tome se više govori u poglavlju o preporukama. Dakle, zbog činjenice da su fokusne grupe neprekidno razgovarale o odnosima među nacionalnostima bez obzira na pitanje (što god da je bila tema, ovo je nekako uvijek isplivalo) i da bi se bolje razumio kontekst u kojem su mirovni timovi radili (a što će omogućiti vrednovanje njihovih postignuća), rezultati i izjave članova fokusnih grupa objašnjavaju se u širem političkom i psihološkom kontekstu.

Odnosi su između različitih etničkih skupina osjetljiva i komplicirana priča. Nisu tu samo Hrvati i Srbi, već i mnogo drugih manjih etničkih grupa, kao Mađari, Slovaci, Romi, Ukrajinci (Rusini), itd. Na Rome, koji tradicionalno žive u svojim zajednicama, gleda se kao na specifičnu nacionalnost. Ove su male etničke skupine u poslijeratno vrijeme podijeljene na povratnike i ostalnike. One koji su tijekom rata ostali u područjima pod kontrolom srpske vojske sada zajednica smatra prosrpski orijentiranim i komunicira s njima kao sa Srbima. Oni koji su izbjegli ili bili prognani, i potom se vratili, tretiraju se kao Hrvati. Osim toga, postoje Hrvati koji su ostali, jednako kao i mali broj Srba koji su prvo bili prognanici, a sada su povratnici. Postoje ljudi iz miješanih brakova, neki su ostalnici, neki povratnici. Hrvati i ljudi iz miješanih brakova koji su ostali u najgorem su položaju jer ne pripadaju nikome; niti jedna grupa im ne vjeruje, nitko ih ne podržava. Govoreći jezikom sociologije, oni nemaju referentnu grupu. Kao što je rekla jedna žena iz miješanog braka (Hrvatice koja je bila u fokusnoj grupi Srpkinja),

"Niti je bilo, niti je sada pravo vrijeme da čovjek bude neutralan". Da bi ilustrirali težinu njihove situacije, treba reći kako su na sastancima fokusnih grupa plakali jedino oni koji su bili Hrvati ostalnici ili koji su iz miješanih brakova. Neki su od njih bili tako potreseni da je trebalo upotrijebiti nešto terapeutske vještine kako bi ih se umirilo. Iz podataka o sudionicima fokusnih grupa vidi se da je u srpskim fokusnim grupama bilo nekoliko Hrvata ostalnika, što pokazuje gdje oni socijalno pripadaju. Dok u ovom izvješću pišemo o Hrvatima i Srbima, to obično označava povratnike i ostalnike.

Strah od druge etničke skupine i nepovjerenje bili su veliki. To vrijedi za sve lokacije. Jedini su specifičan slučaj Okučani, gdje postoji animozitet između lokalnih Srba i Hrvata imigranata iz Bosne. Područje Okučana je drugačije jer se nije reintegriralo mirnim političkim putem (kao Istočna Slavonija), već u vojnoj akciji "Bljesak" kojom je hrvatska vojska vratila taj teritorij. Prije rata su u Okučanima Srbi činili 90% stanovništva. Danas u zajednici ima 12% Srba. Drugi su otišli ili tijekom rata, ili tijekom akcije "Bljesak". Oni koji danas tu žive ili su povratnici (svi utjecajni Srbi s kojima smo razgovarali u fokusnim grupama bili su povratnici), ili su odlučili ostatu, što znači da su imali dosta povjerenja u hrvatsku vlast ili nisu imali drugog izbora. Široko je rasprostranjeno mišljenje da Srbi koji su ostali nisu krivi za ratne zločine. S druge strane, Hrvati iz Okučana osjećaju olakšanje što je velika većina Srba (što znači neprijatelja) otišla. Postoji neki osjećaj pravde. Ali kako je to bilo oslobođeno područje, došli su mnogi Hrvati iz sjeverne Bosne (Bosanska Posavina) i Banja Luke, koje su sada srpske regije. U početku su imali status prognanika, a kasnije imigranata. Uselili su se u srpske kuće i doživjeli mnogo trauma, uključujući i činjenicu da su ih iz njihovih domova istjerali Srbi. Za njih su Srbi neprijatelji koji su krivi za njihovu prisilnu migraciju te oni imaju formalno pravo vratiti kuće u kojima su živjeli. Zbog toga su bosanski Hrvati imigranti u egzistencijalnom konfliktu s lokalnim Srbima. U osnovi je to ista priča o strahu, nepovjerenju i nepravdi, samo što u Okučanima to nisu lokalni Srbi i Hrvati kao u Istočnoj Slavoniji, već su to bosanski Hrvati i lokalni Srbi.

Strah i nepovjerenje Hrvata proizlazi iz činjenice da su se vratili živjeti sa svojim bivšim neprijateljima, ljudima koji su na njih pucali, koji su uništili ili barem pokrali sve što su imali u svojoj kući i koji su ih natjerali da napuste svoje domove. Kao što znamo iz literature i vlastitog iskustva, povratak je sam po sebi ponovna traumatizacija, što znači da su opet na djelu emocionalna tvrdoća i obrambeni mehanizmi. Strah i nepovjerenje Srba proizlazi iz njihove svijesti da su bili neprijatelji ili barem na neprijateljskoj strani, kao i zbog toga što službena politika prijašnje vlasti nije bila spremna zaštititi ih od osвете. Ona je Srbe štitila samo zbog velikih međunarodnih političkih pritisaka.

Sudionici su fokusnih skupina, bez obzira na vrstu fokusne skupine, mnogo govorili o nepovjerenju i distanci: strah nije prevladan, samo je smanjen; vrlo je teško onima koji su u ratu izgubili nekog bliskog; onima koji su nekoga izgubili teško je prihvatiti suživot, zajednički život; mnogi su Srbi otišli tijekom reintegracije, ljudi su se bojali reintegracije, a onda su mirovni timovi ponudili Srbima ruku; ne znam hoće li rane ikada zacijeliti; na ulazu u kafić u Belom Manastiru je pisalo "Zabranjen ulaz Srbima, Ciganima i psima"; ja njih (Srbe) na cesti ne pozdravljam - znam tko su i što su učinili. Vidljivo je da su i Srbi i Hrvati svjesni rana, trauma i straha koji postoji na obje strane. Postoji određen broj Srba koji rade u Hrvatskoj, ali čije su obitelji u Srbiji ili njihova djeca studiraju u Beogradu ili Novom Sadu. Skloni su tome da na ekskurzije idu u Srbiju (kao nastavnik iz Tenje, jako sklon pomirenju i aktivan u aktivnostima mirovnih timova, nije ni primijetio distorziju kad je rekao da su htjeli ići na ekskurziju na Frušku Goru, ali su imali problema s vizama, pa su odustali i otišli u Bizovac - Hrvatska) i na sportske susrete s drugim srpskim zajednicama. To pokazuje da se Srbi još uvijek boje i da nisu sigurni prihvatiti Hrvatsku kao svoju domovinu, iako su formalno odlučili bit hrvatski građani. Srpski radio "Borovo" (grad blizu Vukovara sa srpskom većinom) svako jutro počinje emitiranje pjesmom "Bože, spasi srpsku zemlju" (a rat je 1991. godine prozvan ratom za srpsku zemlju). Jedan sudionik fokusne skupine utjecajnih Hrvata iz Okučana i jedan Hrvat nesudionik iz Tenje izjavili su da će situacija biti bolja kada Srbi prihvate Hrvatsku kao svoju državu, a ovaj drugi je dodao da mi (Hrvati) moramo na tome puno raditi bez obzira na visoku emocionalnu i psihološku cijenu.

Kada je rat završio, posebno u području Istočne Slavonije sa mirovnim ugovorom u kojem nije bilo počinitelja i žrtava, nije bilo osvajača ni branitelja, i nitko nije proglašen krivim za ratne strahote. U stvari, procesuirani su neki ratni zločini, ali mali broj (i to vrlo polako, i u Den Haagu, i u Hrvatskoj), pa tako jednostavno egzistencijalno pitanje krivice i oprosta nije imalo šanse biti riješeno niti na razini zajednice, niti na razini pojedinca. Poznato je iz literature o traumi kako je

najteže liječiti ozljede srušenog sustava vrijednosti i smisla života. Drugim riječima, svijet zbog osjećaja nepravde postaje nesigurno mjesto bez logike i mogućnosti predviđanja. Zbog toga život postaje nesiguran i potencijalno opasan te se prizivaju svi mogući socijalni i psihološki individualni obrambeni mehanizmi. Kad krivica nije točno utvrđena, ona ostaje kolektivna i, na nesreću, priziva kolektivnu osudu i kaznu. Odatle potreba Hrvata da budu oprezni i kažnjavaju sve Srbe. S druge strane, i Srbi se osjećaju jako nesigurno. Njihove su ih vođe iskoristile/zloupotrijebile za borbu u ratu, obećavši im jednu veliku, ujedinjenu srpsku državu u kojoj će se osjećati sigurno i cijenjeno. Kad nisu uspjeli, izdali su ih i ostavili na cjedilu. Prijašnja je hrvatska vlast bila jasno nacionalistička i željela je što manje Srba u Hrvatskoj. Oni su također, iako manje otvoreno, željeli ujediniti sve Hrvate (to je bilo očiglednije u ratu u Bosni i Hercegovini). Dakle, da nije bilo konstantnog međunarodnog političkog pritiska, Hrvati ne bi Srbe poticali na ostajanje u Hrvatskoj. Tako su Srbi koji su ostali mogli računati samo na sebe i međunarodnu zajednicu. Normalno je da se drže zajedno i da imaju tendenciju "sjedenja na dvije stolice", kako se to kaže u Hrvatskoj. Osim toga, oni su više-manje svjesni činjenice da su Srbi napali Hrvate i znaju da je prvotna krivica s njihove strane. I što onda učiniti sa krivicom i ljudskom, etičkom potrebom za priznanjem i oprostom kada nema javno poznatih, jednostavnih i nepolitiziranih parametara za osudu onih koji su odgovorni za ratne zločine, i kada su ulogu sudaca preuzele nepovjerljive žrtve. U jednu ruku, doista se treba bojati osvete; međunarodna zajednica općenito štiti sve Srbe, a sumnjičava je prema svakom hrvatskom potezu "protiv" Srba. Zato u Istočnoj Slavoniji još uvijek traje konflikt između lokalnih Hrvata i Srba, a u Okučanima (čija se specifičnost kasnije objašnjava) - koji su vraćeni vojnom akcijom - postoji konflikt između Hrvata imigranata iz Bosne i lokalnih Srba. Jedna je Srkinja, govoreći o razlozima koji bi mogli poboljšati međunacionalne odnose, rekla: nova vlast (izabrana u siječnju ove godine) štiti i Srbe i Hrvate, i sada se ne bojimo priznati svoje pogreške.

Naši hrvatski članovi fokusnih grupa govore sljedeće: Srbi ne žele odavati osobe koje su počinile zločine pa te osobe kontroliraju dobre Srbe kako ih ovi ne bi odali, no, dobri se Srbi počinju na njih ljutiti; zločinci još uvijek slobodno šecu ulicom i vlast ih ne želi procesuirati; ratni zločinci slobodno šecu po Belom Manastiru i vlast ih ne kažnjava jer politiku diktira svijet; još nitko nije rekao da mu je žao zbog svega što se dogodilo; nikome nije suđeno zbog toga što se dogodilo, svi su oni tu i zato se stvari ne mogu stabilizirati; mnogi Srbi izjavljuju da im je žao, ali to ne govore javno; nekoliko su mi puta rekli da im je žao, ali to ništa ne znači dok se kriminalci ne izvedu pred sud, to naprosto nije dovoljno.

Srpski sudionici fokusnih grupa govore o tome manje, ali spominju tu temu: (utjecajni Srbi): svi (sve strane) shvaćaju da su izdani, puno je neostvarenih obećanja; povratnici ne pozdravljaju na cesti, ja se na njih ne ljutim, ja ih mogu razumjeti, svakome treba neko vrijeme da sve u sebi proradi; kolektivna krivnja je vrlo loša: u početku sam mrzio sve Hrvate, ali sada ljude dijelim na dobre i loše Hrvate te na dobre i loše Srbe.

Uz takve osjećaje straha, nesigurnosti i krivnje, normalno je da svatko osjeća nepravdu. Osjećaj nepravde je potenciran i siromaštvom te nedostatnim zapošljavanjem, o čemu se više govori u odjeljku o kvaliteti života. Nepravda se uočava svugdje, i obje strane mogu navesti mnogo primjera. Upada u oči da neke probleme i situacije svaka strana sagledava na potpuno suprotan način. Ovo je lijep primjer kako se stavovi održavaju i hrane selektivnom percepcijom kojom osoba percipira samo ono što se poklapa s njezinim stavom. Evo primjera: pravni savjeti se daju samo Srbima, dok nama nitko ne pomaže; (Srkinja): Ne mogu si regulirati zdravstveno osiguranje jer kažu da se moram obratiti uredu iz 94., kako ja to mogu, napravili su takve zakone da Srbi nemaju nikakvih prava; mi (Hrvati) očekivali smo više prava nego što smo dobili, nepravedno je da moramo šutjeti u vlastitoj zemlji; u pošti rade uglavnom Srbi; kad posla nema, Srbi se neće nikada ni zaposliti; u hrvatskom dijelu nema rasvjete (kaže Hrvatica nesudionica); u gradu još nema ulične rasvjete, rasvjeta je samo u strogom centru (kaže utjecajna Hrvatica u istom gradu); (govoreći o povratu privatnih kuća u kojima žive Srbi): kao da krademo vlastite kuće; (Srpski imigrant): kažu da moram izići iz kuće i nije ih briga kuda ću, ja bih im volio vratiti kuću, ali nisam ja kriv što me

život doveo ovdje. Obje strane priznaju da svi imaju osjećaj nepravde i da je to zato što je život težak, a izvori oskudni i obje strane vrlo osjetljive na svoja prava.

Izgleda da su stvarnu nepravdu Srbima nanijele međunarodne nevladine udruge, koje su u vrijeme reintegracije materijalno i pravno pomagale samo njima, a bile su sumnjičave glede ponižavanja i konflikata iniciranih od strane Hrvata. To je još povećalo osjećaj nepravde i potenciralo distancu. Djelomično se ova priča o nepravdi uočava i u odjeljku koji govori kako su članovi zajednice gledali na rad mirovnih timova.

Nije čudno da je u takvoj situaciji udaljenost između etničkih skupina velika. I ne samo da je velika, već se socijalnim pritiskom namjerno održava i hrani s obje strane. Sve fokusne grupe, čak i mladi, potvrđuju da je socijalni pritisak koji ne dopušta komunikaciju i kontakt s obje strane vrlo velik. Tako su u javnosti obje etničke grupe vrlo udaljene i bez komunikacije. U individualnim su kontaktima odnosi različitog stupnja bliskosti, počevši od samoga pozdravljanja, pa do međusobnog pomaganja u poljoprivrednim poslovima ili drugim radovima u kući. Sudionici fokusnih grupa govore o tome na sljedeći način: ljudi s obje strane međusobno kontroliraju jedni druge i sprečavaju komunikaciju s drugom stranom; ljudi cijelo vrijeme pothranjuju mržnju; roditelji djecu uče mržnji; u susjedstvu je u redu, ljudi se druže, ali u gradu ne; kad sam se vratio, susjed Srbin me došao pozdraviti i pitati treba li mi kakva pomoć, došao je nekoliko puta, a onda je prestao dolaziti, kad sam ga sreo, pitao sam ga zašto, a on mi je odgovorio da su mu "oni" rekli da ne bi trebao posjećivati Ustašu; u moj fitness klub dolaze jednako Srbi i Hrvati, ali su me Hrvati zbog toga kritizirali; svojoj sam susjedi Hrvatici ponudio da si nabere šljiva sa mog drveta, ali onda su joj rekli da jede četničko voće, pa nije htjela; ljudi su bili zaprepašteni i pitali me kako mogu raditi za mirovni tim kad se zna da je mirovni tim prosrpski orijentiran; katolički svećenik nije htio krstiti mog mlađeg sina zato što je iz miješanog braka, a starijeg sina je prije rata krstio; veliki je socijalni pritisak na Srbe da bi ih se spriječilo da se druže s nama i kažu i prokažu one koji su skrivili ratne zločine, ali će s vremenom dobri Srbi postati ljuti na to; očekuje se da ćemo jedni drugima skakati u oči.

To što su u Istočnoj Slavoniji djeca u školama podijeljena u razrede u kojima se podučava ili hrvatskim ili srpskim jezikom još više naglašava i povećava distancu. Zanimljivo je da se ljudi, bez obzira na etničku pripadnost, izjašnjavaju protiv ovakve podjele djece, ili govore o lošim posljedicama toga. Utjecajni Hrvati iz Okučana i Romi nisu spominjali školske probleme jer u Okučanima nije takav slučaj, niti je takav slučaj s Romima. Čak su i Srbi iz Okučana (gdje nije tako) spominjali da nema problema u školi kao u Vukovaru koji su posjetili i tamo čuli kako je to veliki problem. Jedina grupa koja to nije spominjala kao problem bila je fokusna grupa utjecajnih Srba iz Dalja. Kako su to bili političari (gradonačelnik; lokalni direktor obrazovanja i kulture te vođa srpskog kulturnog društva), nameće se zaključak da je odluka o odvojenim razredima bila politička odluka koja nije imala temelja u stavu građana i da je dio strategije održavanja nacije na distanci zajedno sa socijalnim pritiskom jer ih se tako lakše kontrolira i na njih utječe (ako ne i manipulira) zbog nekih političkih ciljeva. Navest ćemo neke izjave koje pokazuju javno mišljenje o razdvojenim razredima u osnovnim školama. Prvo Srbi: škola nije najbolja, ona insistira na razlikama i podržava konflikt, a ni razdvajanje djece nije dobro, iako je prije rata bila mađarska škola i to nije nikome smetalo; u školi se podržava mržnja, ravnatelj nije odobrio hrvatskim nastavnicima i djeci da dođu na zabavu koju su priredila srpska djeca; situacija je strašna; činjenica da su škole etnički podijeljene usporava normalizaciju; ove smo godine ja i hrvatski nastavnik upisivali djecu i odlučili ih primati bez obzira na nacionalnost i kod upisa smo svakog roditelja pitali što mu je draže, odvojeni ili miješani razredi i svi su roditelji rekli da bi radije da djeca idu zajedno u razrede; šteta je što smo ih razdvojili; srpski su vođe željeli da Srbi imaju pravo na vlastiti jezik i ćirilicu kao dio srpske kulture koju treba očuvati, to je bilo političko pitanje, ali ja mislim da je to bio pogrešan potez; u Njemačkoj sva djeca, bez obzira na nacionalnost, idu u njemačku školu i, ako žele, imaju dodatnu nastavu iz materinjeg jezika i nacionalne povijesti i kulture, isto bi trebalo biti ovdje. Sada hrvatska strana: razdvojeni razredi su loša odluka - Srbi će sebe getoizirati; to nije

dobro, srpska strana više gubi; cijela priča o zajedničkom životu je prekinuta i uništena idejom o razdvojenim razredima; oni bi trebali imati dodatnu nastavu ćiriličnog pisma i kulture ili to organizirati izvan škole. I fokusna je grupa nastavnika govorila o tom problemu. Većina je nastavnika bila iz područja gdje razredi nisu razdvojeni. Oni kažu da miješani razredi dobro funkcioniraju i da je lakše ponašati se korektno, bez unošenja razlika s djecom, nego s odraslima. Ima jedan lijep primjer nastavnika iz Tenje u Istočnoj Slavoniji koji je napravio nekoliko radionica sa učenicima koji su trebali biti školska plivačka ekipa. Poslije toga su dobro funkcionirali kao tim, nisu imali problema, i bili su ponosni što se mogu natjecati za školu. Izgleda da puno ovisi o ravnatelju škole. U više je navrata naglašeno da je ravnatelj škole s plivačkom ekipom vrlo dobar kao ravnatelj, da dobro vodi školu, i da dobro balansira sa sporadičnim konfliktima. Za jednu drugu školu rečeno je da ravnatelj podržava podjelu te da među nastavnicima i učenicima ima puno konflikata.

Govoreći o sukobima, svi su sudionici fokusnih grupa izjavljivali da su konflikti sporadični i da se uglavnom događaju u kafićima i gostionicama u noćnim satima, kada se ljudi napiju. Događaju se verbalni konflikti i provokacije. Ponekad se djeca međusobno zadirkuju ili uđu u sukob. Ali svi se slažu da ima manje sukoba nego prije te da su obje strane pažljive i nastoje ne ući u konflikt. Njihovim riječima: sve je više mudrosti; nema konflikata, ljudi se suzdržavaju; još se znaju u selu pojaviti vulgarni nacionalistički grafiti; ima nekih verbalnih konflikata, ali se inače ljudi suzdržavaju; ako dođe do konflikta, policija intervenira; Srbi koji su inicirali konflikte otišli su, tako da više nema konflikata, a ranije je bilo i ubojstava; konflikti se aktivno izbjegavaju, ne miješamo se; nema konflikta i mirnije je, ali se u biti nije ništa u odnosima izmijenilo; iako sam očekivao konflikte, oni se ne događaju; mirnu reintegraciju smo shvatili vrlo ozbiljno. Kako bi se razumjelo da izostanak konflikta ne znači uspostavljanje odnosa, ili čak suradnje, navodimo izjavu Hrvatica koja nije sudjelovala u aktivnostima mirovnih timova i koja je imala prilično radikalne stavove, ali koja dobro formulira ekstremnost: "Nema konflikata, mi Srbe ignoriramo, i to ih još više boli, pa će na kraju otići". Ili Hrvatica ostalnik iz miješanog braka: "Situacija je gora nego na početku reintegracije".

Svi sudionici navode da se odnos popravlja te da se mogu vidjeti neki znaci suživota i suradnje. U nekim je područjima to izraženije (Tenja, Okučani; Beli Manastir) nego u drugima (Dalj, Vukovar; Berak). Općenito su Hrvati skeptičniji od Srba, ali neke znakove suradnje uočila je čak i ekstremna fokusna skupina Hrvatica nesudionica iz Dalja, koja je, između ostalog, izjavila da Srbe ignoriraju kako bi otišli što prije, i da neće biti bolje, da će uvijek živjeti na dva kolosijeka, s različitim jezicima i različitim državama. Osim opće tvrdnje da je situacija bolja ili malo bolja i manje napeta (bolje je nego što je bilo, ali smo još podvojeni), članovi fokusne skupine dali su neke primjere suradnje: praćenje posljednjih izbora je bila dobra akcija u kojoj smo se pomiješali bolje od izbornih odbora (to je rečeno i u srpskoj i u hrvatskoj grupi); susjedi su mi Hrvati i osjećam se sigurno, ostavljam vrata otvorena, vjerujem im; ljudi se sve više otvaraju; ljudi međusobno trguju, ili rade jedan za drugog uz naknadu; ljudi su se na ulici počeli pozdravljati; još ne zalaze jedni drugima u kuće, ali atmosfera je bolja; ljudi više komuniciraju; ljudi kupuju u jeftinijim trgovinama bez obzira tko je vlasnik; kafići su podijeljeni na srpske i hrvatske, ali se mladi ljudi pomalo miješaju u jednom od njih; ljudi si međusobno pomažu u radovima na zemlji - ujedanju strojeve i radnu snagu; na proslavu Sv. Ante (katolički svetac) došli su neki Srbi; sva su tri folklorna društva (hrvatsko, srpsko i mađarsko) nastupala na proslavi Dana državnosti; hrvatsko i srpsko folklorno društvo vježbaju u istoj zgradi; ljudi se okupljaju na raznim manifestacijama (primjerice, Dani kulture mira); naš nogometni klub je miješan, pa kad ljudi dođu na utakmicu navijaju za Dalj, a ne za jednu naciju, neki su dan čak zajedno istukli jednog pristranog suca, što baš nije lijepo, ali učinili su to zajedno; na dan Sv. Jovana (tradicionalna srpska svečanost s natjecanjem preskakivanja vatre) pobijedio je mladi Hrvat, mene su poslije zbog toga kritizirali, ali ja sam rekao - u žiriju su vam bile 3 Srkinje i nemojte mene kriviti, one su rekly da je on bio najbolji, a k tome je glasovanje bilo javno; sada zalazimo imigrantima u kuće; sada je to normalno, dok je prije bilo nemoguće; svečanosti i javne manifestacije su od presudne važnosti za zajedništvo i jačanje odnosa;

organizirali smo šahovski klub s ljudima koji su prije rata igrali šah, neki se još drže rezervirano jer smo miješani, ali problema ima sa lovačkim društvom jer Hrvati ne žele Srbe u njemu, kažu da ne vjeruju Srbima kad imaju pušku; košarkaški klub je miješan; ljudi budu zajedno samo kad štrajkaju i na tržnici.

Vidljivo je da je komunikacija funkcionirala na miješanim svečanostima, a prvi znaci suradnje pojavili su se na radu te u trgovini, sportu, manifestacijama i javnim priredbama. U Okučanima, gdje su mirovni timovi organizirali puno javnih događanja i manifestacija, i fokusne su grupe utjecajnih Hrvata i fokusne grupe utjecajnih Srba govorile u prilog takvim manifestacijama jer su doprinosile boljim odnosima među svim podgrupama u njihovoj zajednici. Rad i trgovina imaju utjecaja na egzistencijalnoj razini i vjerojatno su u cijelom ljudskom društvu područje suradnje. Sport i svečanosti kulturalno su tipični za regiju. U tradiciji je slaviti, kuhati, jesti, piti, pjevati i plesati. S druge strane, ove su aktivnosti bile tijekom rata i poslije rata najviše zanemarene. One nisu samo u duhu tradicije i nisu samo zato da unose nešto događanja u prilično dosadnu atmosferu malog grada ili sela, već otvaraju kulturalno adekvatan prostor za probijanje suzdržanosti i opreza u komunikaciji s drugim nacionalnostima.

Normalno da postoje i pesimističnija, distanciranija i tvrdokorna stajališta koja su iznijeli uglavnom oni sudionici fokusnih grupa koji nisu sudjelovali u aktivnostima mirovnih timova. Na primjer: dugo će nam trebati mirotvorci; ne želim da me itko miri sa Srbima, ne mogu i ne želim biti s njima izmiren; odselit ću u treću zemlju; Hrvati ne idu tamo gdje idu Srbi i obrnuto; mi živimo jedni pored drugih, a ne jedni s drugima; između Hrvata i Srba je suradnja nemoguća, budućnost nije obećavajuća, možda za 5-10 godina; stvari će se stabilizirati tek za dvije-tri generacije.

Sve fokusne grupe daju slične odgovore na pitanje što su razlozi poboljšanja odnosa. Razlozi su: faktor vremena; vrijeme liječi rane; ljudi su se malo opustili; (Srpkinja): nova vlast koja štiti i Srbe i Hrvate, tako da se više ne bojimo priznati vlastite pogreške (nova vlast je izabrana u siječnju ove godine; nova vlast nije nacionalistička i ne daje jalova obećanja; nacionalna TV je bolja, objektivnija, manje nacionalno isključiva; (iako su neki sudionici izjavljivali da TV i dalje izvještava samo o lošim primjerima konflikta i nepravde, i da naprave vijest od ponašanja nekih ludih pojedinaca i na taj način daju važnost i dodatno značenje nekim devijantnim ponašanjima, poput onog kad je žena mokrila na spomenik srpskih partizana iz II. svjetskog rata); poznati hrvatski poduzetnik nakon povratka posjeti starog srpskog prijatelja koji je također bogat, započinje suradnju dajući dobar primjer drugima; ako se ljudi napiju u kafiću, utjecajni ljudi s obje strane, ili bivši vojni časnik, ili netko drugačije utjecajan nešto šapne konfliktnoj osobi i sve se smiri. Kako smo naveli u odjeljku o percepciji mirovnih timova od strane članova zajednice, neke su promjene doprinos mirovnih timova, što je vrlo dobro kad se uspoređi s dubinom i kompleksnošću problema pomirbe u ovoj regiji.

Kad se govorilo što je mir i što im on znači, nije bilo razlika ni između nacionalnosti niti između drugih grupacija. Sudionici su fokusnih grupa najčešće govorili: mir je ono što smo imali prije rata. Mir definiraju i na sljedeći način: mir će biti kada nitko ne bude pitao za nacionalnost, kada nitko ne bude pitao tko je tko, jer se zbog toga svi osjećaju nelagodno; kad Hrvati i Srbi budu mogli otkriti svoju nacionalnost i nitko ne bude pogođen; kad budem mogao slobodno razgovarati s kim hoću i nitko me neće zbog toga poslije pretući; kad zločinci budu kažnjeni; kad ljudi shvate da su prvenstveno građani Republike Hrvatske; kad se barem 50% ljudi, i Hrvata i Srba, vrati.; kad bude normalno da se ljudi druže; rade zajedno; slave zajedno, posjećuju se međusobno; kad srpsko i hrvatsko folklorno društvo nastupe zajedno. Puno je sudionika naglasilo da će mira biti kada svi budu imali posao; kada bude dovoljno posla; kada budemo bili zaposleni i radili za dobrobit cijele zajednice. Neki su bili pesimističniji i rekli: tako je mirno da se bojim, kao zatišje pred oluju, mira će biti ako uspostavimo odnose kao pred rat, ali više nikada neće biti kao prije, sada je važno prvo preživjeti (misli se na nezaposlenost); to je patvoreni mir.

Jednom je mišljenju vrijedno pokloniti posebnu pažnju. Izrekli su ga utjecajni Hrvati u fokusnoj skupini. Rekli su da će mir nastupiti kad Srbi i Hrvati sjednu za stol i počnu razgovarati o konfliktima i ratu. No, kažu oni, to je vrlo teško, čak ni Hrvati međusobno ne žele o tome razgovarati. To naglašava dvije stvari. Prvo: ljudi još uvijek ne mogu slobodno izražavati svoje mišljenje, poglede i osjećaje vezane za rat. Još je uvijek vrlo prisutan socijalni pritisak glede toga što bi se trebalo osjećati i misliti, pa i ljudi iste nacionalnosti izbjegavaju diskusiju. Drugo: potreba da se razumije što se doista dogodilo i kako je to bilo moguće. Ova je potreba krucijalna u liječenju traume jer se bez osobnog razumijevanja što se i zašto doista dogodilo ne može vratiti osjećaj konzistentnosti, logike i predvidivosti života. To nema veze s političkim razlozima rata. To je privatna, osobna potreba da saznam što se dogodilo u duši mog susjeda da je pucao u mene, a jednako je važno i za toga susjeda da to kaže sebi, a onda i nekome koga odabere. To je, naravno, bolan proces za obje strane. Na jednoj se fokusnoj grupi nesudionika dogodilo da je Hrvat greškom došao u srpsku grupu. Kako su svi bili nesudionici, to se na početku nije zamijetilo, a uočeno je u trenutku kada je rekao: "Još mi nije jasno kako ste mogli pucati na Osijek, volio bih da mi netko objasni. Nitko mi ne može reći da nije imao izbor odbiti ili otići." Jedan je Srbin, vidno potresen, odgovorio: "Da, mogao sam otići, kao što sam došao iz Osijeka, preko Mađarske i Srbije, ali sada bih ti morao ispričati cijeli svoj život i svoju specifičnu situaciju, ali to nema ovdje smisla". Obojica su bili na rubu plača i u djeliću sam sekunde morao odlučiti hoću li učiniti terapijsku intervenciju na dobrobit ovih dvoje ljudi, ili ću odložiti priču i nastaviti sa standardnom procedurom. Odlučio sam ne ići dalje zbog nekoliko razloga: Hrvat se tu našao zbog greške člana mirovnog tima; bilo je mnogo Srba i jedan Hrvat, što je njegovu poziciju činilo delikatnom i ranjivom, sudionicima je rečena svrha sastanka i oni su pod tim uvjetima pristali doći. Mislim da je odluka bila pravilna, ali je ova situacija proizišla iz greške i pokazuje potrebu za međusobnom razmjenom životnih priča. Neispričane će ih priče zauvijek ostaviti na distanci. Vjerojatno je prerano za takve rasprave i priče, a za taj će ih trenutak, barem neke od njih, pripremiti komunikacija na svečanostima, u kafićima i dok rade u poljima. Pišem o tome jer mislim da bi članovi mirovnih timova trebali biti toga svjesni i pripremljeni za to, znajući važnost takve potrebe i bolnost trenutka.

I. 3. Kvaliteta života

Kvaliteta života nije prvotno postavljena kao cilj Projekta. Na nju su na različite načine ukazali članovi mirovnih timova na našem prvom sastanku u Osijeku 3. srpnja. Bilo je jasno da nešto što je smatrano nuspojavom podrške procesu pomirenja i razvoju civilnog društva postaje jasni samostalni cilj. Postoji nekoliko razloga za to. Niska kvaliteta privatnog i društvenog života zbog slabog materijalnog stanja i visokog stupnja razorenosti zajednice pojačala je prirodnu potrebu za boljim životom, posebno zbog toga što je ovaj dio zemlje bio tradicionalno bogat, pa se ljudi sjećaju "dobrih vremena". Egzistencijalni su problemi primarno uspoređeni s mirotvorstvom. Neki su sudionici fokusnih grupa rekli: prvo moramo preživjeti, a onda misliti o miru; ljudi više pate zbog siromaštva nego nacionalnih problema. Postoji i drugi važan razlog koji pokazuje senzibilnost mirovnih timova za situaciju na terenu. Očito su imali razumijevanja za potrebe zajednice, jer su mnogi članovi fokusnih grupa rekli da je, ako želite više ljudi i miješane nacionalnosti, bolje organizirati aktivnosti povezane s potrebama ljudi, nego s pomirbom. Već je puno rečeno o nacionalnoj distanci i socijalnom pritisku koji priječi ljude da pokažu interes za mirotvorni proces. Dosadašnje iskustvo pokazuje da su grupne aktivnosti s najviše miješanih članova i koje su privukle najviše ljudi bili tečajevi informatike i stranog jezika, neka predavanja o zloporabi droga ili drugim uobičajenim temama, te svečanosti. Jedan je mladić iz vukovarskog kluba mladih rekao: "Mi ne želimo razgovarati o mirotvorstvu, mi ga želimo živjeti kroz naše aktivnosti". Ljudima je lakše priznati da se u aktivnost uključuju zato što im treba za egzistenciju, nego reći da idu u Centar za mir, nenasilje i ljudska prava zato da bi bili zajedno sa suprotnom stranom i naučili nešto o nenasilju i izgradnji mira. Sve su fokusne grupe - bez obzira na nacionalnost, stupanj sudioništva ili stupanj posvećenosti pomirenju i mirotvorstvu - rekle da bi bilo mudrije aktivnosti organizirati sukladno potrebama ljudi (profesionalnim, roditeljskim, socijalnim, kulturnim, sportskim) i postići

pomirenje, zbližavanje, izgradnju povjerenja, itd., kao nuspojavu tih aktivnosti. Rekli su da će u tom slučaju biti manje otpora i manje razloga za otpore te da će se više ljudi pridružiti aktivnostima mirovnih timova. Kao što su neki sudionici rekli: "Kad uđe politika, ljudi izađu".

Činjenica da samo 10-20% ljudi ima posao i da neki rade na zemlji pokušavajući prodati svoje proizvode ili tako osiguravaju hranu za vlastite potrebe, pridonosi tome da se ljudi osjećaju nesigurnijima i potištenima. Većina sudionika fokusnih grupa iznosi da to pojačava konflikt i osjećaj nepravde. No, neki misle da to ujedinjuje ljude. Vjerojatno su obje tvrdnje istinite. Rekli su: obnovljeno gospodarstvo će popraviti odnose, nema posla, ljudima je ugrožena egzistencija i oni reaguju pasivizacijom, ne žele se priključiti nikakvoj aktivnosti; postoji osjećaj očajaja; nema budućnosti, mladi odlaze u treće zemlje; kad su bez posla, ljudi gube entuzijizam, dosadno je, postaju deprimirani i neki počine suicid; da ima posla bilo bi manje konflikata i animoziteta; da je bolja kvaliteta života, i povjerenja bi bilo više; kada nema novaca, lakše dođe do konflikta, kao i u obitelji; da radimo više, više bi se susretali s drugim nacionalnostima, zbližili bi se, i bili bi zadovoljniji; jezikom ekonomije, gore je nego prije reintegracije; barem je nešto dolara kolalo zbog UNHCR-a; da je investirano više kapitala, bilo bi više posla i posljedično manje teškoća i osjećaja nepravde. Ali neki su također rekli: svi smo mi orijentirani na materijalne i financijske probleme - nacionalnost nije tako važna; ljudi se ujedinjuju zarađujući.

Ljudi su vrlo pozitivno govorili o edukacijskim aktivnostima i onima povezanim s profesijom, a koje su organizirali mirovni timovi: kompjuterski tečaj mi povećava šanse za zapošljavanje; aktivnosti i seminari su dobro došli u situaciji siromaštva i nezaposlenosti; mirovni tim treba organizirati i podupirati malo poduzetništvo i osposobljavanje za to; projekt plastenika je izvrsna ideja, mi želimo raditi, mi smo populacija koja je uvijek puno radila.

Jedna je utjecajna Hrvatica ipak naglasila: ne bi trebali brkati materijalnu i psihološku pomoć, ljudima treba oboje.

Često su puta spominjani i socijalni i kulturni segment života: u gradu se ništa ne događa, Beli Manastir je mrtav grad; nema socijalnog i kulturnog života; okupljali smo se u klubu mladih - plesali smo, igrali se, kuhali; okupljanje je donijelo nova poznanstva; kulturnu scenu su u Dalju oživjele aktivnosti mirovnih timova; nešto se događa, održavaju se javna predavanja i okupljanja.

Preporuke sudionika o vrstama aktivnosti koje bi trebalo organizirati u budućnosti opet su istakle tezu da je bolje organizirati profesionalne i socio-kulturne aktivnosti jer je vjerojatnije da će one istovremeno doprinijeti i kvaliteti života, i pomirenju, i izgradnji mira. Argumente koji to pojašnjavaju ne bi trebalo zaobići pri planiranju budućih aktivnosti.

I.4. Razvoj civilnog društva

Jedan je od važnih ciljeva Projekta bio izgradnja civilnog društva. To uključuje promociju ideje civilnog društva i podršku u provođenju strategija civilnog društva. U društvu sa dugom tradicijom totalitarnog sustava to prvo znači razvoj osobne, individualne odgovornosti za vlastiti život i život zajednice, kao i općeg stava da pojedinac ili mala grupa imaju pravo i mogućnost (dužnost) angažiranja u aktivnostima zajednice. Nakon toga, to uključuje: osvještavanje i priznavanje osobnih potreba i ideja, spremnost na slušanje tuđih potreba i ideja, razgovor o njima, davanje inicijative i poticanje drugih na angažman u realizaciji tog cilja. Ako uzmemo u obzir da je Projekt proveden u malim gradovima i selima, tada ostvarenje cilja razvoja civilnog društva postaje još teže. To bi se trebalo temeljiti na osobnom rastu i promjeni prvo nekih članova zajednice i nekih manjih grupa. U ovom su projektu mladi i žene izabrani kao dvije referentne grupe koje će se osnaživati i podržavati u ovakvoj aktivnosti.

Mladi su dobar izbor jer su mladi po definiciji u procesu osobnog rasta i razvoja, a kako su kritični glede vrijednosti odraslih, nisu tako osjetljivi na socijalni pritisak. Kako su orijentirani na budućnost, vjerojatnije je da su spremni investirati u bolju budućnost, što uključuje aktivnu zajednicu u kojoj se dobro surađuje.

Ohrabrivanje je žena svjetski pokret usmjeren na jednakost ljudskih prava i otvaranje mogućnosti za život koji uključuje slobodu izbora te razvoj i aktualizaciju osobnih izvora. Položaj žena u ovom društvu ukazuje na to da je ohrabrivanje žena dobar izbor.

Prvo se daje općeniti prikaz podataka vezanih za razvoj civilnog društva, a onda se prikazuju podaci vezani za ohrabrivanje žena i mladih.

U ovom je odjeljku najuočljivija razlika između osoba koje su sudjelovale u aktivnostima mirovnih timova i osoba koje nisu. Sudionici su o ovoj temi govorili više i artikuliranije. To samo po sebi dokazuje da su mirovni timovi svojim programima promovirali ideju civilnog društva.

Kao ilustraciju općeg stava prema promjenama u društvu i odgovornosti za to, neki su članovi fokusnih grupa navodili slijedeće: netko bi iz vlasti morao riješiti stvari tako da možemo živjeti normalno; vlast u Hrvatskoj bi trebala unaprijediti demokraciju (to je bio odgovor na izravno pitanje što ljudi mogu učiniti za poboljšavanje svoga života); ljudi očekuju da netko nešto učini za njih; jako je neobično da se ljudi sami organiziraju; mi nemamo moći utjecati na javno mnijenje; ljudi se ne žele aktivirati, oni samo kritiziraju; sada postaje očitije da se sami moraju angažirati ako nešto žele; ljudi su statični, skeptični, konzervativni, to je patrijarhalna regija, nema kreativnosti, čekaju na nekog odozgor da ih pokrene, djelotvornije je kad dođe netko izvana, primjerice iz Zagreba ili Osijeka, kad je to netko iz sela, onda to nije dobro. Vidljivo je kako su u regiji prisutni jasno i duboko beznadni i ovisnički stavovi prema promjeni u zajednici. Pogotovo bode oči da smo iste stvari čuli od utjecajnih ljudi i drugih sudionika fokusnih grupa.

Na sreću, čuli smo i ovo: kada ne funkcioniraju vladine institucije, mora ojačati civilno društvo; građanin ne može sve sam, ali ako se ujedini s drugima u nevladinoj udruzi, može; shvatio sam da grupa entuzijasta s malo dobre volje može nešto organizirati. Obećavajuće je da se pozitivan stav prema inicijativi građana pojavljuje i kod nesudionika, a neki ga izravno vezuju uz opažanja aktivnosti mirovnih timova u zajednici. Teško je procijeniti u kojoj je mjeri ova promjena javnog mnijenja posljedica aktivnosti mirovnih timova, a koliko aktivnosti drugih nevladinih udruga u tom području. No, kako su mnogi sudionici fokusnih grupa govorili da su mirovni timovi mjesta gdje su se ljudi ujedinili u naporu da nešto učine, može se reći da su mirovni timovi sigurno utjecali na promjenu javnog stava prema aktivnostima koje obilježavaju civilno društvo.

Slijede izjave o angažmanu mirovnih timovima u javnim akcijama: smetala me prljavština i smeće na ulicama, pa sam došao i rekao da bih organizirao akciju čišćenja ulica, mirovni tim je pomogao organizirati akciju, očistili smo ulice i svi su bili zadovoljni i ponosni; mirovni tim je važan za organiziranje akcija jer nema dovoljno ljudi spremnih da se angažiraju u raznim akcijama; mirovni tim je kao vođa u zajednici - tamo mogu doći s idejom i oni će pomoći organizirati akciju; želio sam organizirati radionicu transcendentale meditacije, mirovni tim je osigurao prostor i pomogao oko tehničkih pojedinosti; Beli Manastir nije dovoljno snažna zajednica da bi se organizirao sam; ljudi se ne bi sami organizirali, stoga im treba mirovni tim.

Ove izjave pokazuju i kako je važno da mirovni tim ciljano pomaže individualne akcije jednako kao i prikupljanje volontera (ne samo onih koji su prošli obuku za program slušanja, već i onih koji pomažu u raznim akcijama, kao što je podjela cvijeća, kuhanje za svečanosti, kontroliranje izbora, popravak i ličenje mjesta gdje se sastaju). Činjenica da se mirovni timovi u organiziranju mnogih aktivnosti oslanjaju na individualnu pomoć dobro je sredstvo uvjeravanja ljudi da nisu bespomoćni, već da mogu nešto učiniti za vlastitu dobrobit i dobrobit drugih. Ponekad nam se činilo da nekoliko

članova po mirovnom timu (primjerice, dva u Dalju) nije dovoljno za sve aktivnosti koje su se odvijale, ali je strategija koju koriste, ponekad i zato što ne mogu sve sami, vrlo djelotvorna za razvoj aktivnosti civilnog društva u ovom ranom stadiju. To ne umanjuje dojam da su članovi mirovnih timova (imajući na umu da je jedan od njihovih ciljeva ohrabriti ljude za akcije civilnog društva), vrlo pažljivo podupirali sve moguće individualne potrebe i inicijative.

Osobna postignuća osoba koje su sudjelovale u aktivnostima mirovnih timova značajna su i vrijedna te se o njima govori u odjeljku koji uspoređuje sudionike i nesudionike, aktivnosti mirovnih timova.

Treba naglasiti da su fokusne skupine utjecajnih osoba iz gradova govorile drugačije o civilnom društvu. Fokusna je skupina iz Okučana bila svjesna važnosti takvih inicijativa i bila ih je spremna podržati. To vrijedi i za Hrvate, i za Srbe. Rekli su: preuzeli smo neke akcije koje je mirovni tim započeo; osjećali smo se kao članovi zajednice i počeli smo sudjelovati u javnim manifestacijama, što prije nije bio slučaj; (Srbi): organizirali smo lokalne odbore s namjerom da daju podršku ljudima u rješavanju njihovih problema. U Dalju su komentari bili različiti: grupne inicijative bi propale zbog nacionalne podijeljenosti, inicijativu odbiju ili Srbi ili Hrvati; ljudi su tako deprimirani da ne dođu ni u školu informirati se o svojoj djeci; situacija bi bila bolja da oni koji su izazvali konflikt i sve zakomplicirali dođu i to riješe.

Ovo pokazuje kako je razvoj civilnog društva teži i naporniji u područjima gdje je primarni etnički konflikt težak i gdje su lokalne vođe i utjecajne osobe tradicionalniji i "patrijarhalni", i zapravo, neorijentirani prema budućnosti zajednice. Tu se mirovni timovi suočavaju s više prepreka i otpora. Mirovni se tim u Dalju definitivno suočava s tim problemom, koji je još pogoršan nepovjerenjem i sumnjičavošću. Članovi mirovnog tima pokušavaju mirovnim naporima i diplomacijom zaobići prepreke i smanjiti otpor.

S obzirom na sve podatke, treba zaključiti kako su mirovni timovi mnogo učinili u promoviranju ideje da su akcije civilnog društva mogući način rješavanja problema i podizanja kvalitete života te da one pokazuju ljudima kako nisu tako bespomoćni, smanjujući osjećaj deprimiranosti. Oni su također puno učinili podupirući individualne ideje i inicijative, te ih zato gledaju kao vođe ili zastupnike zajednice. No, ako imamo na umu početak i javno mnijenje opisano vlastitim riječima ljudi, još je uvijek velika potreba za razvojem procedura civilnog društva i ohrabrivanja ljudi na to da ih prihvate. Mirovni su timovi do sada uspjeli prenijeti ideju i ohrabriti pojedince te ponuditi dobar primjer akcija civilnog društva. Oni trebaju još neko vrijeme nastaviti svoj rad kako bi razvijali vještine pregovaranja i slušanja drugih te promovirali stabilan tijek civilnih inicijativa.

I.4.1. Osnaživanje žena

O tome što su žene postigle sudjelovanjem u akcijama mirovnih timova moglo se čuti samo na ženskim fokusnim skupinama ili na grupama čiji su članovi većinom bile žene. Točnije, to je bilo u sljedećim grupama: Hrvatice i Srпкиnje sudionice fokusne skupine, utjecajni Srbi iz Okučana, volonteri u Tenji, nastavnici i grupa u Berku. To nije čak ni spomenuto u fokusnoj skupini nesudionica obje nacionalnosti, a nisu ih spomenuli ni muškarci, ni mladi. To ilustrira stupanj "patrijarhalnosti" društva. U fokusnoj se skupini utjecajnih Srba u Okučanima čulo: nije u redu da žena ostavlja muža i djecu, i zbog toga se one slabo uključuju u aktivnosti. Žene su također rekly: nekim ženama muževi ne dozvoljavaju da dođu; muškarci ne poštuju angažman svojih supruga i uspjeh izvan kuće; oni su staromodni. Navodimo primjer žene čiju su poeziju izabrali za čitanje na lokalnoj manifestaciji koju je organizirao mirovni tim. Ona je rekla da je zbog toga bila vrlo ponosna, ali su je onda muž i sin zafrkavali, omalovažavali i konačno joj zabranili da to javno čita. I ona je tada kreativno riješila problem, zamolivši jednu srednjoškolku da pročita poeziju umjesto nje, te je i dalje bila zbog toga ponosna. Drugi je primjer patrijarhalnog društva muškarac koji je

odbio doći na opće izbore jer je njegova žena bila članica tima za nadgledanje. To s jedne strane pokazuje kako je važno raditi na osnaživanju žena, a s druge kako je to u ovakvom društvu teško. Kao i inicijative civilnog društva, i žene treba osnaživati u malim koracima.

Činjenica da su o osnaživanju žena govorile samo žene sudionice, ilustrira da su tog problema i njegove važnosti za vlastiti razvoj svjesne samo žene koje su bile izložene aktivnostima mirovnih timova. Kao što je rekla jedna žena: sve su radionice bile vrlo dobre, ali onu o osobnom identitetu neću nikada zaboraviti, ona je promijenila moj život.

Mirovni su timovi uspjeli ženama sudionicama osvijestiti vlastiti status te su im omogućili steći nova iskustva. Zato su bile otvorenije žene koje su prije rata bile zaposlene i, dakako, mlađe žene. Domaćice i starije žene su u otporu, kao što smo čuli: na početku su bile i starije, i mlađe žene, ali su starije kasnije odustale jer nisu navikle govoriti o sebi: to je stvar mentaliteta i odgoja; shvatile smo da je većina nas radila i da nam je očigledno trebala neka aktivnost izvan kuće; biti stalno kod kuće je dosadno i obeshrabrujuće; samo po sebi je teško što ne možeš raditi, dobro je da možemo doći ovdje i priključiti se nekim aktivnostima. Postoji mišljenje da će se žene vjerojatnije priključiti aktivnostima zato što su otvorenije od muškaraca i sklonije uključivanju u aktivnosti koje se bave kvalitetom života, manifestacijama, umjetnošću i vještinama koje nisu profitabilne. Kao što je rekla volonterka iz Tenje, bar u nekim je zajednicama sve više žena koje se žele priključiti.

Komentirajući aktivnosti mirovnih timova kojima su se priključile, žene su rekle: došla sam da bih se oslobodila napetosti, opustila i s nekim družila, tijekom rata sam se osjećala kao u getu; (Mila): osjećam se vrednijom i inteligentnijom, ohrabrenom i toplom; kad nam je voditelj grupe rekao da nabrojimo 10 osobnih karakteristika, 10 stvari koje nas opisuju, bila sam zaprepaštena, nisam se ni jedne mogla sjetiti, jedva sam pronašla 3, sve sam znala o svom mužu i djeci, ali ne o sebi, tada sam samoj sebi rekla: "Dokaži sebi tko si"; uzela sam neko vrijeme za sebe i učinila sam nešto za sebe; prije radionice nisam razmišljala o tome tko sam; dok sam išla na kompjuterski tečaj, osjećala sam se vrijednom i korisnom; kad sam išla na radionicu oslikavanja svile nisam mislila na zaradu, ali se onda toliko susjeda stalo diviti mom radu da sam bila ponosna i počela razmišljati da možda mogu s tim i nešto zaraditi. Puno je sudionika fokusnih skupina, čak i onih koji nisu sudjelovali u aktivnostima mirovnih timova, potvrdilo da su žene bile jako zadovoljne aktivnostima koje su za njih bile organizirane.

Očigledno je da su mirovni timovi uspjeli osnažiti žene koje su željele dolaziti i koje su bile barem malo emancipirane. To je pionirski posao u ovoj regiji te se mora raditi strpljivo i postupno, ne obazirući se na mali broj žena (što se s vremena na vrijeme događa) te imajući na umu da se promjene mentaliteta i tradicije ne događaju brzo. To je dugotrajni proces.

I.4.2. Osnaživanje mladih

Najčešće se spominje nužnost rada s mladima, bolje rečeno s mladima i djecom. Većina fokusnih skupina spominje mlade ili kao one koji su dobili najviše od aktivnosti mirovnih timova ili kao one koji trebaju biti u središtu u budućim planovima. Fokusne grupe koje nisu spomenule mlade su Hrvati sudionici i nesudionici te Srпкиnje sudionice. Iako su, čini se, djeca i mladi u boljem položaju i više u središtu zajednice, utisak je evaluatora kako je dio pažnje koja im se poklanja pokriće za odrasle koji misle da mladima treba dati zadatak izgradnje mira i pomirenja budući da je to za roditelje preteško. Često se moglo čuti: mirovni timovi bi morali raditi uglavnom s mladima - oni će brže zaboraviti; neka se izmiješaju u različitim aktivnostima - moraju testirati ono što im roditelji govore; djeca bi se mogla zajedno igrati i tako iskazivati stavove i mišljenja koja donose od kuće i prakticirati toleranciju.

Kako su orijentirani prema budućnosti, vjerojatnije je da će investirati sebe za bolju budućnost koja podrazumijeva aktivnu zajednicu s dobrom suradnjom. Jedan je mladić iz Vukovara rekao: "Želio sam započeti normalan život i pokazati da je to moguće". Mladi su kritični glede vrijednosti i stavova društva odraslih i češće propituju "ono što bi trebalo i ono što se mora". Istina je da se prvi znakovi miješanja u zajednici pojavljuju među mladima i to ne samo u aktivnostima mirovnih timova nego i u kafićima, diskotekama i na sportskim igralištima. Dakle, postoji kombinacija dječjih i mladalačkih karakteristika te aktualnog ponašanja s jedne strane i kulturnih vrijednosti koje djecu i mlade pritišću više nego bilo koji drugi segment populacije i, s druge strane, svojevrsno licemjerje odraslih koji mlade delegiraju za ugradnju mira.

Bilo je nekih diskusija o tome kako se mladi osjećaju i kako žive: najriscantnija je ona grupa koja je završila srednju školu, nema što raditi, kamo ići, dosadno im je, puno je mladih i očajnih ljudi; Srbi su (kao oni koji su, s druge strane, otišli na studij) u teškoj poziciji i budućnost im je neizvjesna. Mlade bi trebalo privući aktivnostima mirovnih timova, ali je pitanje koliko su oni motivirani. Male su zabavne aktivnosti dobre za nas, ali mladi žele više jer nisu zadovoljni malim stvarima. Rad s mladima je prioritetan, ali je teško naći ono što bi ih zanimalo. Ako nešto organiziraju odrasli, oni vjerojatno neće doći. Bilo je puno govora o mladima koji odlaze u treće zemlje ili sele u veće gradove (Osijek, Zagreb) u potrazi za poslom.

Aktivnosti organizirane za djecu i mlade pohvaljene su kao vrlo dobre; ljetne su aktivnosti za djecu vrlo dobre. Mirovni su timovi procijenili potrebe mladih te organizirali klub za mlade i razne seminare - to je bilo dobro učinjeno (što je veliki kompliment jer dolazi od vrlo kritične grupe utjecajnih Hrvata iz Dalja). Aktivnosti nisu dobre samo za mlade, nego su istovremeno i mješovite, što je dobro. Djeca su crtala i pisala o miru, što je također bilo dobro. Brošure i informacije o civilnom služenju vojnog roka bile su vrlo važne i dobro došle Srbima. Mladi imaju najpozitivniji stav prema Centru mirovnih timova jer im to najviše odgovara.

Interesantno je čuti što mladi kažu o svom angažmanu u aktivnostima mirovnih timova i o svom Klubu mladih u Vukovaru: mladi su grupa koja je najviše dobila od mirovnog tima u Belom Manastiru, imamo klub mladih i tamo se odlično provodimo; pjevamo, plešemo, kuhamo, igramo se, sklapamo nova poznanstva, lijepo je i živahno; htio sam biti od koristi, pridružio sam se radu mirovnog tima, barem ću znati da sam pokušao; (ostalnik) imam prijatelje među povratnicima; želio sam znati što ljudi misle o nama ostalnicima; pridružio sam se pošto sam završio srednju školu, bilo mi je dosadno i nešto mi je trebalo, pokazalo se da je bilo na moju dobrobit i na dobrobit drugih; zainteresiralo me što ljudi rade u klubu, otkrio sam potpuno drugačiju stranu Vukovara.

Nije važno samo to da mladi umjesto dosade i neobećavajućeg života nalaze neke interesantnije aktivnosti već je daleko važnije da se mlade osnažuje u pravom smislu te riječi. Stekli su nova znanja, vještine, stavove i promijenili sliku o sebi: Klub mladih mi je pokazao kako da konstruktivno trošim slobodno vrijeme; shvatio sam da mala grupa ljudi može nešto učiniti, sada znam kako ostvariti svoje ideje, otvoreniji sam i komunikativniji; iskustvo u Klubu i u nevladinoj udruzi je utjecalo na mene pozitivno; puno sam naučio, stekao samopouzdanjem i osjećam se sposobnim naći posao, vježbao sam engleski i puno drugih vještina, znam kako napisati projekt; to će biti lijep dodatak mom C.V.

Važno je naglasiti da je u Klubu mladih Vukovar bilo više povjerenja i ohrabrenja nego u drugim grupama mladih. Možda zato što ga vode mladi za mlade. Centar za mir, nenasilje i ljudska prava Osijek organizirao je za njih obuku o strateškom planiranju i podupirao je njihove aktivnosti, ali su oni odvojena nevladina udruga. Izgleda da se postižu bolji rezultati u osnaživanju ako se mladima ne nameću i ne organiziraju aktivnosti, već samo pomaže da se sami organiziraju. Pozivanje mladih u aktivnosti mirovnih timova i organiziranje aktivnosti za njih mogu biti prvi i drugi dobar korak, ali bilo bi jako dobro pomoći im da se organiziraju kao odvojena nevladina udruga i onda im pružiti podršku. Naravno da je to najteže. Klub mladih Vukovar upravo sada ima krizu unutarnjih odnosa.

Osim toga, mladi ljudi ne ostaju zauvijek mladi i kad jedna generacija ode, treba neko vrijeme da se druga uhoda. Ako je cilj osnažiti one koji su uključeni u aktivnosti, onda neovisna organizacija mladih, izgleda, daje bolje rezultate. Ako je cilj imati unutra što više mladih ljudi, imati dobar kontinuitet aktivnosti i imati kvalitetne aktivnosti, onda je, izgleda, bolje imati aktivnosti za mlade u okviru neke organizacije.

Interesantno je dodati kako mladi vide svoju poziciju u društvu, lokalno i šire. To pokazuje da čak i kada u društvu postoji svijest o važnosti aktivnosti namijenjenih mladima, još uvijek postoji svojevrsni tutorski odnos prema njima, praćen sumnjičavošću u njihove načine rješavanja stvari. Oni kažu: nazivaju nas "narkicima", neki misle da smo mi neka vrsta sekte; mladi ljudi znaju za nas, ali odrasli ne znaju; odrasli, pogotovo oni iz lokalne vlasti, žele da radimo ono što nam oni kažu, prema nama se ponašaju kao da smo djeca; dosta nam je svih tih seminara organiziranih za nas (uključujući i onaj Centra za mir, bez obzira što je taj bio dobar, većina drugih je bila puno gora), uvijek je isto; želimo da nam ponude suradnju, a ne seminare; svi nas oni (nevladine udruge izvana) dođu vidjeti, a ne s nama surađivati; mi ne želimo objavljivati knjige poezije o miru kako bi neko u inozemstvu pokazao da je ovdje obavio valjan posao; želimo projekte za lokalnu radio stanicu, želimo objavljivati novine za mlade; umjesto predavanja želimo razgovore o ljudskim pravima, pomirenju, Romima.

Poznavajući kulturu, istina je ono što govore. Mnogi bi se odrasli - koji su rekli da je rad s mladima prioritetan i da će oni lakše zaboraviti (kao da oni nisu isti ljudi i kao da tijekom rata nisu bili mala djeca, što znači da su bili bespomoćniji i ranjiviji, a time i više traumatizirani) - vjerojatno jednako ponašali glede potencijalnih aktivnosti mladih. Pitanje je postoje li aktivnosti koje moraju educirati i zabavljati mlade. Drugim riječima, postoje li aktivnosti koje ih moraju "čuvati kao bebe" ili su to aktivnosti za mlade i za cijelu zajednicu, tj. za osnaživanje mladih u specifičnom smislu. Kako u našoj kulturi postoji tendencija prevelike zaštite mladih, članovi mirovnih timova morali bi imati na umu oboje, i potrebe zajednice za brigom o svojoj djeci i mladima, i o potrebi mladih za odrastanjem i ojačavanjem. Ponekad je teško podupirati one koje se koristi zato da bi ih se štitilo (odnosno, koji nemaju tendenciju preuzimanja odgovornosti za vlastiti život) u smjeru samoorganiziranja, a (što se pokazalo istinitim za odrasle u segmentu razvoja civilnog društva) i za to u zajednici dobiti priznanje. Stoga članovi mirovnih timova moraju mudro balansirati između ove dvije potrebe i ova dva pristupa.

I.4.3. Osnaživanje Roma

U istočnoj Slavoniji ima tradicionalno mnogo Roma još od prije II. svjetskog rata. No, kako nisu Slaveni i imaju svoju specifičnu kulturu te žive u prilično zatvorenim zajednicama, a i fizički su donekle drugačiji, nisu nikada bili tretirani kao ostala populacija. Općenito govoreći, oni su držani na distanci zbog nekih objektivnih razlika, ali i mnogih predrasuda. Kako nisu pripadali niti jednoj sukobljenoj strani, tijekom rata su ostali u svojim domovima. Tako su po našoj terminologiji oni ostalnici. Izjavljivali su da su se tijekom integracije jako bojali jer su bili ostalnici, zbog čega se nisu mogli nadati da će ih Hrvati prihvatiti i razumjeti, a nije bilo niti jedne organizacije koja bi ih štitila kao što su ih štitili Srbi. Članovi mirovnog tima Beli Manastir prišli su im pozivajući ih da se priključe aktivnostima. Oni su bili pomalo rezervirani i prestrašeni jer su navikli da ih zlostavljaju i tretiraju kao manje vrijedne. Njihove su riječi: brzo smo shvatili da su ljudi iz mirovnog tima spremni pomoći bez obzira na nečiju nacionalnost, porijeklo; bez obzira jesi li ti Srbin, Hrvat ili Rom; shvatili smo da su oni koji su htjeli raditi u mirovnom timu oni koji su u Baranji željeli živjeti normalno i to nas je ohrabrilo da im priđemo; u jednom je slučaju policajac bio grub prema nekim Romima, mi smo uz pomoć ljudi iz mirovnog tima pristupili šefu policije i s njim razgovarali, od tada su se stvari promijenile i mi smo shvatili da će nam ljudi iz mirovnog tima pomoći da se u svojoj zajednici dobro osjećamo.

To je bio početak izgradnje povjerenja prema mirovnim timovima koji su Rome tretirali jednako kao i sve druge ljude u zajednici. U pripremi je bio sljedeći potez: Centar za mir nas je uvjerio da ćemo biti djelotvorniji ako se udružimo i započnemo raditi za vlastitu dobrobit; u početku nam je Centar trebao da zadovoljimo svoje potrebe. Pružila im se podrška i pomoć u osnivanju vlastitog društva što su oni i učinili. Društvo ima svoje središnje tijelo, ali tijela i u malim mjestima gdje žive Romi. Oni sami kažu: nije nas briga tko je tko sve dok nas Rome poštuju kao ljude; mirovni timovi su nam puno pomogli u protekloj godini od kada smo osnovali svoje društvo; osjećamo se vredniji; činimo puno kao društvo; moja susjeda Srпкиnja se uvijek čudi kad idem na sastanke društva, čudi se i svemu što smo do sada uspjeli postići i što nas podržavaju sa svih strana (kao, na primjer, drvo i ostale stvari); pazim na to da mi djeca budu čista i uredna kako se ne bi sramili pred drugom djecom; naše nam je društvo puno pomoglo da izgradimo drugačiju sliku o Romima; puno radimo za društvo; mnogi misle da smo za to plaćeni i pitaju se odakle nam snaga i gdje su izvori, ali mi smo zajedno s Bojanom i Martinom (članovi mirovnog tima) organizirali nekoliko svečanosti, slavili smo Dan Roma, godišnjicu osnivanja našeg društva na kojoj je bilo 400 ljudi.

Priča jasno pokazuje da je zajednica Roma jako osnažena i da oni na to gledaju kao na poseban poklon, vrlo dragocjen i vrlo neobičan za njihovo iskustvo. Sudionici su fokusnih skupina toliko puno govorili o svojoj zahvalnosti članovima mirovnih timova da smo morali postaviti i dodatno pitanje o njihovoj snazi. Kao što je iz citata vidljivo, svjesni su vlastitih snaga i osjećaju se ponosni te iz toga crpe još više snage. No, prema našem mišljenju, oni još trebaju podršku mirovnog tima iz barem dva razloga. Jedan je taj da društvo egzistira samo jednu godinu u vrlo siromašnom okruženju bez mnogo sredstava, pa im treba neka logistika i financijska pomoć. Drugi je razlog da trebaju ostati blizu mirovnih timova i njihovih aktivnosti jer na taj način komuniciraju s drugim ljudima u zajednici. Kad su govorili o Danima kulture mira, rekli su: aktivnosti mirovnog tima su nam pomogle da se osjećamo dobro i ravnopravno s drugim etničkim skupinama; tijekom svečanosti sudjelovali smo u sportskim i drugim aktivnostima; na nogometnoj utakmici svi su navijali dajući nam podršku bez ironije; svi smo pjevali i plesali zajedno; prije 2-3 godine bilo bi nemoguće da Hrvat priđe Romu, a tom su prigodom svi jeli "fiš" (vrlo popularno jelo od ribe koje se tradicionalno sprema na otvorenom i često na raznim svečanostima) iz romskog kotlića.

Oni također s veseljem očekuju projekt platenika i drugih mogućnosti koje će im omogućiti da budu ravnopravni partneri koji pomažu drugima i da se ne može reći da su oni paraziti; želimo proizvoditi i prodavati". Svaka će ih podrška u tom smjeru još više osnažiti.

Iz ovog se primjera jačanja etničke manjine može prvo naučiti kako je važno najprije izgraditi povjerenje između voditelja nevladine udruge i nekih (po mogućnosti utjecajnih) članova manjine, i drugo, da treba podupirati ponašanja koja se suprotstavljaju predrasudama i zajednice i manjine (poziv na svečanost puno je značio svima). Tek se tako može dotaknuti razlike te ponuditi članovima manjine podršku u njegovanju svojih specifičnosti. Razlog zbog kojeg je tako važno ohrabriti manjine u vođenju brige o svojim potrebama je bolje razumijevanje svojih potreba iznutra; kulturalno su osjetljiviji za načine zadovoljenja potreba te unutar zajednice vlada veće povjerenje. (Ako bi netko izvan romske zajednice rekao da trebaju biti čisti i uredno obučeni, to bi imalo slab efekt ili bi čak bilo kontraproduktivno u usporedbi s efektom kad to sebi i drugima u zajednici kaže jedna Romkinja). Važno je da se, nakon osnaživanja i pomaganja u samoorganiziranju, ostane u kontaktu i nastavi biti most preko kojeg će doći u bliži kontakt sa širom zajednicom. Mladi i neiskusni članovi mirovnih timova ovdje su napravili sjajan posao.

I.5. Odnos između mirovnih timova i drugih nevladinih i vladinih udruga

Nevladine su udruge novost koju su u Hrvatsku tijekom rata donijele različite humanitarne organizacije. One u našem društvu nemaju tradiciju. Osim toga, pojavile su se u vrijeme oživljavanja totalitarnog režima i procesa snažne centralizacije u donošenju svih odluka. U takvim

uvjetima, gdje je sve trebalo kontrolirati i gdje je svaka udruga, organizacija ili istaknuta osoba s tendencijom ka neovisnosti, koja se nije dala kontrolirati i koja se nije vezivala uz opće političko gledanje i postulate - nevladine su organizacije bile sumnjive i nedobrodošle te ih službena politika ničim nije podržavala. To je vrijedilo za obje strane, i hrvatsku i srpsku u vrijeme prije reintegracije. Dio negativnog mišljenja o mirovnim timovima o kojem se govori u odjeljku Kako su na mirovne timove i njihov rad gledali članovi zajednice može se pripisati činjenici da su nevladine udruge bilo novitet i da tek od nedavno (nakon posljednjih izbora, kad se promijenila vlast) dobivaju neka priznanja od službenih vlasti, ali no još i podršku.

To je kontekst u kojem treba gledati odnos i suradnju između nevladinih i vladinih udruga te mirovnih timova. Nije se puno govorilo o mirovnim timovima kao nevladinoj udruzi i njihovoj suradnji u toj regiji. Više su rekli Srbi, žene, mladi i utjecajne osobe, nego muškarci. Izgleda da oni koji imaju više koristi i kojima treba organizacija koja će ih podržati obraćaju više pažnje na postojanje nevladinih udruga, svjesni njihove važnosti i potencijala.

Navodimo neke izjave koje pokazuju kako su sudionici fokusnih skupina poimali nevladine udruge i kakav su stav imali prema njima: nevladine udruge su novitet; nevladine udruge služe edukaciji ljudi, okupljaju one koji žele napredak, koji se žele priključiti Evropi; nevladine udruge šire demokraciju i rade na poboljšanju socijalnog života; osnivaju ih entuzijasti dobre volje i dobrih namjera; ne bi smjele biti etnički isključive; one kontroliraju vlast (vjerojatno se misli da na poteze vlasti protiv njih reagiraju otvoreno i javno); ljudi su prema nevladinim udrugama sumnjičavi; oni brkaju različite nevladine udruge; često nas brkaju s OSCE -om; ljudi ne znaju principe funkcioniranja nevladinih udruga, misle da smo puni novaca; pojedinac ne može učiniti puno, ali nevladina udruga može, kao što je GONG (Građani organizirani za nadgledanje glasanja) učinio puno tijekom izbora; postoji stereotip o mirovnim radnicima.

Takozvana "prosrpska" orijentacija nevladinih udruga je već objašnjena ranije.

Malo je sudionika fokusnih skupina govorilo o odnosima između nevladinih udruga, ali kad jesu, iznosili su mišljenje da su udruge dobro surađivale. Nešto su više rekli volonteri i drugi ljudi iz nevladinih udruga te utjecajne osobe: volio bih znati više o drugim nevladinim udrugama koje na ovom području rade slične stvari; neke su se nevladine udruge institucionalizirale i same izolirale; neke nevladine udruge iz inozemstva dolaze nas motriti i nude seminare, nije to ono što želimo, mi želimo surađivati; (Srpski utjecajni ljudi koji su zapravo predstavnici vladinih udruga): sve organizacije dobro surađuju, ali im komunikacija s ljudima nije najbolja, ne okupljaju mnogo ljudi.

Stječe se dojam da obični ljudi, i sudionici i nesudionici, ne znaju odgovor na ovo pitanje, ne znaju puno o funkcioniranju i međusobnoj komunikaciji nevladinih udruga. Po onom što smo čuli i vidjeli, većina mirovnih timova obraća pažnju na suradnju, ali je nedostatna koordinacija različitih nevladinih udruga.

Nešto je jasnije viđenje odnosa između vladinih i nevladinih udruga: bile su zabranjene u Krajini (srpski dio prije reintegracije) do 1997. godine; vlast, uključujući i lokalnu, trebala bi biti mekša u komunikaciji s nevladinim udrugama, trebala bi surađivati s njima; prijašnji je gradonačelnik bio protiv svega što nije dolazilo od vlasti; kad rade ono što lokalna vlast želi, veza je dobra, ali ako to nije tako, vlast je protiv njih; veza između građana, nevladinih udruga i vlasti je dobra, a nevladine udruge posreduju između građana i vlasti.

Još je jasnije viđenje odnosa između mirovnih timova i drugih nevladinih udruga te lokalne vlasti: mirovni su timovi pokazali ljudima da se ponešto može učiniti s nepravdom ako se zahtjeva pravda od lokalnih vlasti; mirovni tim lijepo surađuje s Oazom (mala lokalna nevladina udruga u Belom Manastiru); mirovni timovi prenose nam (lokalna vlast) neke inicijative i mi ih prihvaćamo, kao što je obnova javne knjižnice; poglavarstvo je mirovnom timu ustupilo prostor za kancelariju i

sastanke; mirovni tim dobro surađuje s našim Društvom folklorne kulture i umjetnosti; mirovni tim udružuje srpsko i hrvatsko društvo folklorne kulture i umjetnosti; oni posreduju u realizaciji individualnih inicijativa; pregovaraju s lokalnom vlašću glede specifičnih aktivnosti; suradnja između mirovnog tima, crkve i lokalne vlasti je dobra jer su sve strane priznale da je to za dobrobit zajednice; lokalna će vlast pokušati pronaći neka financijska sredstva u poglavarstvu kojima će poduprijeti rad mirovnog tima.

Povezujući ovo i sve što je rečeno u odjeljku Kako članovi zajednice vide aktivnosti mirovnih timova i jačanje civilnog društva, može se zaključiti da postoji pristojna suradnja među lokalnim nevladinim udrugama sličnih aktivnosti. Uzimajući u obzir da se za mnoge nevladine udruge misli da su prosrpski orijentirane i pristrane, i da stav prema njima baš nije pozitivan, bolja je strategija podržavati lokalne nevladine udruge i s njima surađivati, a vrlo je važno surađivati i s vladinim udrugama. Čak i kada je to teško, kao u slučaju Hrvata iz Dalja, mirovni timovi trebaju ustrajati na aktivnostima i inicijativama koje bi vlastima bile prihvatljive, jer se tako za njih čuje, a postaju i transparentniji vođama zajednice.

II. Usporedba rezultata po nacionalnosti

Ako usporedimo rezultate glede nacionalnosti, pojavljuju se neke razlike.

II.1. Članovi zajednice gledaju na aktivnosti mirovnih timova povezano s nacionalnošću. Izgleda da Srbi znaju više o postojanju mirovnih timova u njihovoj zajednici. Na ciljeve mirovnih timova ne gleda se drugačije, samo će Hrvati rjeđe otvoreno reći da žele pomirenje te imaju više otpora prema forsiranom miru sa Srbima. U skladu s tim, više je primjera negativnog javnog mnijenja među povratnicima, nego među ostalnicima i više izjava o mirovnim timovima kao naklonjenim Srbima. Isto vrijedi i za viđenje dobrobiti od aktivnosti mirovnih timova. No, ima i pozitivnih mišljenja među Hrvatima, kao i negativnih među Srbima, tako da podjela glede nacionalnosti nije jasna, ali pokazuje tu tendenciju. O razlozima toga govori se u produžetku odjeljka I.1.

II.2. O odnosu različitih nacionalnosti govori se u odjeljku I.2. Kako je uglavnom određen etničkim razlikama, one se ovdje navode i obrazlažu.

Definicije su mira s obzirom na nacionalnost slične. Obje nacionalnosti govore o vremenu prije rata, kao i o želji da nitko ne pita za nacionalnost jer se obje strane tada osjećaju nelagodno. Samo Hrvati spominju potrebu kažnjavanja ratnih zločinaca kao kriterij mira, kao i potrebu da Srbi priznaju Hrvatsku kao svoju domovinu.

Ako analiziramo fokusne skupine utjecajnih osoba, uočljivo je da Srbi više govore o nepravdi i primjerima koji pokazuju i udaljavanje i miješanje nacionalnosti. Hrvati iz Dalja govore mnogo o Srbima (što su činili, što čine, što bi trebali činiti), a manje o Hrvatima. To nije slučaj kod utjecajnih Hrvata iz Okučana. Oni naglašavaju slične stvari kao i Srbi. Druga je razlika ta da Srbi iz Okučana govore mnogo o bosanskim Hrvatima (imigranti). To lijepo pokazuje da se utjecajne osobe jako identificiraju sa svojom nacijom i vjerojatno se osjećaju odgovornima govoriti u kolektivnom interesu, a ne osobnom. O drugoj strani u konfliktu govore kao da se svađaju s njima preko evaluatora i nisu se u stanju usredotočiti na sebe. Ovaj komentar treba inkorporirati u ono što je rečeno u odjeljku I.2. Pronađene razlike pokazuju zašto je Projekt naišao na više prepreka u Dalju, nego u drugim mjestima, i kako u Okučanima raste konflikt između lokalnih Srba i Hrvata imigranata. Prvotni konflikt i kasniji konflikt između povratnika i imigranata, kao i imigrantska kriza (u Okučanima se našlo članova iz 130 različitih zajednica), izgleda, splašnjavaju, ali je konflikt između Srba i imigranata još uvijek jak. O tome treba voditi računa u budućem planiranju.

II.3. Što se tiče kvalitete života, razlike ne postoje. To samo potvrđuje da je kvaliteta života zajednički nazivnik i da su aktivnosti usmjerene prema podršci kvaliteti života (ekonomskoj i socio-kulturnoj) dobar način ulaska u zajednicu koji zadovoljava potrebe obje sukobljene strane, pa je stoga velika vjerojatnost da će privući miješane sudionike.

Također ne postoje razlike između fokusnih grupa utjecajnih ljudi.

II.4. Među nacionalnostima nema razlike glede poimanja razvoja civilnog društva. Obje strane imaju prilično slične stavove i stupanj razvoja slično procjenjuju.

Utjecajne su osobe kod obje nacionalnosti pesimističnije od običnih građana. Građani vide veće potencijale u aktivnostima civilnog društva i veću potrebu za njima. Ovdje je podudarnost između utjecajnih osoba i običnih građana prilično mala. To jedino ne vrijedi za utjecajne Hrvate iz Okučana koji su prilično otvoreni za akcije civilnog društva, pa čak i pružaju podršku. Ovi se podaci mogu objasniti, s jedne strane, totalitarnom i centralističkom tradicijom, a s druge, traumom koja priječi optimizam. Mirovni bi timovi trebali imati na umu da od lokalne vlasti neće dobiti mnogo podrške za razvoj civilnog društva, a ako i dobiju, to će više biti na riječima, nego na djelu.

II.4.1. Poticanje žena nije među Hrvatima gotovo uopće spominjano, s izuzetkom grupe iz Berka. Srkinje su barem nekoliko puta govorile o položaju žena u zajednici i teško je objasniti tu razliku. Ili su Hrvatice emancipiranije, pa nemaju potrebu o tome toliko govoriti, što objašnjava Berak (Berak je malo selo gdje ljudi žive od poljoprivrede i prilično je, prema izjavama članova fokusne skupine, tradicionalno), ili su se Srkinje češće od Hrvatica uključivale u radionice i seminare. Nemamo te podatke.

Nama se čini da se sa ženama radilo više nego li su to izvijestile fokusne skupine. Naš je dojam i da su žene govorile o aktivnostima mirovnih timova i vlastitim postignućima, ali nisu tako otvoreno naglašavale osnaživanje. Može biti da tema osnaživanja nije posebno obrađivana unutar aktivnosti u kojima su sudjelovale Hrvatice. To objašnjava i zašto je u fokusnoj grupi Berak bilo toliko govora o osnaživanju žena. Imale su jednom tjedno sastanak s dvije očigledno vješte volonterke koje su vodile radionicu o osobnom identitetu i poticanju s nekim elementima terapije traume. Tako su postale svjesne da su individualni identitet i osobni poticaji važne teme.

Možda ima i drugih mogućih interpretacija ovih nalaza na osnovu evaluacije podataka i možemo o tome razgovarati s članovima mirovnih timova na našem povratnom sastanku.

II.4.2. Nema bitnih razlika između dviju nacionalnosti glede položaja mladih unutar skupina odraslih. Činjenica da ima više Srba koji govore o aktivnostima za mlade posljedica je nenamjerne pristranosti uzorka. Imali smo jednu miješanu grupu mladih od 11 ljudi u kojoj je bio samo jedan Hrvat, jedan Ukrajinac i ostali su bili Srbi. U Vukovaru smo imali grupu mladih u kojoj su bili samo Srbi. Imali smo i dvije male fokusne grupe nesudionika. Tako smo u našim fokusnima skupinama imali samo 4 mlada Hrvata i 16 mladih Srba. Glede sadržaja, govorili su slične stvari.

Što se tiče utjecajnih osoba nema bitnih razlika, jedino daljski Srbi pokazuju nešto više pesimizma kad govore o motivaciji mladih u svezi pridruživanja aktivnostima mirovnih timova.

II.5. Osim podatka da Srbi traže više pomoći i podrške od nevladinih udruga (zbog čega i imaju pozitivan stav prema njima, o čemu se govori u odjeljku I.1. i I.4.), druge razlike nisu nađene.

Razne fokusne grupe utjecajnih osoba naglašavaju različite teme i imaju različite stavove prema aktivnostima mirovnih timova. Okučanski su Hrvati najoptimističniji glede mirovnih timova, izjavljujući da je mirovni tim ispravio prosrpsku sliku koju je imao na početku. Oni najčešće podupiru aktivnosti mirovnih timova. Okučanski su se Srbi orijentirali na lokalnu vlast koja nije otvorena za inicijative ako ne dolaze iz vladajućih krugova. Daljski su Srbi bili vrlo otvoreni i

podupirali su aktivnosti mirovnih timova, ali nisu bili tako optimistični kao okučanski Hrvati, a daljski su Hrvati bili najsuždržaniji i na distanci prema svim nevladinim udrugama, kao i mirovnim timovima, ali naglašavajući kako je vrlo važno da takva organizacija egzistira u njihovoj zajednici. Ovaj se obrazac utjecajnih osoba relativno dosljedno provlači kroz sve podatke, pokazujući da opći stav prema konfliktu i opće viđenje ciljeva nevladinih udruga "oboja" sve ostale teme sličnom bojom. To je za mirovne timove važno jer je njihov status i ugled sada - a bit će i u buduću - ovisan o mišljenju utjecajnih ljudi.

III. Usporedba podataka za dvije glavne vrste članova zajednice, npr. "sudionici" i "nesudionici" u aktivnostima mirovnih timova u pojedinoj zajednici.

III.1 Kao što je rečeno u uvodu u fokusne grupe, teško je znati da li sudionici fokusne grupe govore o sebi stavljajući to u formu "ljudi kažu" ili doista govore o javnom mišljenju. Stavovi se odražavaju tako što ljudi percipiraju u skladu sa svojim stavovima, pa uočavaju ono što potkrepljuje njihova mišljenja i uvjerenja. Dakle, u ovom se odjeljku vjerojatno bavimo osobnim mišljenjima ljudi koji su sudjelovali u aktivnostima mirovnih timova i onih koji nisu sudjelovali u tim aktivnostima, ali su dovoljno bliski s nekim tko je povezan s mirovnim timovima ili su pak bili spremni posvetiti dva sata mirovnom timu. Drugim riječima, razlika između sudionika i nesudionika je u našim podacima manja nego što je u zajednici.

Postoji razlika u viđenju aktivnosti mirovnih timova u svim segmentima. Nesudionici znaju manje o ciljevima mirovnih timova, a pogotovo o njihovim aktivnostima. Neki nisu znali ništa, što je normalno. Među onim nesudionicima koji su znali za mirovne timove i njihove aktivnosti nema bitne razlike u gledanju na mirovne timove. To na drugi način pokazuje da su mirovni timovi u očima zajednice izgradili svoj profil. Neki ih ljudi više vole, neki manje, neki o njima znaju više, neki manje, ali uočava ih se ispravno.

Viđenje je običnih ljudi u usporedbi s utjecajnim tolerantnije, manje ekstremno i, čini se, manje ovisno o vlastitim preferencijama. Vjerojatno su obični ljudi manje uvrijeđeni ako se pojavi neka organizacija ili aktivnost koja se ne uklapa u njihove interese ili vrijednosti. Utjecajni se ljudi više identificiraju sa svojom zajednicom i preuzimaju svojevrsnu roditeljsku ulogu, pa su puno osjetljiviji na razlike između ciljeva i vrijednosti mirovnih timova i svojih vlastitih ili svojih viđenja potreba zajednice. Tako su fokusne grupe utjecajnih članova bile radikalnije u mišljenju, bez obzira u kom je smjeru to bilo.

III.2. Između sudionika i nesudionika postoje razlike u mišljenju o odnosima između različitih nacionalnosti i te su razlike vidljive u ekstremnim stajalištima. Nesudionici su bili ekstremniji u naglašavanju problema u zajednici, iako su obje skupine ispričale slične stvari.

Jedina se postojana razlika pokazala u viđenju razloga promjena nastalih u zajednici poslije reintegracije. Nesudionici ne vezuju aktivnosti mirovnih timova uz te promjene. Sudionici spominju neke iste razloge kao i nesudionici, ali dodaju i neke aktivnosti mirovnih timova kao što je program slušanja, izleti koje su mirovni timovi organizirali, miješanje ljudi u aktivnostima mirovnih timova, svečanosti, itd. Sudionici su također trošili više riječi i vremena da bi objasnili što im znači mir, iako su obje grupe ispričale iste stvari.

Zbog načina evaluiranja u kojem nedostaje kontinuirana informacija, teško je reći jesu li se aktivnostima mirovnih timova priključili ljudi koji su bili više orijentirani prema miru i pomirenju, ili su kroz aktivnost postali tolerantniji i počeli više cijeniti mir. Vjerojatno je istina i jedno i drugo.

III 3. Sudionici su više govorili o kvaliteti života, kao da su svjesniji potrebe stvaranja boljeg života. Oni su također spomenuli više socijalnih i kulturnih potreba i aktivnosti mirovnih timova koje su te potrebe zadovoljavale.

Utjecajne su osobe bile na istoj liniji kao i obični građani, malo više naglašavajući ekonomsku stranu i činjenicu da se nezaposlenost kreće od 80 - 90%. Utjecaj aktivnosti mirovnih timova na kvalitetu života najčešće je spominjan u grupi okučanskih Hrvata.

III. 4. Muškarci nesudionici nisu uopće govorili o civilnom društvu. Ostale grupe nesudionika su govorile o tome obrađujući sadržaj slično kao i grupe sudionika. Jedino su sudionici govorili više o osnaživanju organiziranih akcija i preuzimanju inicijative s primjerima te jasnim izjavama o vlastitim postignućima.

Opet je fokusna grupa utjecajnih okučanskih Hrvata govorila vrlo slično grupi sudionika, okučanski su Srbi bili manje optimistični, a obje su daljske grupe bile prilično skeptične glede civilnih inicijativa i spremnosti ljudi da se u njima angažiraju.

Iz podataka bogatih primjerima o aktivnosti mirovnih timova možemo nedvojbeno zaključiti kako su aktivnosti mirovnih timova ljudima ponudile mogućnost da praktično osjete što je akcija civilnog društva i kroz to dobiju više snage i samopouzdanja.

Sudionici fokusnih grupa i članovi mirovnih timova puno su puta spomenuli da mali ili nedovoljno veliki broj ljudi dolazi na aktivnosti mirovnih timova. Isto vrijedi i za posao evaluacije s fokusnim grupama. Naravno, jedan je od ciljeva članova mirovnih timova i Projekta uključiti što je moguće više ljudi. No, ako se uzmu u obzir uvjeti u kojima je Projekt proveden (uzimajući u obzir i totalitarni mentalitet, i dubinu konflikta), treba postaviti realistična očekivanja. Ali Projekt je vrijedan čak i ako ostanemo na broju sadašnjih sudionika i više se nitko ne pridruži, te ostalim članovima zajednice ne donesemo nikakvu promjenu.

III 4.1. O razlikama glede osnaživanja žena govori se u odjeljku II. 4. 1., i po etničkim kriterijima, i po kriterijima sudioništva.

III 4 2. Za mlade se može reći isto ono što je rečeno za osnaživanje civilnog društva. Razlike su bile u tome da su sudionici više govorili o osnaživanju mladih te da su uglavnom mladi sudionici govorili o vlastitom iskustvu i postignućima. Iz njihovih je izjava jasno da su dobili poticaj. Niti jedna specifična grupa nije tako jasno govorila o osobnim postignućima kao one dvije grupe mladih (i grupa Roma).

III 5. Postoji razlika između sudionika i nesudionika u viđenju odnosa između različitih nevladinih udruga i vladinih udruga. Naravno da su sudionici o tome govorili više. Oni su očito više informirani o nevladinim udrugama i njihovim odnosima s vladinim udrugama te ih vjerojatno ova tema više zanima. Pogledi i mišljenja su slični, samo što sudionici imaju više mišljenja i detaljniji su, a neki o tome govore na osobnoj razini. Uključujući se u aktivnosti mirovnih timova, sudionici su očigledno dobili opći pogled na jedno novo područje nevladinih udruga, što im je povećalo znanje i iskustvo o razvoju civilnog društva.

IV. Posebnosti

Od 21 fokusne grupe, 6 je izabralo osoblje Projekta kao fokusne grupe koje mogu ilustrirati specifična postignuća Projekta. To su bile fokusna grupa volontera programa slušanja iz Tenje, nastavnici iz područja Okučana, ekumenska vjerska grupa, zajednica Berak, miješana grupa mladih iz Belog Manastira i grupa Roma. Podatke od posljednje dvije iznijeli smo već u odjeljcima I.4.2., II. 4. 2., III. 4. 2. i I. 4. 3..

IV.1. Volonteri osposobljeni za program slušanja u Tenji

Mirovni je tim iz Tenje određeni broj svojih sudionika aktivirao kao volontere i osposobio ih za daljnje provođenje programa slušanja. Fokusnu je grupu činilo 7 volontera (1 muškarac i 6 žena). Tri su žene umirovljenice, vrlo energične i vesele osobe, a drugi su bili prilično mladi. Bilo je lijepo vidjeti kako ta grupa, prilično heterogena po dobi, nacionalnosti i mjestu življenja homogeno funkcionira.

Specifičnost je ove grupe neposredan uvid u to kako njihova motivacija i osobna postignuća u praksi podupiru manifestacije razvoja civilnog društva. Oni su govorili: bila sam usamljena i uključila sam se zbog sebe; bila sam usamljena, ali sam istovremeno mogla pomoći drugima, htjela sam biti od koristi; imala sam potrebu pogurati ljude da se pomaknu i ispalo je da su se stvari pomakle, to pomaže i meni i drugima; željela sam obnoviti onaj lijepi život prije rata; našla sam ljude sličnih interesa, željela sam nešto sa sobom napraviti jer sam bila zaprepaštena otkrićem da i sama počinjem stereotipno razmišljati, htjela sam biti od koristi; osjećam da pripadam grupi ljudi koji njeguju iste vrijednosti i koji me prihvaćaju, naš je rad vrlo djelotvoran.

Projekt ne daje običnim ljudima iz zajednice mogućnost pridruživanja samo kao sudionicima, već i kao aktivistima, volonterima. To je dobra karakteristika koje nema u mnogim projektima. S obzirom na to da uključuje ljude koji imaju vlastite socijalne potrebe, daje im priliku da se osjećaju ispunjenima i postignu neke psihološke promjene. S druge strane, okuplja lokalne ljudske potencijale, tvori homogenu grupu za podršku i nudi praktičan rad na aktivnostima civilnog društva. Dakle, ne samo da su se osjećali ispunjenima i zadovoljnima, i da su ljudi s kojima su se susretali nešto postigli, već je i zajednica stekla potencijale za aktivnosti civilnog društva koji će tamo ostati i kad mirovni timovi odu sa scene. Kao što su rekli: zadovoljna sam jer sam se povezala s bićima s kojima nisam prije bila u kontaktu, ponosna sam; ranije ne bih zbog straha ušla u srpsku kuću, sada se više ne bojim, otvorenija sam, bogatija sam i ispunjena, kao da me ovaj rad hrani; više cijenim sebe i druge; (Musliman): sigurniji sam u svom nacionalnom identitetu, vesele me male stvari i imam za sve više razumijevanja. Izvijestile su i to da su našle još žena drugih nacionalnosti koje bi rado bile volonterke. Projekt je pomogao građanima: dobili su informacije, dajemo im ideje, pomažemo im da postanu svjesni vlastitih snaga i mogućnosti; pomogli smo im da se organiziraju i riješe neke zajedničke probleme (smeće, raščišćavanje ruševina, maturalna ceremonija u školi). Dakle, nakon što su same osnažene, mogle su osnaživati zajednicu.

Ali ima jedna poteškoća o kojoj treba voditi brigu. Na pitanje o teškoćama, odgovorile su: često plaćemo; kad se susretne s ljudima koji mnogo pate, osjećam se bespomoćnom i treba mi netko s kim bih to podijelila; emocionalno je zastrašujuće, ne možeš se isključiti, patim od sekundarne traumatizacije.

Projekt slušanja jedna je od najtežih aktivnosti mirovnih timova. Zahtjeva dosta poznavanja psihologije i vještina zbrinjavanja. Neki su osposobljavani članovi mirovnih timova čak i češće izvješćivali kako ne mogu podnositi emocionalnu težinu priča i svoju bespomoćnost u toj situaciji. Profesionalni psihoterapeuti znaju da je to dvoje najteži teret ovoga posla i najčešće izaziva sindrom izgaranja. To se posebno odnosi na entuzijaste koji se lako identificiraju sa svojim klijentima. Neki

su članovi mirovnih timova najavili da će se povući iz ovoga posla jer ne mogu to više podnositi. Ne znamo koji je razlog zašto je toliko ljudi koji su prošli obuku i započeli primjenu projekta, napustilo mirovne timove. Pitamo se koliki su otišli zato što im je to psihološki bilo preteško.

U budućnosti bi trebalo organizirati odgovarajući i redovni nadzor za članove mirovnih timova i volontere. Predložili bi i da osoblje Projekta razmisli o mogućnosti davanja nekih drugih zadataka i zaduženja volonterima, jer je slušanje emocionalno vrlo teško. Članovi mirovnih timova koji nisu profesionalci i volonteri možda ne znaju koliko je psihološki težak zadatak koji su odabrali, i tijekom prve faze sagorijevanja stvara se puno entuzijazma i energije, što često prikriva događanja ispod površine. Ali osoblje Projekta to mora znati te preuzeti odgovornost za svoje članove mirovnih timova i volontere, vodeći računa o njihovom mentalnom zdravlju.

IV.2. Nastavnici iz raznih škola na području Okučana

Nastavnici iz raznih škola na području Okučana imali su obuku iz nenasilne komunikacije i izgradnje mira kako bi ih se osposobilo za vođenje radionice sa učenicima, a moguće i roditeljima. Angažiranje nastavnika dobra je strategija jer se tako može obuhvatiti veliki broj djece na nestigmatizirajući način u školi i njihovoj svakodnevnoj sredini.

Fokusna grupa koju smo sreli imala je u to vrijeme jedan vikend seminar. Prema onom što su rekli, može se zaključiti da primjenjuju nove vještine i tehnike u svojim razredima i da su u tome dosta uspješni (djeca u školi bolje komuniciraju, sada sami rješavaju konflikte, obično neko dijete preuzme ulogu posrednika, rijetko dolaze k meni). Izgleda da su oni i grupa s dosta inicijative, pa je očito kako je izbor nastavnika uključenih u Projekt bio dobar. Što se tiče teškoća u međunacionalnim odnosima o kojima je fokusna grupa govorila, možemo zaključiti da im treba više obuke i potpore kako bi se osjećali vrijedniji i djelotvorniji, jer se suočavaju s otporom školskog osoblja koje je često protiv promjena s roditeljima (misli se na roditeljske brige i na vlastite probleme jer su otvoreni i jednaki prema roditeljima svih nacionalnosti) i s djecom. Kako su svi oni više ili manje traumatizirani, bilo bi mudro u njihovu obuku inkorporirati neke radionice za njihovu vlastitu traumu i teškoće proizišle iz otvorenosti prema svim roditeljima, kao i za razumijevanje učinaka traume i straha na roditeljima i djeci.

IV.3. Vjerska ekumenska grupa u Okučanima

Kao što se to obično događa, na istom se području našla dobra kombinacija različitih ljudi različitih religija. Članovi mirovnih timova trebali su biti prilično senzibilni te prepoznati vlastite potencijale i izazov trenutka za organiziranje vjerske ekumenske grupe usred poratne situacije sa tri strane u konfliktu: Hrvati - uglavnom povratnici, Hrvati - imigranti i Srbi - većinom ostalnici. Okučani su jedan od gradova koji je pretrpio najveće migracije i promjenu stanovništva. Kažu da na području Okučana žive ljudi iz 130 različitih zajednica. Prirodno je da ljudi u takvom metežu pokušavaju naći malo mira i podrške one vrste koju vjera sigurno može pružiti. No, s druge je strane u tako kompleksnoj situaciji na sceni bilo nekoliko religija koje su tradicionalno mogle više naglašavati razlike, nego umiriti ljude. Tako je razvoj vjerskih aktivnosti koje uključuju sve prisutne vjere bio odličan potez.

Sreli smo se s fokusnom grupom od 5 osoba zajedno s dva svećenika (rimokatolički i adventist) i 3 vjernika (jedan rimokatolički i dva adventista) koji su bili vrlo aktivni u mnogim vjerskim manifestacijama, kao i u drugim aktivnostima mirovnih timova. Pravoslavni svećenik nije mogao doći jer je nekoliko tjedana izbivao iz grada.

Izvijestili su o mnogo različitih aktivnosti, javnim predavanjima sa sva tri svećenika kao predavačima, mnogim koncertima i svečanostima na kojima su bile prisutne sve tri vjerske zajednice. Cijela je aktivnost s vjernicima počela i prije samog Projekta. Sudionici su govorili o miješanom vjerskom predavanju 1996. Tamo je to, dakle, bila tradicija. Od nedavno, sva tri svećenika i neki drugi vjerski ljudi imaju dva puta mjesečno redovne sastanke. Razgovaraju o situaciji u zajednici i dogovaraju što bi mogli učiniti ili reći da bi se smanjili konflikti, ili ljudima pružila podrška u zadovoljavanju njihovih potreba i liječenju njihovih rana.

Vjerske su se grupe često organizirale tijekom rata i pokazale se velikom potporom vjernicima. Ali je takav primjer sastajanja različitih konfesija i surađivanja u rješavanju stvari izuzetak i ima mnoge dodatne posljedice. U našem tradicionalnom društvu crkva ima duboku i posebnu vrijednost, ali i moć. Na svećenika se gleda kao na lik oca. Oni tako imaju ogromnu moć utjecanja na osjećaje ljudi, njihova mišljenja i ponašanje, i to ne samo onim što govore, već više predstavljajući model ponašanja svojim vjernicima. Oni nisu međusobno razgovarali samo o razlikama, već i sličnostima njihovih religija, te smo tijekom razgovora s fokusnom grupom čuli puno o razlikama - što nas je obogatilo - i mnogim sličnostima koje su otkrivene. Oni izravno i otvoreno rade na liječenju rana i smanjenju konflikta te daju ljudima prvu lekciju iz pluralnog društva i tolerancije. Osim toga, njima sastajanje i zajednička rasprava o problemima koji se pojavljuju ili bi se mogli pojaviti otvara mogućnost sprečavanja potencijalnih konflikata. Ovu jedinstvenu metodu treba istaći i govoriti o njoj drugim mirovnim radnicima u Hrvatskoj i inozemstvu. Bilo bi vrlo korisno kada bi utjecajni vjernici mogli utjecati na članove svoje vjerske zajednice jer bi se time praksa širila iz unutrašnjosti.

IV.4. Grupa Berak

Berak je malo selo od 350 stanovnika (prije rata ih je bilo 500). Nekada su bili miješano selo s uglavnom srpskim i hrvatskim stanovništvom. Srbi su doselili poslije II. svjetskog rata i, kako kažu sada, nisu nikada bili jako bliski i nije bilo puno miješanih brakova. Na početku je rata JNA štitila Hrvate (što je bilo krajnje neobično), sugerirajući im da pobjegnu iz Berka zato što će ih lokalni Srbi ubiti nakon što vojska ode. Neki su Hrvati otišli na vrijeme, a neki nisu vjerovali vojsci i ostali su. Nakon što je vojska otišla, lokalni su ih Srbi zarobili u koncentracijski logor i mučili, te su nakon kraćeg ili dužeg vremena odvodili grupu po grupu zatočenih zarobljenika koji se više nikada nisu vratili. Neki koji su preživjeli, transportirani su u Srbiju i kasnije razmijenjeni. To je prilično netipična priča. Srbi u Hrvatskoj nisu imali tendenciju držati Hrvate u koncentracijskim logorima, posebno ne lokalne. Hrvati iz Berka tretirali su sve odvedene iz koncentracijskog logora kao nestale. Ljudi iz Berka su se nakon reintegracije, kad su počele ekshumacije, nadali da će naći tijela svojih nestalih. No, to se nije dogodilo. Polako su se počeli vraćati, prvo da posjete svoje kuće te su očekivali da im Srbi koji su ostali kažu gdje su tijela, ali su Srbi rekli da ne znaju i da su oni koji znaju otišli u Srbiju. Hrvati im ne vjeruju. Prilikom jedne ekshumacije blizu sela, kada su Hrvati očekivali da će se naći tijela njihovih muževa i sinova, a što se nije dogodilo, napetost je postala tako jaka da je jedan Hrvat ubio Srbina. Situacija je izmakla kontroli i zatražena je pomoć Centra za mir, nenasilje i ljudska prava.

Očigledno je da standardna procedura mirovnih timova u ovom slučaju ne bi funkcionirala. Konflikt je ovdje maksimalan uz veliku emocionalnu tenziju i sve što je rečeno u odjeljku I.2., ovdje je još potencirano. Mirovni je tim u selu prišao s programom slušanja, slušajući, pokazujući empatiju i pokušavajući kreativno razmišljati o slijedećem koraku. Članovi su mirovnih timova gotovo otvoreno odbijeni jer: Centar nije mogao iznijeti cilj njihova rada; rekla sam im da prvo trebaju raditi odvojeno, cilj je sličan cilju službene politike, treba nam dvije-tri generacije da prevladamo to što se dogodilo; članovi mirovnog tima su nas zamolili da dovedemo Srbe na sastanak; rekao sam im da ja to ne mogu izdržati, moj je zadatak tražiti nestale; političari brinu o tome što će reći svijet, oni nas žele pomiriti sa Srbima po svaku cijenu, Srbi su ovdje više zaštićeno nego Hrvati.

Mirovni je tim odustao od ideje da obje strane stavi zajedno te su nastavili posjećivati i Srbe i Hrvate, slušajući ih. Tijekom vremena, obje su etničke strane počele komunicirati preko članova mirovnih timova. Opće je pitanje gdje su tijela. Dodatna je teškoća da su svi Hrvati traumatizirani, oni koji su bili u koncentracijskom logoru vrlo jako, tako da oni više-manje znaju tko je što učinio. Među Srbima su uglavnom ostali stariji ljudi, roditelji ratnih zločinaca. Ovdje dakle ne postoji opći konflikt ili opći neprijatelj. Ovdje nema generalizacije ili je ima vrlo malo. Ovdje su osobe s imenima. Osjećaj nepravde je maksimalan. Ovdje smo u središtu strašne traume žrtava i krvnika (ili roditelja krvnika) koji pokušavaju živjeti zajedno. A proces zacjeljivanja jedva može početi dok nema tijela koja su tu negdje, ali još nisu nađena i dostojno sahranjena. Nema sumnje, oni su odlučili uzeti situaciju u svoje ruke jer imaju osjećaj da su ih izdali i međunarodna zajednica sa svim svojim humanitarnim organizacijama, i domaća vlast.

Mirovni je tim napravio strašan posao uspjevši da hrvatska delegacija iz sela ode Predsjedniku Hrvatske s molbom za ulaganjem većega napora u pronalaženje nestalih tijela. U delegaciji je bio Srbin, jer su i oni željeli da se tijela nađu, uvidjevši da se situacija inače neće popraviti. Na žalost, osoba koja ih je primila u Predsjedničkom uredu nije iskazala poštovanje prema njihovoj boli i potrebi, tako da se sada osjećaju još više izdani, odnosno osjećajući da ih nitko ne razumije. Mirovni će tim provesti još više vremena slušajući ljude i idući od kuće do kuće.

Mirovni je tim organizirao radionicu za žene, o čemu se govori u odjeljku I.4.1. i II. 4. 1. To je vrlo dobar potez.

Naš je dojam da mirovni tim može napraviti nekoliko stvari. Jedna je ohrabriti Srbe da pitaju svoje rođake u Srbiji gdje su tijela. Drugo, nastaviti s radionicama za mlađe Hrvatice, uključujući više tretiranja traume i podrške u žalovanju. Cijeli mirovni tim iz Berka treba bolje naučiti tretiranju traume. Trebaju odustati od ideje da se dvije sukobljene strane smještaju zajedno zato što to nije priča o rješavanju konflikta, već priča o teškoj traumi koja je vrlo životna. Dok se traume ne izliječe bar do nekog stupnja, smještanje ljudi zajedno puno je gore, nego ne raditi ništa. To bi bilo isto kao tražiti od žrtve da lijepo živi u istom stanu sa svojim zlostavljačem. Evaluacijski je tim u Berku bio dirnut vidjevši koliko su energije i vremena članovi fokusne grupe posvetili obrani od optužbi koje nisu bile izrečene (ali su visile u zraku) i objašnjavanju svoje jako teške situacije. Nema sumnje da su i Srbi koji su ostali u vrlo teškoj poziciji (u nekom egzistencijalnom smislu, oni su to izabrali), ali vjerujemo da će predložena procedura pomoći objema stranama.

DODATAK 5

SUDIONICI FOKUSNIH GRUPA

Detaljne karakteristike sudionika fokusnih grupa

Tabela 1. Karakteristike fokusnih grupa

Fokusna grupa	Ukupno	Sudionici (sud)	Ne-sudionici (nesud)	Žene (Ž)	Muškarci (M)	Povratnici (povr)	Ostanici (ost)	Imigranti (imigr)	Hrvati (Hrv)	Srbi (Srb)	Ostali	Zaposleni	Nezaposl.
1. Hrv sud. (Tenja M)	4	4	-	-	4	1	2	1	4	-	-	-	4
2. Srb nesud. (Tenja M)	3	3	-	-	3	-	3	-	-	3	-	3	-
3. Hrv sud. (Dalj Ž)	5	5	-	5	-	3	2	-	5	-	-	3	2
4. Srb sud (Dalj Ž)	7	7	-	7	-	-	6	1	1	6	-	-	7
5. Hrv nesud (Ž Dalj)	5	-	5	5	-	4	-	1	4	-	1	3	2
6. Srb nesud (Dalj Ž)	6	-	6	6	-	-	5	1	1	5	-	1	5
7. Hrv nesud (Tenja M)	3	-	3	-	3	1	-	2	3	-	-	2	1
8. Srb nesud (Tenja M)	4	1	3	-	4	2	2	-	1	3	-	1	3
9. Srb sud mladi (Vukovar)	3	3	-	-	3	-	2	1	-	3	-	-	3
10. Miješ mladi B. Manastir	11	11	-	6	5	1	10	-	1	9	1	-	11
11. Utjecajni Hrv.											-	5	1

(Okuč)	6	1	5	3	3	5	-	1	6	-			
12. Utjecajni Srb (Okučani)	3	3	-	2	1	3	-	-	-	3	-	1	2
13. Utjecajni Hrv (Dalj)	3	-	3	1	2	3	-	-	3	-	-	3	-
14. Utjecajni Srb (Dalj)	3	-	3	-	3	1	2	-	-	3	-	2	1
15. Hrv nekor. (mladi B. Man.)	3	-	3	-	3	3	-	-	3	-	-	1	2
16. Srb. nekor. (mladi B. Man.)	4	-	4	1	3	-	4	-	1	3	-	-	4
17. nastavnici (Daruvar)	11	11	-	10	1	3	8	-	10	-	1	11	-
18. Vjerska grupa (Okučani)	5	5	-	2	3	1	3	1	5	-	-	3	2
19. Volonteri (akt sluš.) Tenja	7	7	-	6	1	4	2	1	4	1	2	1	6
20. Romi (B. Manastir)	6	6	-	1	5	-	5	1	-	-	6	-	6
21. Berak	8	7	1	7	1	7	-	1	8	-	-	2	6
Ukupno	110	74	36	62	48	42	56	12	60	39	11	42	68
%	100	67	33	56	44	38	51	11	55	35	10	38	62

DODATAK 6

AKTIVNOSTI I SUDIONICI U AKTIVNOSTIMA MIROVNIH TIMOVA

Primjer aktivnosti koje su poduzimali mirovni timovi

AKTIVNOST	DATUM	BROJ SUDIONIKA
Posjet Tađikistanaca	16.03.1999.	30
Susret glede obuke za proj. sluš.	23.04.1999.	7
Obuka za volontere	27.04.1999.	9
Obuka za volontere	28.04.1999.	7
Literarna večer	07.05.1999.	15
Predstava kazališta "Vedra scena"	12.05.1999.	400
Predstava kazal. "Vedra scena"	29.05.1999.	50
Ljetni kamp Živogošće	26.06. - 10.07.1999.	40
Organiziranje prisustva nastavnika na seminaru	21.07. 1999.	2
Intervjuiranje građana o izborima		97
Intervjuiranje građana o civilnom služenju vojne obveze	10.08.1999.	15
Posjeta romskim selima	12.08.1999.	12
Vođenje peticije	18.08.1999.	12
Distribucija humanitarne pomoći	14. - 15. 09.1999.	6
Projekt slušanja u Berku	24.,27.,28.,29.,30.,09.,1.10. 99.	2
Prikupljanje humanitarne pomoći	29.09.1999.	15
Distribucija humanitarne pomoći	08.10.1999.	6
Noć vještica -zabava	09.11.1999.	12
Javno predavanje "Izbori"	10.11.1999.	22
Javno pred. "Prigovor savjesti	19.11.1999.	18
Javno predavanje za mlade "Izbori"	24.11.1999.	20
Koncert, predstavljanje "Glasa 99"	28.11.1999.	180
Javno predavanje, prezentacija "Glasa 99" u Bolmanu	29.11.1999.	42
Izložba rock postera u Info klubu	30.11.1999.	36
Edukacija volontera za nadgledanje izbora	03.12.1999.	20
Nadgledanje lokalnih izbora	05.12.1999.	17
Međunarodni dan ljudskih prava	10.12.1999.	8
Nadgledanje izbora	03.01.2000.	12
Edukacija za nadgledanje izbora	23.01.2000.	4
Nadgledanje prvog kruga predsjedničkih izbora	24.01.2000.	12
Nadgledanje 2. kruga predsjedničkih izbora	07.02.2000.	12
Distribucija humanitarne pomoći	15.02.2000.	4

Izložba povodom međunarodnog dana žena	08.03.2000.	30
Pomoć stanovnicima Popovca, akcija sijanja	20.03.2000.	22
Obuka volontera za projekt slušanja u Iloku	23. - 24. 03. 2000.	9
Pomoć mir. timu Okučani (radionica za žene)	13.04.2000.	15
Pomoć mirovnom timu Dalj (vođenje projekta slušanja)	25.04.2000.	7
Rad s djecom volonterima - stavljanje postera	03.05.2000.	10
Godišnja skupština Roma	19.05.2000.	20
Kazališna predstava na Dan državnosti	30.05.2000.	90
Likovna kolonija za djecu na Dane kulture mira	12.06.2000.	20
Izložba radova iz kreativnih radionica - Dani kulture mira	13.06.2000.	30
Sportski susreti -Dani kulture mira	22.06.2000.	180
Koncert u discu "Faraon" povodom Dana kulture mira	23.06.2000.	200
Projekt slušanja Živogošće	23.,26.,27.,28.,29.,06.2000.	10
Projekt slušanja Popovac	02.,03.03. 18.,25.05., 08.06..	12

Detaljna lista radionica koje su vodili mirovni timovi

VRSTA RADIONICE	REDNI BROJ	DATUM	BROJ SUDIONIKA	MUŠKI	ŽENE	SRBI	HRVATI
Radionice za socijalno ugroženu djecu (Živogošće 1999., 2000.)	1.	12.07.99.	12	6	6	7	5
	2.	07.10.99.	20	10	10	11	9
	3.	25.11.99.	20	10	10	11	9
	4.	09.12.99.	10	3	7	6	4
	5.	26.01.99.	8	4	4	4	4
	6.	19.06.00.	3	2	1	2	1
	7.	03.07.00.	3	4	4	3	
	8.	10.07.00.	8	4	4	5	3
Novinarske radionice za više razrede osnovne škole	9.	7.4.99.	8	6	2	6	2
	10.	9.4.99.	8	6	2	6	2
	11.	20.4.99.	11	7	4	9	2
	12.	7.5.99.	8	6	2	6	2
	13.	12.5.99.	9	7	2	7	2
	14.	25.5.99.	11	7	4	9	2
	15.	31.5.99.	10	7	3	8	2
	16.	3.6.99.	10	7	3	8	2
	17.	13.6.99.	9	6	3	7	2
Radionice crvenog križa za osnovnu školu (7. i 8. razred)	18.	18.11.99.	20	8	12	9	11
	19.	24.11.99.	24	12	12	13	11
	20.	1.12.99.	21	9	12	11	10
	21.	8.12.99	16	6	10	10	6

	22.	15.12.99.	24	12	12	13	11
Radionice crvenog križa (3. i 4. razred)	23.	22.2.00.	20	12	8	8	12
	24.	29.2.00.	15	10	5	5	10
	25.	7.3.00.	12	12	8	2	10
	26.	14.3.00.	24	14	10	8	16
	27.	21.3.00.	20	12	8	7	13
	28.	28.3.00.	15	10	5	4	11
	29.	4.4.00.	24	14	10	8	16
	30.	11.4.00.	18	10	8	3	15
	31.	18.4.00.	18	11	7	4	14
	32.	25.4.00.	24	14	10	8	16
	33.	2.5.00	20	10	10	4	16
Radionice za žene (A grupa)	34.	19.2.99.	8	-	8	6	2
	35.	12.3.99.	11	-	11	9	2
	35.	15.4.99.	6	-	6	3	3
	37.	10.6.99.	5	-	5	3	2
	38.	2.7.99.	6	-	6	3	3
	39.	12.7.99.	15	-	15	10	5
	40.	22.7.99.	6	-	6	3	3
	41.	7.10.99.	18	-	18	13	5
	42.	29.,30.	3	-	3	1	2
	43.	10.99	10	-	10	7	3
	44.	17.11.99.	9	-	9	7	2
	45.	20.11.99.	20	-	20	14	6
	46.	25.11.99.	3	-	3	1	2
	47.	26.,27.11.	5	-	5	3	2
	48.	99	10	-	10	7	3
	49.	9.12.99.	3	-	3	1	2
	50.	18.12.99.	8	-	8	5	3
		21/22.01.00.					
	29.1.00.						
Radionice za žene (B grupa)	51.	18.2.00.	8	-	8	5	3
	52.	9.3.00.	10	-	10	5	5
	53.	23.3.00.	15	-	15	8	7
	54.	21.4.00.	10	-	10	5	5
	55.	19.5.00.	12	-	12	7	5
	56.	16.6.00	15	-	15	8	7
Radionice za mlade	57.	25.3.99.	9	4	5	5	4
	58.	20.5.99.	13	6	7	7	6
Kompjuterske radionice za studente	59.	25.11.99.	14	10	4	11	3
	60.	29.11.99.	7	5	2	6	1
	61.	2.12.99.	8	6	2	6	2
	62.	6.12.99.	7	5	2	6	1
	63.	9.12.99.	8	6	2	6	2
	64.	16.12.99.	7	5	2	6	1
	65.	20.12.99.	8	6	2	6	2
	66.	20.1.00.	7	5	2	6	1
	67.	31.1.00.	20	15	5	16	4

Kompjuterske radionice za djecu	68.	7.2.00.	30	15	15	20	10
	69.	14.2.00.	35	20	15	23	12
	70.	21.2.00.	40	20	20	28	12
	71.	28.2.00.	36	20	16	20	16
	72.	6.3.00.	32	16	16	23	9
	73.	13.3.00	33	20	13	13	10
	74.	20.3.00.	35	20	15	15	10
	75.	27.3.00.	40	20	20	28	12
	76.	3.4.00.	36	16	20	26	10
	77.	10.4.00.	32	15	17	22	10
	78.	17.4.00	30	15	15	19	11
	79.	8.5.00.	32	16	16	22	10
	80.	15.5.00	30	15	15	20	10
	81.	22.5.00.	30	17	13	20	10
	82.	29.5.00.	31	16	15	20	11
83.	5.6.00.	32	16	16	20	12	
84.	12.6.00.	32	16	16	20	12	
85.	19.6.00.	30	15	15	20	10	
Pedagoške radionice (za djecu iz kompjuterske radionice)	86	7.2.00.	30	15	15	20	10
	87.	14.2.00.	35	20	15	23	12
	88.	21.2.00.	40	20	20	28	12
	89.	28.2.00.	36	20	16	20	16
	90.	6.3.00.	32	16	16	23	9
	91.	13.3.00.	33	20	13	13	10
	92.	20.3.00.	35	20	15	15	10
	93.	27.3.00.	40	20	20	28	12
	94.	3.4.00.	36	16	20	26	10
	95.	10.4.00.	32	15	17	22	10
	96.	17.4.00.	30	15	15	19	11
	97.	8.5.00.	32	16	16	22	10
	98.	15.5.00.	30	15	15	20	10
	99.	22.5.00.	30	17	13	20	10
	100.	29.5.00.	31	16	15	20	11
101.	5.6.00.	32	16	16	20	12	
102.	12.6.00.	32	16	16	20	12	
103.	19.6.00.	30	15	15	20	10	
Kompjuterske radionice za učenike viših razreda osnovne škole	104.	8.2.00.	20	12	8	12	8
	105.	10.2.00.	19	12	7	12	7
	106.	15.2.00.	16	8	8	8	8
	107.	17.2.00.	20	12	8	12	8
	108.	22.2.00.	20	12	8	11	9
	109.	24.2.00.	17	10	7	10	7
	110.	29.2.00.	20	12	8	11	9
	111.	2.3.00.	18	10	8	10	8
	112.	7.3.00.	19	12	7	12	7
	113.	9.3.00.	20	12	8	11	9
	114.	14.3.00.	18	11	7	11	7
	115.	16.3.00.	16	8	8	8	8
	116.	21.3.00.	20	12	8	12	8
	117.	23.3.00.	18	12	6	12	6
	118.	28.3.00.	20	12	8	12	8
120.	30.3.00.	20	12	8	11	9	

	121.	4.4.00.	16	9	7	10	6
	122.	6.4.00.	20	12	8	12	8
	123.	11.4.00.	18	12	6	12	6
	124.	13.4.00.	19	11	8	12	7
	125.	18.4.00.	16	8	8	10	6
	126.	2.5.00.	20	12	8	12	8
	127.	4.5.00.	17	10	7	10	7
	128.	9.5.00.	20	12	8	12	8
	129.	11.5.00.	16	9	7	10	6
	130.	16.5.00.	20	12	8	13	7
	131.	18.5.00.	20	12	8	12	8
	132.	23.5.00.	17	10	7	10	7
Kompjuterske radionice za odrasle	133.	16.2.00.	24	10	14	15	9
	134.	23.2.00.	28	12	16	19	9
	135.	1.3.00.	30	13	17	20	10
	136.	8.3.00.	27	12	15	20	7
	137.	15.3.00.	24	10	14	15	9
	138.	22.3.00.	28	12	16	19	9
	139.	29.3.00.	30	13	17	20	10
	140.	5.4.00.	25	10	15	15	10
	141.	12.4.00.	24	10	14	15	9
	142.	19.4.00.	30	13	17	20	10
	143.	26.4.00.	25	10	15	15	10
	144.	3.5.00.	27	11	16	17	10
	145.	10.5.00.	30	13	17	20	10
	146.	17.5.00.	26	11	15	16	10
147.	24.5.00.	24	10	14	16	8	
148.	31.5.00.	24	9	15	17	7	
149.	7.6.00.	25	10	15	15	10	
150.	14.6.00.	26	11	15	16	10	
Radionica engleskog jezika (A grupa)	151.	26.11.99.	6	1	5	5	1
	152.	7.12.99.	6	1	5	5	1
	153.	21.12.99.	4	1	3	3	1
	154.	11.1.00.	4	1	3	3	1
	155.	28.1.00.	9	1	8	8	1
Radionice Engleskog jezika (B i C grupa)	156.	1.2.00.	26	10	16	16	10
	157.	3.2.00.	28	11	17	18	10
	158.	8.2.00.	30	12	18	20	10
	159.	10.2.00	25	10	15	15	10
	160.	15.2.00.	30	12	18	19	11
	161.	17.2.00	25	10	15	16	9
	162.	22.2.00.	30	12	18	20	10
	163.	24.2.00.	26	10	16	17	9
	164.	29.2.00.	26	10	16	17	9
	165.	2.3.00.	30	12	18	20	10
	166.	7.3.00.	30	12	18	20	10
	167.	9.3.00.	30	12	18	20	10
	168.	14.3.00.	25	10	15	16	9
	169.	16.3.00.	29	12	17	17	12
	170.	21.3.00.	26	11	15	16	10
	171.	23.3.00.	25	10	15	16	9
	172.	28.3.00.	29	12	17	17	12

	173.	30.3.00.	26	11	15	16	9
	174.	4.4.00.	26	10	16	17	9
	175.	6.4.00.	29	12	17	19	10
	176.	11.4.00.	26	10	16	16	10
	177.	13.4.00.	26	11	15	16	10
	178.	18.4.00.	25	10	15	16	9
	179.	20.4.00.25	30	12	18	20	10
	180.	4.25.4.00.	26	10	16	17	9
	181.	27.4.00.	30	12	18	20	10
	182.	2.5.00.	26	10	16	16	10
	183.	4.5.00.	30	12	18	20	10
	184.	9.5.00.	25	10	15	17	8
	185.	11.5.00.	26	10	16	16	10
	186.	16.5.00.	26	10	16	16	10
	187.	18.5.00.	30	12	18	20	10
	188.	23.5.00.	28	11	17	18	10
	189.	25.5.00.	25	10	15	17	8
Pravljenje godišnjaka s 8. razredima	190.	9.5.00.	9	2	7	6	3
	191.	16.5.00.	10	3	7	7	3
	192.	23.5.00.	18	8	10	12	6
	193.	6.6.00.	15	6	9	11	4
	194.	13.6.00.	10	4	6	8	2

DODATNI REZULTATI INTERVJUA

Izgradnja demokratskog društva zasnovanoga na kulturi nenasilja:
Poratna izgradnja mira u Istočnoj Slavoniji
(Projekt mirovnih timova Centra za mir, nenasilje i ljudska prava Osijek)

REZULTATI EVALUACIJSKIH INTERVJUA S VOĐAMA U ZAJEDNICI

Metodologija

Polu-strukturirani intervjui kao jedna od komponenti sveobuhvatnog evaluacijskog istraživanja vođeni su sa službenim vlastima, vođama u zajednici i nevladinim udrugama koje su surađivale s kompletnim projektom i mirovnim timovima u Tenji, Belom Manastiru, Dalju i Vukovaru. Nisu intervjuirani vođe zajednice u Okučanima zato što su bili uključeni u komponentu o fokusnim grupama ove evaluacije.

Prosječno je trajanje jednog intervjua bilo 45 minuta. Svaki se intervju snimao. Ispitivač je razjasnio svrhu intervjua (evaluacija) kao i jamstvo povjerljivosti objavljivanja (nema citiranih navoda sa punim imenom i prezimenom, rezultati se mogu objaviti samo u istraživačke svrhe, nema nastupa u medijima). Struktura intervjua slijedila je sljedeća osnovna pitanja:

1. *Izvor informacija o mirovnim timovima i vrsta suradnje u prošlosti* (za partnerske organizacije ili institucije)
2. *Razmišljanja o protekloj suradnji* - što je bilo pozitivno, a što se može popraviti u hodu, i rezultati suradnje (za partnerske organizacije i institucije)
3. *Razmišljanje o općoj misiji mirovnih timova* (pomirenje) - koliko je adekvatna
4. *Razmišljanje o prošlom radu mirovnih timova* - koliko su djelotvorni u provođenju svoje misije, kako utječu na zajednicu u kojoj rade, područje poboljšanja
5. *Prijedlozi za budućnost* obzirom na (1) *opći proces izgradnje mira*, na razini Republike Hrvatske, u pripadajućoj zajednici ili oboje i (2) *uloga mirovnih timova* na razini Republike Hrvatske, u regiji i u pripadajućoj zajednici.

Bile su dvije glavne grupe sugovornika: (1) predstavnici različitih institucija (gradska ili seoska vlast, katolička i pravoslavna crkva, osnovna škola, nacionalni vladin Ured za nevladine udruge, Sabor, OSCE; te (2) predstavnici partnerskih nevladinih udruga i civilnih asocijacija (Centar za ženske studije iz Zagreba, Udruga umirovljenika iz Tenje, PRONI, itd.). Osnovni je oblik intervjua prilagođen specifičnoj vrsti suradnje ili odnosa koji je mirovni tim razvio sa svakom institucijom, organizacijom ili pojedincem tako što su ili dodavana pitanja ili se više pažnje posvetilo nekim određenim temama.

U razdoblju od 6. srpnja - 14. srpnja 2000. godine vođeno je sljedećih 25 intervjua:

1. 6. srpnja 2000. godine, Zagreb, Centar za ženske studije, Aida Bagić, koordinator
2. 7. srpnja 2000. godine Zagreb, Hrvatski državni sabor, Vesna Škare Ožbolt, MP i bivša predsjednica Nacionalnog komiteta za pomirenje (trenutno ne funkcionira)
3. 7. srpnja 2000. godine, Zagreb, Antiratna kampanja Hrvatska, Vesna Teršelič, bivši nacionalni koordinator

4. 11. srpnja 2000. godine, Zagreb, Ured asocijacije građana (nevladina udruga) vlade Republike Hrvatske, Cvjetana Plavša - Matić, voditelj
5. 11. srpnja 2000. godine, Organizacija sigurnosti i suradnje Evrope, Janet Puhalović, bivša službenica OSCE Ureda za demokratizaciju i ljudska prava u Belom Manastiru (rujan 1999. godine - srpanj 2000. godine)
6. 12. srpnja 2000. godine, Osijek, Općinski ured za prognanike i izbjeglice, Nada Arbanas, voditeljica
7. 12. srpnja 2000. godine, Osijek, PRONI Centar za socijalnu edukaciju Osijek/Vukovar, Sanja Vuković, rukovoditelj
8. 12. srpnja 2000. godine, Tenja, lokalna vlast, Romana Tomašević, koordinator socijalnih aktivnosti
9. 12. srpnja 2000. godine, Tenja, lokalna grana nacionalne Udruge umirovljenika, Marija, predsjednica
10. 12. srpnja 2000. godine, Tenja, Osnovna škola, Jurčević, pedagog
11. 12. srpnja 2000. godine, Tenja, Katolička crkva, otac Tomislav, župnik
12. 13. srpnja 2000. godine, Beli Manastir, Simo Stupar, bivši gradonačelnik (do 1999. godine)
13. 13. srpnja 2000. godine, Beli Manastir, Kompanović, zamjenik gradonačelnika i predsjednik nacionalne Udruge raseljenih osoba Hrvatske
14. 13. srpnja 2000. godine, Beli manastir, Osnovna škola Popovac, Sabljak, ravnateljica
15. 13. srpnja 2000. godine, Beli Manastir, Info klub Beli Manastir, Udruženje za mir i ljudska prava Baranja, Mirela Alagić, aktivist
16. 13. srpnja 2000. godine, Beli Manastir, lokalna radio stanica, Stević
17. 13. srpnja 2000. godine, Beli Manastir, Udruženje Roma Beli Manastir, Branko Petrović, predsjednik
18. 13. srpnja 2000. godine, Beli Manastir, pravoslavna crkva, župni svećenik i dva vjerska učitelja (grupni intervju)
19. 13. srpnja 2000. godine, Osijek, OSCE, Nora, voditeljica vukovarskog ureda
20. 14. srpnja 2000. godine, Vukovar, katolička crkva, otac Slavko, franjevačka župa
21. 14. srpnja 2000. godine, Vukovar, Vukovarski institut za mirovna istraživanja i edukaciju (VIMIO), Biljana Kondić, koordinator
22. 14. srpnja 2000. godine, Dalj, vlada općine Erdut, daljska uprava, Đorđe Nesić, stručni suradnik za socijalne aktivnosti
23. 14. srpnja 2000. godine, Dalj, Info klub Dalj, Udruga za mir i ljudska prava Baranja, Goran Radojčić, aktivist
24. 14. srpnja 2000. godine, Dalj, PRONI, Dušan Milanović, radi s mladima

Osim formalnih intervjua, vođeni su i neformalni intervjui s članovima mirovnih timova Beli Manastir, Vukovar i Dalj, te s Gordanom Bujšić, psihijatricom iz Vukovara, koja je vodila projekt slušanja žena u Sotinu, selu blizu Vukovara.

Intervjuiranje se obavljalo ili u uredima mirovnih timova (svi intervjui u Belom Manastiru, osim onoga sa zamjenikom gradonačelnika; predsjednikom Udruge umirovljenika Tenja u Tenji), u uredu sugovornika, uredu Centra za mir Osijek (OSCE Nora), ili kafiću (bivši OSCE službenik u Belom Manastiru i bivši koordinator Antiratne kampanje Hrvatske).

Zbog zgnusnutog rasporeda priprema, uzorak ključnih vođa zajednice nije bio jednak u svim selima. U cijelosti, uzorak predstavlja različite vrste institucionalnih kontakta Projekta:

Vladine institucije	10/25
Nacionalna vlada	2/7
Lokalna vlada	6/7
Lokalne škole	2/7
Religijske institucije (crkve)	3/25
Katolička crkva	2/3
Pravoslavna crkva	1/3
(grupni intervju sa tri svećenika)	
Nevladine organizacije	9/25
nacionalno aktivne	2/9
regionalno aktivne	7/9
Lokani mediji	1/25
Intervladine organizacije (OSCE, regionalne)	2/25

U samo su dva slučaja potencijalni sugovornici odbili intervju - katolički i pravoslavni svećenik u Dalju. Katolički je svećenik odbio intervju jer su se po njegovom mišljenju aktivisti Centra za mir Osijek javno izjašnjavali protiv vjerske edukacije u školama. Pravoslavni je svećenik odbio jer je mislio da je procjenitelj samo još jedan novinar, a s novinarima je imao negativna iskustva.

1. VRSTE SURADNJE S MIROVNIM TIMOVIMA

Mirovni su timovi u svim zajednicama i nacionalnostima uspostavili različite odnose s nepristranim organizacijama i institucijama. Svi su sudionici poznavali rad mirovnih timova te se s njima izravno komuniciralo u povodu različitih prigoda. Suradnja je bila posebno intenzivna s predstavnicima vlasti u Tenji i Dalju, OSCE-om u Belom Manastiru; PRONI-jem, tenjskom Udrugom umirovljenika i Udrugom Roma Baranja. Jedini su izuzetak bili katolički i pravoslavni svećenik u Dalju koji su odbili intervju te lokalna vlast u Vukovaru s kojom mirovni tim nema nikakav kontakt.

1.1. Službenici republičke vlasti

1.1.1. Nacionalni komitet za izgradnju povjerenja

Projekt mirovnih timova u više je navrata izravno kontaktirao Nacionalni komitet za izgradnju povjerenja, posebno vezano uz prevenciju daljnjeg međunacionalnog nasilja nakon ubojstva u Berku (rujan 1999. godine). Centar za mir želio je provesti projekt slušanja nakon incidenta i zatražio je podršku Nacionalnog komiteta. Službenik im je rekao da budu oprezni i ne žure, i neka "puste ljude da se malo smire". Predstavnici nacionalnog komiteta ocijenili su kako su aktivnosti na terenu lokalnih nevladinih udruga ponekad preuranjene i neusuglašene sa aktivnostima hrvatskih vlasti na terenu. Nacionalni komitet nije često dobivao izvješća mirovnih timova, ali je njihov predstavnik komunikaciju ocijenio općenito dobrom. Službenik bi važna izvješća mirovnih timova (primjerice, glede ljudskih prava, problema povratka i rekonstrukcije) proslijedio državnom pravobranitelju, gospodinu Klariću.

1.1.2. Vladin ured za nevladine udruge

Voditeljica Vladina ureda za nevladine organizacije bila je izuzetno zadovoljno suradnjom s Centrom za mir Osijek kao cjelinom, ali nije posebno naglašavala suradnju s projektom mirovnih timova. Vladin je ured za nevladine udruge zbog otvaranja ureda za nevladine udruge prije godinu i pol kontaktirao Centar za mir Osijek jer "je lokalni nivo vrlo važan". Sredinom 1999. godine voditeljica ureda sreća se s Katarinom Kruhonja na putu u inozemstvo. Od tada je Ured u redovnom kontaktu s Centrom za mir Osijek. Godine 2000., Ured je Centru prvi put odobrio subvenciju za mirotvornu knjižnicu. Komisija za dodjelu subvencija donijela je odluku jednoglasno.

Ured je uključio Centar u programe predstavljanja hrvatskog civilnog društva u Finskoj, gdje je referat Centra zajedno s materijalom o mirovnim timovima uključen u informacijski paket o hrvatskom civilnom društvu. Na regionalnom susretu u Osijeku (koji je organizirao Ured s ciljem jačanja suradnje između institucija hrvatske vlasti, civilnog društva i međunarodnih donatora), član mirovnog tima iz Belog Manastira bio je jedan od izvjestitelja. Sugovornici smatraju da postoji potreba za jačom suradnjom između vlasti, nevladinog i privatnog sektora te smatraju kako je Centar za mir Osijek jedna od glavnih snaga u zemlji koja može provoditi tu suradnju.

1.2. Službenici lokalne vlasti

Mirovni su timovi uspostavili komunikaciju sa uredima lokalne vlasti na svim lokacijama osim u Vukovaru. Suradnja je bila intenzivnija u Tenji i Dalju, nego u Belom Manastiru, gdje se smanjila nakon promjene lokalne vlasti u siječnju 2000. godine, i trenutno je svedena na minimalnu formalnu korespondenciju. U Vukovaru nije obavljen intervju zbog zgusnutog rasporeda i općenite nedostupnosti ureda gradonačelnika za nevladine udruge, dok članovi mirovnog tima navode kako

komunikacije zapravo nema zbog nedostatka interesa prema nevladinim udrugama od strane gradonačelnika.

Na svim su lokacijama mirovni timovi redovno informirali lokalne vlasti o javnim događajima koje su organizirali te su im poslali pozivnice (predizborna panel diskusija, Dani kulture mira i sl.).

U Tenji su dva ureda mirovnog tima, od kojih jedan koriste pravnici Centra za mir, lokalne vlasti, koje imaju urede na istom katu, ustupile bez naknade. Lokalni službenici izjavljuju da im ovakvo rješenje smještaja omogućava da upute klijente u mirovni tim po pravni savjet svaki put kad ne mogu riješiti neki problem (primjerice, mirovinska prava). Službenici lokalne vlasti i članovi mirovnog tima svakodnevno razmjenjuju informacije o raznim pitanjima i događajima te se međusobno nadopunjuju (informacije, oprema, sredstva). Na taj su način lokalne vlasti temeljito informirane o aktivnostima i planovima mirovnih timova.

U Dalju je mirovni tim uspostavio bogatu suradnju sa savjetnikom za socijalne aktivnosti u okviru lokalne vlasti. Mirovni je tim kontaktirao vlasti čim su stigli u Dalj i zatražio pomoć u pronalaženju slobodnoga odgovarajućega prostora za ured, a koji je lokalna vlast ustupila timu besplatno. Kao dio Dana kulture mira 1999. godine, daljski je tim organizirao lokalnu kiparsku koloniju i objavio katalog koji je sada izložen u uredu lokalnih službenika. Službenici su timovima pomogli oko odgovarajućega uskladištenja i izložbe skulptura u lokalnoj školi. Službenik je naveo niz kulturnih događaja koje je tim organizirao (predstavljanje slajdova o Dalekom Istoku, izložba i sl.), a on im je s užitkom prisustvovao.

Oslanjajući se na povratne informacije dobivene preko projekta slušanja, daljski je tim savjetniku predložio premještanje lokalne knjižnice (koja nije u funkciji još od reintegracije) u zgradu koja nema političke konotacije da je komunistička ili srpska, a također je i manje vlažna. Savjetnik je prijedlog prihvatio te je u suradnji s mirovnim timovima zatražio sredstva od regionalnog centra za knjižnice u Osijeku, koji ga je proslijedio Ministarstvu kulture. Projekt je odobren i u procesu je primjene. Privremeno su knjige premještene u prostor Info kluba.

Drugom je prilikom savjetnik zamolio mirovni tim da mu pomogne naći sponzora koji bi podržao osnivanje multinacionalnog zbora odraslih. Mirovni mu je tim pomogao, napisavši mu prijedlog projekta. Savjetnik ima ideju i za jedan ambiciozan projekt postavljanja kuće muzeja u čast slavnog fizičara Milutina Milanovića rodom iz Dalja i računa na pomoć mirovnog tima u razvijanju strategije za prikupljanje sredstava. Povratna informacija daljskih službenika ukazuje na obostranu podršku i dugotrajnu suradnju koja se uspostavila između lokalnih vlasti i mirovnog tima.

U Belom Manastiru mirovni je tim s prošlom vlašću surađivao drugačije nego sa sadašnjom. Prijašnji je gradonačelnik smatrao da "dobro surađuje" s mirovnim timom i da im daje dovoljno podrške u njihovim aktivnostima. Sadašnji zamjenik gradonačelnika (zahvaljujući svojoj poziciji predsjednika nacionalnog udruženja raseljenih osoba, najmoćnija osoba u lokalnoj vlasti) tvrdi da je lokalni mirovni tim nedovoljno otvoren lokalnoj vlasti i da bi trebao tražiti više kontakata. Oba su sugovornika posjećivali javne manifestacije koje je tim organizirao, posebno predizbornu panel diskusiju, i ocijenili ih uspješnima.

Predstavnici crkve

Na svima su lokacijama mirovni timovi tražili suradnju s lokalnim svećenstvom, katoličkim i pravoslavnim (Dalj, Beli Manastir, Tenja i Vukovar). Svi su sugovornici bili upoznati s radom mirovnih timova i surađivali su s njima u raznim prigodama. Najintenzivnija je suradnja bila u Tenji s katoličkim svećenikom koji je sudjelovao u vjerskom seminaru u organizaciji mirovnoga tima i njihovim humanitarnima akcijama "Učini nešto za svog susjeda". S pravoslavnim svećenikom u

Tenji nije razgovarano, ali članovi mirovnog tima iz Tenje, drugi sugovornici i katolički svećenik smatraju da je on nepovjerljiv, a pogotovo kad vjerske aktivnosti organiziraju laici.

Katolički svećenik u Vukovaru zna gdje je mirovni centar i dobro je surađivao u procesu evaluacije, odmah je pristao na razgovor te čak i došao u ured mirovnog tima na razgovor. Suradivao je s mirovnim timom u organizaciji posjete multivjerskog zbora iz Sarajeva u sklopu Dana kulture mira 2000. godine, ali su gosti otkazali posjetu. On ima pozitivan stav prema budućnosti i intenzivnijoj suradnji.

U Belom Manastiru pravoslavni su svećenici također bili voljni sudjelovati u evaluaciji i rekli su da su upoznati s radom mirovnog tima. No, do sada nije bilo suradnje. Sugovornici su istakli da je potencijalno važan razlog općenito sumnjičav stav pravoslavnih svećenika prema ekumenskim akcijama mirovnih timova. Službeni je stav crkve da je ekumenizam teološko, a ne praktično pitanje koje treba ostati isključivo u domeni svećenstva, a ne laika. To bi moglo biti znak da mirovni timovi ne bi trebali multivjerske radionice, molitve i sastanke etiketirati "ekumenskim" ukoliko žele više podrške pravoslavnih svećenika.

1.3 OSCE

Mirovni su timovi intenzivno surađivali s područnim OSCE uredom u Belom Manastiru i regionalnim koordinacijskim uredom u Vukovaru.

Koordinacijski ured u Vukovaru je intenzivno surađivao s Centrom za mir Osijek na različitim projektima i dosta se interesirao za projekt mirovnih timova. Na regionalnom nivou OSCE se konzultira s voditeljima Centra za mir Osijek glede opće strategije izgradnje mira i utjecaja na više razine političkog odlučivanja; daje sugestije za neke specifične temeljne intervencije, kao što je, primjerice, prevencija međunacionalnog nasilja i izgradnja povjerenja kroz projekt slušanja u Berku (jesen 1999. godine), Popovcu (proljeće 2000. godine) u kojima je OSCE bio partner i donator.

Na lokalnoj je razini OSCE u Belom Manastiru bio domaćin tjednim sastancima lokalnih nevladinih udruga koje je mirovni tim redovito posjećivao, a čija je svrha bila jačanje međusobne suradnje i izgradnja koalicijskih odnosa među nevladinim udrugama, tako da lokalno civilno društvo posluži kao model ostalim građanima. "Ako nevladine udruge ne rade zajedno, kako će građani raditi zajedno?". Kako je jedan od ciljeva OSCE -ovog područnog ureda priskrblijevanje tehničke pomoći lokalnim civilnim inicijativama, bivši službenik Ureda za demokratizacije i ljudska prava iz Belog Manastira opisuje mirovni tim kao grupu s više mogućnosti i autonomije od ostalih lokalnih grupa kojoj treba manje podrške OSCE -a. Što se tiče mirovnog tima Beli Manastir, OSCE-ov program se sastojao u tome da ih učini manje ovisnim o Centru za mir Osijek te podupre njihov zajednički rad s lokalnim granama glavnih regionalnih nevladinih udruga (Udruženje za mir i ljudska prava Baranja).

1.4. Lokalne škole

Predstavnici osnovnih škola u Popovcu i Tenji potvrdili su da imaju dobar odnos s odgovarajućim mirovnim timom (Beli Manastir i Tenja). Oba su predstavnika osobno angažirani u suradnji s mirovnim timovima i može ih se smatrati saveznicima. Timovi na obje lokacije kontaktirali su školu na samom početku projekta i istražili mogućnosti suradnje. Objе su škole trebale dozvolu Ministarstva obrazovanja za suradnju s nevladinom organizacijom, a tu je dozvolu, prema riječima pedagoga u Tenji, za poratne regije zahtijevala država. U oba slučaja je dozvola dobivena. Kao što je rekao pedagog u Tenji: "Škola je bila otvorena za svakoga tko je bio spreman pomoći". U Tenji su radionice mirovnih timova za djecu i mlade bile podrška školskim naporima da osiguraju

dodatnu psihološku pomoć traumatiziranoj djeci. Tim je surađivao i na školskom istraživačkom projektu o okolišu, a kojem je kvaliteta priznata na nacionalnoj razini. Tenjski su nastavnici sudjelovali na vikend seminarima o kreativnom rješavanju konflikta i drugim psihosocijalnim dimenzijama edukacije.

U Popovcu su svi aktivisti mirovnog tima, školsko osoblje i ravnateljica škole uključeni u lokalnu mirovnu grupu Lipa. Grupu vodi lokalni nastavnik, a škola povremeno ustupa besplatan prostor. U okviru Dana kulture mira 1999. godine, mirovni tim i škola surađivali su na obnovi školskog igrališta. Godine 1999., škola je u oba sela sudjelovala u organizaciji višenacionalnih ljetnih kampova u Živogošću tako što su motivirali roditelje i odabirali djecu. Ta praksa nije nastavljena u pripremanju kampa 2000. godine.

1.5. Lokalne inicijative

Mirovni timovi surađuju i sa ostalim civilnim inicijativama u svojoj zajednici. Svi su sugovornici u ovoj grupi izrazili opće zadovoljstvo suradnjom.

Mirovni timovi u Tenji i Dalju surađuju s PRONI-jem na osnivanju kluba za mlade. Mirovni tim u Tenji je s lokalnom Udrugom umirovljenika organizirao kućne posjete. Mirovni tim Beli Manastir je s Info klubom Beli Manastir i Oazom organizirao predizborne aktivnosti. Vukovarski mirovni tim razmjenjuje informacije i sredstva s Vukovarskim institutom za mir i obrazovanje (VIMIO osigurava mirovnom timu prostor za javne manifestacije; mirovni tim osigurava lokalne kontakte). Udruženje Roma Baranja i mirovni tim Beli Manastir uspostavili su čvrsto i plodno partnerstvo čija je svrha poticanje romske zajednice i njihovo samoorganiziranje.

Ocjene su kvalitete suradnje pozitivne, a spominjani se problemi odnose na neformalnu razmjenu informacija koja ovisi o međusobnim susretima voditelja projekta i ne stiže do aktivista nižih razina (to je naglasio PRONI), te se odnosi na napetosti između većih nevladinih udruga, čije lokalne grane trebaju surađivati na terenu.

1.6. Nacionalne nevladine udruge

Razgovori s predstavnicima nevladinih udruga koje djeluju na nacionalnom nivou (Centar za ženske studije i Antiratna kampanja Hrvatske) pokazuju da je razmjena informacija i suradnja između Projekta mirovnih timova i većih nevladinih udruga aktivnih na nacionalnoj razini bila ograničena na specifične projekte ili sporadične individualne kontakte. Hrvatsko civilno društvo nema puno informacija o Projektu mirovnih timova.

U proljeće 1999. godine Projekt je zamolio Centar za ženske studije da sudjeluje u osmišljavanju i izvede 6 radionica, svaku u trajanju od jedan i pol dan, za žene i članice mirovnih timova u lokalnoj zajednici u kojoj je tim djelovao. Teme su bile: Spol i identitet, Spol i politika te Spol i duhovnost. Radionice su se održavale u Donjem Miholjcu i Osijeku jednom mjesečno. Program je radionica bio izbor iz općeg programa Ženskih studija, a mirovni su timovi smatrali da su ti sadržaji važni za lokalne žene. Edukatori su Ženskih studija realizirali sve radionice, osim posljednje o spolu i duhovnosti koju su realizirala dva edukatora iz Centar za mirovne studije. Osnovna se grupa sudionika nije promijenila, a neke su žene prestale dolaziti. Centar za ženske studije bio je zainteresiran za suradnju s mirovnim timom jer se to preklapilo s njihovim interesom da edukacijske programe o ženskim pitanjima provode i izvan glavnog grada, i tako stignu do žena iz malih gradova i sela.

Predstavnik Antiratne kampanje izjavio je da s Projektom mirovnih timova nije bilo suradnje, osim individualnih kontakata - izvedba radionice tijekom obuke članova mirovnih timova (jesen 1998. godine), individualnih razgovora s Katarinom Kruhonja i prividnog članstva u Vijeću Projekta mirovnih timova koje se nije nikada sastalo. Sugovornik nije dobio nikakva izvješća o projektu ni poštom, niti na neki drugi način. O napretku u radu Projekta ona saznaje samo iz izvješća i informacija koje dobije osobnim kontaktima s Katarinom Kruhonja.

1.7. Lokalni mediji

Mirovni timovi surađuju s Radio stanicom Baranja, koja besplatno emitira objave o aktivnostima mirovnog tima te članove i njihove goste poziva u program. Suradnja se smatra uspješnom.

2. GLEDANJE NA MISIJU MIROVNIH TIMOVA

Svi se sugovornici slažu u definiranju misije mirovnih timova kao doprinosa procesu mirne reintegracije zajednica regije podijeljene u ratu te ocjenjuju kako je za razvoj regije neophodna. Izjava zamjenika gradonačelnika Belog Manastira ilustrira ovo gledanje:

"Projekt je neophodan za okupirana i reintegrirana područja. Psihološke posljedice rata su ozbiljne. Treba ih liječiti. Napetosti se smanjuju, ali frustracije još ima. Gubitaka je bilo na obje strane, uništenih kuća, oduzete imovine, poginulih. Situacija je kompleksna - tu su konsternacija, beznađe glede budućnosti, bijes i iracionalnost. Mirovna inicijativa je očigledno neophodna".

Međutim sugovornici drugačije gledaju na detalje i način kako se ona treba provoditi te naglašavaju različite posebne aspekte misije.

Tako su predstavnici OSCE-a vrlo precizni u svom shvaćanju misije mirovnih timova: (1) otvaranje dijaloga između različitih nacionalnih i socijalnih skupina razdvojenih ratom; (2) preuzimanje vodeće uloge u procesu izgradnje koalicije lokalnih civilnih inicijativa što je izuzetno važno kao model kooperativnog ponašanja za sve građanstvo i (3) davanje podrške drugim, manje iskusnim lokanim inicijativama u realiziranju njihovih kapaciteta.

Predstavnici Antiratne kampanje Hrvatske, Vladin ured za udruge i Nacionalni komitet izgradnje povjerenja razmatra uključivanje Vlade u promišljeniji, inkluzivni i proaktivni proces izgradnje mira u djelovanje projekata mirovnih timova i Centar za mir Osijek. Predstavnik Antiratne kampanje dodaje da aktivnosti mirovnih timova na osnovnoj razini trebaju poslužiti kao sredstvo zagovaranja na višoj političkoj razini i kao izvor započinjanja sličnih projekata u zemlji. Predstavnik Nacionalnog komiteta za izgradnju mira ističe važnost mijenjanja legislature (zakonodavnih tijela) i aktualnih programa ekonomskog razvoja za proces izgradnje mira i predlaže da Centar za mir i druge nevladine udruge zatraže akciju vlade glede toga. Vodstvo Ureda za udruge gleda na Centar za mir kao na presudnog partnera Vladi, međunarodnim organizacijama i udrugama raseljenih osoba i prognanika te osmišljavanju i primjeni novog Programa povratka i poratne rekonstrukcije.

Slično tome, bivši im gradonačelnik Belog Manastira radije pripisuje ulogu zastupnika građanskih interesa i borbe protiv korupcije, nego lokalnim vlastima.

Vođe lokalnih zajednica (službenici lokalne vlasti u Tenji, tenjski predsjednik Udruge umirovljenika, tenjski pedagog, ravnateljica iz Popovca, svećenstvo) naglašavaju vodstvo mirovnih timova u otvaranju komunikacije između različitih etničkih skupina i liječenju ratnih rana koje su u ljudskim glavama još uvijek "svježe". Tako predstavnik Udruge umirovljenika iz Tenje izjavljuje da mirovni tim ne daje samo usluge, već pruža empatiju - "rame za plakanje".

Preporučujući mirovnim timovima iniciranje specifičnih akcija važnih za razvoj zajednice, vođe lokalnih zajednica naglašavaju kako misija mirovnih timova treba izravno reagirati na potrebe zajednice (primjerice, pružanje pravne pomoći, psihološka podrška i edukacija za žene i mlade) te mobilizirati građane na komunalne akcije (primjerice, humanitarne akcije, izgradnja infrastrukture, kulturne manifestacije).

Pravoslavno svećenstvo u Belom Manastiru naglašava ulogu mirovnih timova u zaštiti i zastupanju najranjivijeg dijela populacije, posebno Srba i njihovih institucija, uključujući i Crkvu koju službena vlast zanemaruje i diskriminira.

Lokalne civilne inicijative, posebno PRONI, ističu vrijednost procjene potreba koje su mirovni timovi vodili, a koje također mogu koristiti drugim inicijativama. Metoda slušanja ocijenjena je kao dragocjena i kao izvor informacija, i kao pridobivanje povjerenja u lokalnoj zajednici.

Sugovornici iz različitih institucija (Antiratna kampanja Hrvatske, Nacionalni komitet izgradnje povjerenja, , katolički svećenici u Tenji i Vukovaru) izjavljuju kako je glavna prepreka procesu pomirenja opća ekonomska nesređenost. Po nekima bi se mirovni timovi trebali baviti tim problemima, a katolički svećenici u Tenji i Vukovaru smatraju da bi to trebao biti razlog većeg opreza. Svećenik iz Tenje smatra da je ovaj proces neophodan, ali ponekad preuranjen zbog ekonomskog siromaštva i nepotpune rekonstrukcije, zbog čega su ljudi ogorčeni:

"Započelo je malo rano (mirovni rad). Ide bez govora o tome da netko treba raditi na miru, ali vi ne možete propovijedati Novi zavjet ako je Afrikanac gladan ... još je puno uništenih kuća, u Osijeku je razorena industrija, tamo nitko ne radi i od rata je bilo puno krađa."

3. PROCJENA UTJECAJA MIROVNIH TIMOVA

Vođe zajednice i prateće organizacije smatraju da su mirovni timovi izvršili ogroman pozitivan utjecaj u Dalju, Tenji i području Belog Manastira, dok je utjecaj u Vukovaru skroman zbog kompleksnosti ekonomskih problema, veličine populacije, ogromne ratne traume i nedovoljnih mogućnosti tima. Samo je u jednom slučaju njihov doprinos viđen kao negativan - zamjenik gradonačelnika u Belom Manastiru smatra kako je mirovni tim orijentiran prema Srbima te zanemaruje potrebe Hrvata povratnika i komunikaciju s gradskim vlastima, što u dijelu populacije povratnika stvara nezadovoljstvo.

3.1. Opći zaključci

1. Organiziranjem različitih javnih aktivnosti (radionice, kulturne manifestacije, diskusije, komunalni radovi) mirovni su timovi pomogli povratiti osjećaj smisla i dinamike u socijalnom životu lokalne zajednice, što posljedično motivira ljude na aktivniji i konstruktivniji pristup vlastitoj budućnosti i socijalnim odnosima.
2. Mirovni su timovi aktivnim slušanjem, komunikacijskim radionicama za djecu i mlade, kreativnim radionicama za žene i djecu, dodatnim obrazovanjem nastavnika u vještinama psihosocijalne potpore te kompjuterskim tečajevima i tečajevima engleskog jezika pomogli u liječenju ratne traume.
3. Mirovni su timovi organizacijom obrazovnih programa, kao što su bili kompjuterski tečajevi i tečajevi engleskog jezika, dali svoj doprinos procesu učenja mladih i rastu nade u budućnost.
4. Mirovni su timovi davanjem informacija o političkim i socijalnim pitanjima te otkrivanjem mogućnosti za njihovo rješavanje (primjerice, civilno služenje vojne službe, socijalna sigurnost) povećali razinu informiranosti lokalnih ljudi i njihovu sposobnost preuzimanja kontrole nad vlastitim životom.
5. Mirovni su timovi metodičnom i nepristranom organizacijom predizbornih javnih panel rasprava i obrazovanja glasača doprinijeli stvaranju povjerenja kod lokalnog stanovništva i aktiviranju u procesima nacionalne politike.
6. Sve aktivnosti koje su mirovni timovi organizirali pobudile su interes kod obje suprotstavljene strane (Hrvati i Srbi, povratnici i ostalnici), te stvorile brojne nove mogućnosti za međuetničku komunikaciju i suradnju. Posebno je usredotočenje na djecu stvorilo sigurnu vezu između zajednica.
7. Dojmljiva podrška koju je mirovni tim Beli Manastir pružio zajednici Roma pomogla je u zaustavljanju najokorjelije sustavne diskriminacije Roma u Hrvatskoj i regiji. U svjetlu činjenice da su primjeri konzistentnog osnaživanja Roma u Hrvatskoj relativno rijetki, ovaj je trud, zapravo, izuzetan. Odnos poštovanja (i odsutnost pokroviteljstva ili zastrašivanja) uz obilnu i kreativnu podršku doprinijeli su brzom rastu samopouzdanja i organizacijskih potencijala Udruge Roma.
8. Mirovni su timovi doprinijeli izgradnji kapaciteta lokalnih inicijativa, što se posebno odnosi na Udrugu Roma Baranja i Lipu u Popovcu, kao i na Oazu u Belom Manastiru te na grupu mladih Dunav u Vukovaru.

3.2 Utjecaj na lokalne zajednice

3.2.1. Dalj: revitalizacija kulturnog života i aktivnosti mladih

Svi su sugovornici (lokalni službenici, Info klub i aktivisti PRONI-ja) istakli da su se u posljednje dvije godine u cjelini popravili međunacionalni odnosi i da je mirovni tim tome doprinio.

Prema riječima službenika lokalne vlasti, mirovni se tim Dalj specijalizirao u revitalizaciji kulturnog života sela. Najveći se doprinos odnosi na projekciju slajdova o Dalekom Istoku, koja je bila dobro posjećena i tijekom koje su služeni azijski kulinarski specijaliteti. Inicijativa mirovnog tima da se lokalna knjižnica preseli, ponovo registrira i obnovi bila je uspješna jer je Ministarstvo obrazovanja odobrilo financijska sredstva. To je primjer gdje mirovni tim koristi informaciju dobivenu projektom slušanja i upozorava lokalnu vlast na negativan stav povratnika prema sadašnjem izgledu zgrade te zajedno s njima osmišljava integrirano rješenje. U sklopu Dana kulture mira 1999., mirovni je tim organizirao koloniju lokalnih kipara, umjetničke aktivnosti za djecu i izložbu, te je to popratio katalogom i tada organizirao izložbu skulptura u lokalnoj školi i u Vukovaru. Lokalni se službenik za kulturna pitanja o novim projektima redovno konzultira s timom, kao što je multinacionalni zbor i osnivanje kuće muzeja u čast poznatog lokalnog fizičara.

Drugo je područje ogromnog utjecaja mirovnog tima mobiliziranje mladih. U lipnju 2000., osnovan je klub mladih u suradnji s PRONI-jem, čiji su predstavnici pohvalili upoznatost mirovnog tima s potrebama zajednice i bogatstvom kontakata s mladima. Zbog balansiranog i konzistentnog kontakta s obje zajednice te izbjegavanja političkih pitanja, klub mladih posjećuju i u njegovim aktivnostima sudjeluju i povratnici i ostalnici.

Mirovni tim organizira niz javnih manifestacija za različite skupine, kao što su mladi, žene i opća populacija. Osim kreativnih radionica za žene i omogućavanja besplatne pravne pomoći lokalnog odvjetnika (što su isključivo područja djelovanja mirovnog tima), rad se mirovnog tima preklapa i s radom lokalnog Info kluba jer obje grupe organiziraju kompjuterske tečajeve, dok zajednički organiziraju javna predstavljanja i sportske aktivnosti, kao što su košarkaški turnir ili panel rasprava o civilnom služenju vojnog roka (gdje je mirovni tim doveo predavača iz Centra za mir, a Info klub osigurao prostor), te predavanju o zlorabi droga.

Predstavnik Info kluba ističe da je sudjelovanje obiju nacionalnosti u javnim manifestacijama poraslo u prethodnoj godini. Mirovni tim i Info klub su u suradnji s lokalnom vlasti ugostili delegaciju iz Ostendea iz Belgije, koja je bila zainteresirana pružiti podršku razvoju Dalja.

Svi su sugovornici istakli potez mirovnih timova kad su dijelili cvijeće (biljke) s mirovnim porukama svim mještanima kao posebno djelotvornu akciju koja je u dijelu sela izazvala uzbuđenje i poštovanje, posebno žena te mirovnom timu priskrbila javnu podršku.

3.2.2. Tenja: psihološka i pravna pomoć i mobilizacija građana

Prema riječima službenika lokalne vlasti i predsjednika lokalne udruge umirovljenika, tenjski mirovni tim dao je najveći doprinos u poboljšavanju međunacionalnih odnosa u Tenji. Ključni je čimbenik bilo miješanje ljudi na radionicama za žene, djecu i mlade te kompjuterski tečajevi i tečajevi engleskog jezika u organizaciji mirovnog tima. Jedan je lokalni službenik istakao da je mirovni tim donio promjenu, a ne crkva. Predsjednik lokalne udruge umirovljenika navodi da je mirovni tim kombinirao osiguravanje izravnih usluga zajednici, kao što je pravna pomoć s empatijom - "oni su naše rame za plakanje". Zbog njihova odnosa poštovanja, za njih su vrata svake obitelji koju su posjetili ostala otvorena. (Procjena lokalnih službenika).

Školska služba ističe vrijednost psihosocijalne podrške djeci i mladima koja je upotpunjavala

napore škole. Volonteri su mirovnog tima zbog svoje mladosti i nehijerarhijskog stila pridobili povjerenje mladih, i tako popunili prazninu u psihosocijalnim aspektima obrazovanja. Svi sugovornici navode kako su kompjuterski tečajevi i tečajevi engleskog jezika postali u zajednici jako popularni.

Mirovni tim iz Tenje bio je posrednik između pojedinaca i državnih institucija tako što je osiguravao pravnu pomoć koja se nadopunjavala s radom lokalne vlasti. Lokalni službenici navode da je pravna pomoć pun pogodak i treba je svakako nastaviti jer će naići novi problemi glede mirovinskih prava i kompenzacije ratne štete.

Mirovni je tim lokalnom stanovništvu proširio pristup znanju uključivanjem lokalnih žena u seriju edukacijskih radionica o spolu koje je realizirao Centar za ženske studije. Predsjednik lokalne grane Udruge umirovljenika koji je sudjelovao u programu naglašava njegovu važnost za osobno osnaživanje i preporuča još ženskih radionica u Tenji vezanih uz podizanje svijesti o sebi i za koje bi se se moglo pozvati voditelje iz Zagreba. Cijenila je skromnost i jednostavnost pristupa voditeljica iz Zagreba koje su uspjele doprijeti do seoskih žena:

"U Donjem Miholjcu je bila doista miješana grupa žena. Voditeljice nisu bile samodopadne, bile su nam bliske, jednostavne, fantastične. Bila je jedna mlada voditeljica puna životne mudrosti. Teme su bile baš za nas. Ovdje u selu je važno da žene postanu hrabrije, da im se otvore horizonti. Svaka bi žena trebala od 24 sata jedan odvojiti za sebe."

Svi sugovornici navode da je mirovni tim Tenja utjecao na mobilizaciju stanovnika u poduzimanju humanitarnih i komunalnih akcija. Organizirane su dvije akcije čišćenja smeća. Zajedno s lokalnim aktivistima iz Caritasa (koji, prema riječima svećenika, nije bio u punoj funkciji) i Udrugom umirovljenika, mirovni je tim počeo humanitarnu akciju posjećivanja siromašnih obitelji. Katolički je svećenik dao primjer prodajom pisanica za Uskrs 2000. Skupljeno je skoro 1000,00 kn. Za taj je novac siromašnima kupljena prigodna hrana za Uskrs:

"Bila je naranča za svako dijete. Materijalno ništa posebno, ali to je bio način svraćanja pozornosti na socijalno ugrožene susjede."

I konačno, u Tenji je kao i drugdje široko prihvaćena akcija podijele cvijeće stanovnicima te su svi sugovornici o tome govorili kao o uspjehu. Očigledno je akcija bila vrhunsko sredstvo javnog eksponiranja mirovnih timova.

3.2.3. Beli Manastir: informativne kampanje i podrška lokalnim civilnim inicijativama

Prema onom što su rekli vođe zajednice, mirovni tim Beli Manastir najviše je utjecao na poslijeratni razvoj grada i okolnih sela svojim informativnim kampanjama kojima je osnaživao građane, pružanjem pravne pomoći, osnaživanjem lokalnog civilnog društva konstantnom podrškom i tijesnom suradnjom.

Jedina je iznimka općenito dobroj ocjeni njihova utjecaja izjava zamjenika gradonačelnika koji podržava misiju mirovnog tima, ali kritizira njegov rad jer je orijentiran prema srpskoj populaciji ostalnika i nije dovoljno zainteresiran za probleme povratnika i suradnju s novim gradskim vlastima. On zamišlja mirovni tim kao nezavisnog posrednika u sporovima između povratnika i ostalnika kod utvrđivanja smještaja. Ističe zaraznu praksu iz prošlosti, kada je mirovna misija na terenu (koju on poistovjećuje s mirovnim timom, iako se vjerojatno radi o OSCE-ovom područnom uredu) reagirala sa zakašnjenjem na njegovo traženje pomoći u sprečavanju nasilja između hrvatskog povratnika i srpske raseljene osobe koja je trebala pristati na drugi smještaj. Zamjenik gradonačelnika također smatra da je mirovni tim etnički isključiv (predominantno srpski). Usprkos

kritici, iskazao je zanimanje za češće kontakte i suradnju s mirovnim timom: "Vrata gradskog ureda su uvijek otvorena."

Svi se sugovornici, uključujući i zamjenika gradonačelnika, slažu da su javne manifestacije bile uspješne, pogotovo predizborne panel rasprave koje je mirovni tim organizirao da bi informirao građane o tekućim socijalnim i političkim pitanjima u zemlji. Predizborne panel rasprave prošle su bez incidenata, i izazvale su veliki interes građana:

"Otvorene panel diskusije su bile vrlo dobro organizirane. Nije bilo incidenata. U predizbornom nemiru teško je obavljati mirovni posao jer je to vrijeme duela i sukoba. Panel diskusije su imale svrhu omogućiti građanima da čuju stranačke programe, iako ih je većina stranaka koristila kao priliku izazivanja svojih protivnika."

Informacijska kampanja o legalnim okvirima civilnog služenja (vojne obveze) i prigovaranje savjesti (odbijanje prihvata oružja) bila je osobito važna srpskoj mladeži, koja, prema mišljenju predstavnika lokalnih sredstava javnog informiranja, osjeća strah prema hrvatskim vojarnama.

Mirovni tim u Belom Manastiru imao je prvi pozitivni utjecaj na razvoj lokalnog građanskog društva putem njegove spremnosti na suradnju s lokalnim grupama. I članovi Info kluba i predstavnici OSCE-a naglašavaju važnost kvalitete regularne izmjene informacija između mirovnoga tima, Info kluba i lokalne mirovne grupe Oaza, koja se odvijala na tjednim sastancima u lokalnom uredu OSCE-a. Tijekom jeseni 1999. godine i zime 2000. godine sve su tri grupe ujedinile svoje napore u predizbornom obrazovanju birača i vođenju informacijske kampanje, koja je proslavljena nogometnom utakmicom između članova promatrača izbora u proljeće 2000. godine. Iako je mirovni tim pratio izbore kao neovisni promatrač prema općoj odluci koju je donio Centar za mir iz Osijeka, dok je Info klub uzeo učešća u praćenju koje je organizirao Class 99, ove razlike u strategiji nisu narušile njihovu sveopću suradnju. Ove su tri grupe u lipnju 2000. godine organizirale čitav niz javnih manifestacija nazvanih SEOSKA OLIMPIJADA. Bivši terenski OSCE službenik iz Belog Manastira naglašava važnost vodstva mirovnoga tima u Belom Manastiru na izgradnji jakih suradničkih veza između grupa. To je postignuto unatoč problemu teritorijalnosti velikih lokalnih organizacija (Centar za mir u Osijeku, Udruga za mir i ljudska prava u Baranji), a čiji su projekti već spomenuti mirovni timovi i Info klub:

"Uspješno surađujemo, premda svaki centar ima svoj prostor. Tu nam je pomogla činjenica što se svi međusobno poznajemo od djetinjstva i što svi dijelimo istu sudbinu. Sastanci četvrtkom u 10 sati u uredu OSCE-a bili su zaista korisni. Kad smo zajedno, jači smo. Isto tako imamo i različite grupe orijentirane na posebne zadatke, gdje Info klub djeluje s osobama srednjih godina, a mirovni tim radi s djecom i ženama. Na nesreću, ni Info klub ni mirovni tim ne mogu raditi veće stvari bez odobrenja svojih organizacija".

Još jedan način na koji je mirovni tim ojačao lokalno građansko društvo bila je njegova vrlo produktivna potpora udruzi Roma iz Baranje.

Suradnja je započela neposredno nakon osnivanja Skupštine Udruge Roma 14. svibnja 1999. godine, kojoj je prisustvovao Bojan Lalić, član mirovnoga tima iz Belog Manastira (tada u ulozi predsjednika Centra za mir iz Osijeka). Predsjednik Udruge Roma tvrdi da sve što je njegova udruga uradila nakon osnivanja duguje potpori mirovnoga tima. Potpora je mirovnoga tima bila mnogostruka, ali je njezina najvažnija dimenzija bila otvorenost i poštovanje prema aktivistima Romima, što je u oštrm kontrastu s duboko ukorijenjenom diskriminacijom prema ovoj etničkoj zajednici:

"Kad god zatrebamo informaciju, možemo se uvijek obratiti nekome u uredu u Belom Manastiru. Njihova su nam vrata uvijek otvorena. Romi su u društvu izloženi potpunoj diskriminaciji, a to je

nešto što ne možete osjetiti u Centru za mir (ili mirovnom timu). Tamo se osjećam jednakim. Tamo se nad nama ne sažalijevaju, niti nas izbjegavaju."

Mirovni je tim dao podršku Udruzi i u njenim naporima oko kontakata s vladinim institucijama. Tako su članovi mirovnoga tima pratili Rome u zahtjevima za poštovanjem njihovih građanskih prava koje je narušila belomanastirska policija prekomjernom primjenom nasilja:

"Uz pomoć gospodina Lalića održali smo sastanak s predstavnicima policijske postaje. Bili su mnogo pristojniji u svom pristupu prema nama. Da nije bilo gospodina Lalića, takav nam sastanak ne bi bio omogućen. Nakon toga smo obavijestili naše ljude na terenu da smo razgovarali s predstavnicima policije i da je hrvatska policija tu da štiti sve hrvatske građane. To je pomoglo Romima da se osjećaju sigurnijima. Kasnije više nije bilo takvih incidenata. Uz posredovanje Centra za mir, predstavnici vlasti su dobili sasvim drugačiju predodžbu o problemu, nego da smo sami pristupili njegovom izlaganju."

Udruga Roma je zajedno s Centrom za mir u Osijeku poduzela veliku humanitarnu akciju za pomoć najsiromašnijim romskim obiteljima i djeci. Humanitarna je pomoć prikupljana u Osijeku i Belom Manastiru. Udruga Roma je uz pomoć mirovnoga tima organizirala kreativne radionice u kojima su izrađivane košare koje su onda prodavane na Skupštini Udruge u svrhu prikupljanja financijskih sredstava. Trenutno je u tijeku inicijativa za doniranje sedam platenika Udruzi Roma, što se može iskoristiti kao osnova za projekt malih firmi. Inicijativu je potakao i kod Centra za mir u Osijeku zagovara mirovni tim. Mirovni tim dijeli svoje uredske prostorije s Udrugom kad god je to potrebno budući da Udruga još uvijek nema svoj prostor u gradu. Predsjednik vjeruje da može računati na potporu mirovnoga tima kad Udruga bude zatražila od općinskih vlasti donaciju nekog prostora za svoje potrebe. ("Čekat ćemo sve dok ne osjetimo da smo dostatno samostalni"). Osim pružanja tehničke i legalne potpore, mirovni timovi pomažu romskoj Udruzi pri obrazovanju njezinih aktivista. Nedavno je jedan mladi član, djevojka, uključena u obuku za osnaživanje žena u organizaciji Centra za ženske studije, gdje zajedno s drugim aktivistima, ženama, dijeli iskustva i nove uvide o ulozi žene u društvu. Nekoliko je aktivista Roma završilo obuku "projekta slušanja" koju sada vode s romskom zajednicom u Torjancima. Ta se metoda čini iznimno važnom na razini procjene članova populacije koju nitko nikada nije pitao za mišljenje. Trenutno postoje dvojica romskih aktivista koji rade dobrovoljno u uredu mirovnoga tima, usavršavajući svoje administrativne, kompjutorske i rukovodne vještine.

Očito je da je mirovni tim modelirao način na koji materijalno dobro opskrbljene građanske inicijative mogu pridonijeti uspjehu napora za samo-organizacijom sustavno diskriminirane zajednice poput Roma, pružajući im na njihov zahtjev specifičnu potporu gdje god se ukaže potreba.

U Popovcu je mirovni tim uspostavio usku suradnju s lokalnim nastavnicima i drugim aktivistima zajednice okupljenima oko lokalne mirovne grupe Lipa. Grupa organizira obrazovanje o miru, kreativne radionice i javna predstavljanja o pitanjima, kao što su prava djece za roditelje i djecu koji su počeli pokazivati veći interes i manje sumnjičavosti prema činjenici da ih netko želi pomiriti sa susjedima. Zajedno s lokalnim vlastima i Katarinom Kruhonja (Centar za mir Osijek/mirovni timovi), suorganizira i primjenjuje projekt slušanja u Popovcu (lipanj 2000. godine). Članovi mirovnog tima daju ideje za akcije i pružaju podršku voditelju grupe Lipa koja, prema riječima ravnateljice škole u Popovcu, ne može sve sama napraviti, bez njihove podrške. U Popovcu je mirovni tim inicirao uspješnu obnovu parka u kojem su mještani posadili novo cvijeće i drveće. Prema riječima ravnateljice škole, akcija je bila oblik izgradnje mira, čak i bolja od mirovnih radionica zbog sljedećih razloga:

"Od 1997. godine ljudi misle da ih mirovni timovi žele pomiriti s njihovim susjedima. To je bio i slučaj s dječjim radionicama. Roditelji su bili protiv njih, ali mi nismo željeli odustati. Roditelji se

nisu usudili otvoreno suprotstaviti, a mi smo osigurali da mogu prisustvovati radionici... Kad ljudi saznaju o čemu se radi, lakše je, oni se boje da će netko doći i između njih uspostaviti mir. Većina misli da je glede pomirenja najbolje stvar prepustiti vremenu. U početku je svatko išao samo svom trgovcu, sada odlaze u bilo koju trgovinu".

"(U akciji sadnje) uključili su se svi roditelji i nitko nije pitao tko je tko. Kad organiziramo radionice ljudi uvijek prvo pitaju tko dolazi i ako ne dolazi taj i taj, neću ni ja .. govoriti pred strancima o svojim osobnim problemima. Svako misli da je njegov problem najteži .. (u akciji sadnje) *Svako pronalazi užitak u novom stvaranju*. Treba nam više takvih akcija, one će ojačati suradnju među ljudima".

3.2.4. Vukovar: Prisutnost usprkos deprivaciji i očaju

Prema riječima vođa zajednice (katolički svećenik, koordinator VIMIO-a), vukovarski mirovni tim radi u krajnje teškom okruženju koji karakteriziraju drastična nezaposlenost, nedovoljno rekonstrukcijskih radova, apatija, teška ratna trauma i neprijateljski međunacionalni odnosi. Interna je djelotvornost mirovnog tima u Vukovaru oslabljena čestim mijenjanjem osoblja. No, i sama prisutnost mirovnog tima djeluje jer ukazuje na prisutnost hrvatske mirovne nevladine udruge - Centra za mir Osijek - što može biti poluga u pridobivanju povjerenja i povratnika i domicilnih Srba. Mirovni je tim organizirao koncert i kazališnu predstavu u sklopu Dana kulture mira te javno predstavljanje nevladinih udruga u suradnji s Austrijskim mirovnim centrom. Za to su dobili prostor u vukovarskom centru za mir i obrazovanje. Manifestacije su bile dobro posjećene uzme li se u obzir opća inertnost vukovarskih građana. Mirovni je tim napravio prve korake prema suradnji s katoličkom crkvom i pridobio povjerenje svećenika s kojim se razgovaralo.

3.2.5. Berak

Prema riječima predstavnika OSCE-a koji je poticao mirovne timove na provedbu projekta slušanja u rujnu 1999. godine kao prevenciju daljnjeg međunacionalnog nasilja poslije ubojstva, projekt je bio prodor u komunikaciju između podijeljenih populacija i poslije toga u Berku više nije bilo nasilja. OSCE-ov predstavnik ističe kako nitko ne može znati koliko je takva intervencija doista djelotvorna, nego se samo može zamisliti kakva bi bila situacija da se problem nastavlja. U Berku je, prema riječima međunarodnih policijskih promatrača, trenutna situacija mirna i pored ekshumacije.

3.3. Širi socijalni utjecaj

Dva su kontradiktorna viđenja šireg socijalnog utjecaja mirovnih timova i izravno su povezana s viđenjem utjecaja Centra za mir Osijek na regionalni proces izgradnje mira - jedni ga vide kao izvor drugih civilnih inicijativa u regiji, dok drugi vide opasnost u njegovoj znatnoj veličini i moći.

Prema riječima vodstva ureda za nevladine udruge, Centar za mir Osijek regionalna je mirovna avangarda koji druge potiče na inicijativu. Terenski aktivisti Centra su riskirali i otišli raditi u zajednice u vrijeme kad su međunacionalne tenzije bile velike i kad se njihov rad negativno etiketirao kao "jugonostalgičan". Kapaciteti i iskustvo Centra izvor su drugim civilnim inicijativama koje će se pojačati kada Centar završi projekt razvoja regionalnih nevladinih udruga, a za koji odnedavna USAID osigurava materijalnu fondaciju. Vladin ured za udruge računa na doprinos Centra za svoj program povezivanja razvoja civilnog društva sa reformom javne administracije u regiji.

I OSCE-ovi predstavnici smatraju da je Centar za mir Osijek narastao u najmoćniju nevladinu udruhu u regiji. Međutim, utjecaj se njegovih kapaciteta ocjenjuje negativnim za razvoj regionalnog civilnog društva. Smatra se da Centar za mir Osijek previše kontrolira svoje programe koji ne mogu

izgrađivati svoje stručne ekspertize, preuzimati više inicijative u lokalnom povezivanju i osmišljavati više aktivnosti zbog nedostatka autonomije. Prisutnost teritorijalizacije i kompeticije između Centra za mir Osijek, Udruženja za mir i ljudska prava Baranja i Mirovnog centra Vukovar (a koji odreda pokazuju tendencije ka centralizaciji) guši grananje na većini lokalnih razina. Smatra se da Centar za mir Osijek nije dovoljno otvoren za ravnopravnu suradnju i razmjenu znanja s drugim lokalnim inicijativama, a manje nevladine udruge negoduju zbog nesrazmjera u veličini i fondacijama između Centra i njih.

PODRUČJA KOJA TREBA POBOLJŠATI

1. *Financijsko rukovođenje* - Centar za ženske studije navodi da suradnja s projektom mirovnih timova nije zadovoljavajuća u području financiranja jer Centar za mir kasni s plaćanjem honorara i pokrićem materijalnih troškova.

2. *Rukovođenje informacijama* - PRONI navodi da je preveliko oslanjanje u razmjeni informacija na osobne kontakte voditelja organizacija što guši prijenos informacija do aktivista koji primjenjuju program te djelotvorno dokumentiranje odluka.

3. *Autonomija projekta mirovnih timova* - Predstavnik Info kluba Beli Manastir i bivši područni OSCE-ov službenik iz Belog Manastira navode da su mirovni timovi ograničeni u mogućnostima donošenja odluka na programiranju ili povećanju tehničkih (stručnih) vještina, kao što je prikupljanje sredstava i oblikovanje programa zbog velike centralizacije koju provodi centrala Centra za mir Osijek. To je ilustrirano primjerom kada su Info klub i mirovni tim Beli Manastir zajedno odlučili tiskati predizborni poster, što su voditelji Centra za mir smatrali neprihvatljivim, pa se mirovni tim našao u poziciji boriti za pravo da odluči što bi bilo adekvatno u lokalnom okruženju. Drugi je primjer proces planiranja projekta slušanja u Popovcu u koji članovi mirovnog tima nisu bili potpuno uključeni jer nisu bili na službenim sastancima s lokalnim vlastima i OSCE-om, iako su oni bili glavni izvršitelji projekta. Zbog centraliziranog financijskog rukovođenja i prikupljanja sredstava, što se uglavnom događa kroz glavni ured u Osijeku, članovi mirovnih timova imaju ograničene mogućnosti razvijanja svojih vještina.

4. *Usredotočenost na ekonomska pitanja* - Nacionalni komitet za izgradnju povjerenja smatra da se Antiratna kampanja Hrvatske nije dovoljno usredotočila na problem ekonomskog razvoja kao najvažnijeg čimbenika izgradnje mira i pomirenja. Ovo se odnosi i na nevladine udruge i na Vladu.

5. *Kontakt s Hrvatskim civilnim društvom* - Prema izjavama Centra za ženske studije i Antiratne kampanje Hrvatske, kao i implicitnim indikacijama iz razgovora s predstavnicima PRONI-a i VIMIO-a, Projekt mirovnih timova propustio je maksimalno korištenje izvora nacionalnog civilnog društva u obrazovanju članova mirovnih timova. Nisu kontaktirane hrvatske nevladine udruge kao Centar za mirovne studije Zagreb i PRONI koje vode naobrazbu o izgradnji mira. Projekt mirovnih timova ne razmjenjuje informacije o svojim aktivnostima i postignućima s drugim hrvatskim civilnim inicijativama na djelotvoran i regularan način, niti razmjenjuje naučeno o temeljima izgradnje mira. Zbog ovog nedostatka ograničen je širi socijalni utjecaj.

6. *Kontakt s povratnicima i lokalnim vlastima u Belom Manastiru* - Zamjenik gradonačelnika u Belom Manastiru izjavljuje da je mirovni tim Beli Manastir zanemario specifične probleme i ugrožavanje ljudskih prava zajednice povratnika. Osim toga, bio je nedovoljno aktivan u komunikaciji s novom lokalnom vlašću.

7. *Kontakt s pravoslavnom crkvom* - Pravoslavno svećenstvo u Belom Manastiru smatra da je mirovni tim krivo razumio prirodu ekumenizma koji oni smatraju isključivo teološkim pitanjem. Oni smatraju da pravoslavno svećenstvo upravo zbog toga nije sudjelovalo u ekumenskim događajima koje su organizirali mirovni timovi.

8. *Zastupanje na nacionalnom nivou* - Predstavnik Antiratne kampanje Hrvatske ističe kako do sada mirovni timovi nisu koristili svoje iskustvo i informacije dobivene u temeljnim akcijama izgradnje mira kao sredstvo pristupa široj hrvatskoj javnosti i višim razinama političkog odlučivanja.

Preporuke za metodologiju projekta slušanja

- *Razviti jedinstveni oblik dokumentiranja i analize rezultata projekta slušanja i revidirati strukturu intervjua*

Da bi se mogle raditi usporedbe podataka skupljenih raznim projektima slušanja i brže ih obrađivati, treba razviti jedinstven oblik baze podataka. On bi trebao omogućiti kvantitativnu i kvalitativnu analizu podataka te bi trebao kombinirati *jasno kodiranje podataka i priče* (citati i daljnja objašnjenja). Trebao bi uključiti i prostor za komentare slušača koji će se tretirati kao integralni dio polja podataka. Temeljni set pitanja koji će se koristiti u svakom projektu slušanja treba promijeniti u skladu s promjenama lokalnih uvjeta. Ako je neophodno, mirovni timovi trebaju angažirati profesionalnog socijalnog znanstvenika koji će pomoći izraditi jedinstveni oblik zapisnika i izabrati adekvatan softver.

- *Artikulirati korištene metode uzimanja uzoraka i uzimati u obzir različite potrebe svakog projekta slušanja. Dokumentirati proces uzimanja uzorka.*

Prednosti potpuno slučajnog odabira uzorka treba usporediti s izborom sugovornika na osnovu posebnih karakteristika, kao npr. nacionalnost, dob, spol, područje življenja, status ostalnik/povratnik/izbjeglica, obrazovanje, zaposlenost itd. Treba jasno obrazložiti kada je potrebno pokriti cijelu populaciju, a ne uzimati uzorak.

- *Praviti redovne prekide između svakog projekta slušanja u zajednici da bi se sačuvala energija, stvorilo vrijeme za analizu podataka i bolja osnova za longitudinalne usporedbe.*

- *Stvoriti strukturiranije naknadno analiziranje i supervizijski sustav za slušače*

Da bi se spriječilo sagorijevanje, pojačalo učenje i samo-razvoj članova mirovnih timova i lokalnih volontera, u projekt treba, kao redovni dio, uključiti regularne sastanke za naknadnu analizu inadzor. Osnovne bilješke s tih sastanaka treba čuvati kako bi pomogle nadgledati učinke projekta slušanja na slušače.

- *Uključiti pisanje formalnog izvješća kao integralni dio svakog projekta slušanja i izvješća dati svim srodnim organizacijama, vođama zajednice i sličnim projektima u regiji.*

Bogatstvo podataka skupljenih pomoću projekta slušanja dragocjen je izvor za sve uključene u proces izgradnje mira, mirovne timove, Centar za mir Osijek, lokalne zajednice i cijelu Istočnu Slavoniju, kao i Hrvatsku. Mirovni timovi bi morali maksimalizirati ishode projekta pisanjem promišljenih analitičkih izvješća za svaki projekt slušanja, kao što je bio izvrstan pokušaj analize u Berku, Popovcu i Kolibama Gornjim.

- *Organizirati više sastanaka za razmjenu informacija sa sličnim projektima u regiji i cijeloj Hrvatskoj gdje bi se distribuirale stvari naučene o metodologiji projekta slušanja*

Uzimajući u obzir da je ova metoda u Hrvatskoj novina, za daljnju njenu prilagodbu kulturnom i socijalnom kontekstu i za poboljšanje njene djelotvornosti (misli se na balans između unosa energije slušača i ishoda u vidu relevantnih podataka i ustanovljenih dobrih odnosa koji su podrška daljnjim aktivnostima izgradnje mira), izuzetno je važna redovna razmjena informacija i iskustva s drugim projektima koji koriste slične tehnike procjene potreba i poticanja slušanjem ljudskih sudbina.

Savjeti mirovnim timovima

Navodimo preporuke za budući rad Projekta **koje su mirovnim timovima uputili intervjuirani vođe zajednice**. Zainteresirani su da se projekt nastavi još tri godine s većim usredotočenjem na razvoj zajednice i s više zastupljenosti problema revitalizacije ekonomije.

Centru za mir Osijek općenito

Centar za mir Osijek ima u Vladinu uredu za udruge izvrsnu reputaciju. Taj ured smatra da je Centar glavni akter u razvoju civilnog društva i procesa izgradnje mira te bi trebao biti model za druge nevladine udruge, naročito u pogledu transparentnosti (to je jedina nevladina udruga koja u službena izvješća partnerskim institucijama uključuje i godišnje financijsko izvješće). Vladin ured potpuno podržava Centar, i zalagat će se za njegovo uključivanje u Vladin koordinacijski program povratka - ključno političko tijelo koje će okupiti Vladu Hrvatske, međunarodne organizacije, udruge povratnika i raseljenih (Hrvata i Srba) i lokalne mirovne nevladine udruge. Ured također planira s Centrom razvijati tješnju suradnju između Vlade, civilnog društva i privatnog sektora. Ujedinit će se dva paralelna obrazovna programa - obrazovanje radnika nevladinih udruga koju je organizirao Centar i obrazovanje javnih radnika koju je organizirao Ured. Centar za mir treba i dalje raditi na jačanju suradnje s Vladinim uredom za udruge (glavni navod voditeljice Ureda).

Centar za mir Osijek treba biti aktivniji u zastupanju ponovne uspostave nacionalnog obrasca pomirbe, što je (nakon promjene vlasti i nestanka Nacionalnog komiteta za izgradnju povjerenja koji je imao slabu institucionalnu osnovu jer je osnovan dekretom predsjednika, a ne odlukom Sabora ili Vlade) neophodno. Centar za mir također se treba zalagati za konstruktivniji legislativan okvir koji će omogućiti ekonomski razvoj poratnih područja, posebno kroz malo poduzetništvo i programe kreditiranja i uključivanja nevladinih udruga u sferu ekonomskog razvoja (predstavnik bivšeg Nacionalnog komiteta za izgradnju mira, saborski zastupnik).

Centar za mir treba više pažnje posvetiti izgradnji kapaciteta mirovnih timova, dajući im više autonomije u oblikovanju programa, prikupljanju sredstava i udruživanju s ostalim civilnim inicijativama. Trebaju prevladati tendencije centraliziranja i monopolizacije koje ga sprečavaju da se udružuje s drugima i potiče manje iskusne nevladine udruge u regiji. Trebaju razmotriti tješnju suradnju s moćnim lokalnim organizacijama kao što je Udruga za mir, nenasilje i ljudska prava Baranja (glavni komentar predstavnika OSCE-a).

Centar za mir Osijek treba se proširiti i poboljšati svoju mrežu udruživanjem s drugim hrvatskim grupama aktivnim u izgradnji mira tako što će informacije o mirovnim timovima dijeliti redovnije i izravnije. Više bi se trebao oslanjati na obrazovne izvore drugih hrvatskih nevladinih udruga i edukatora, i istovremeno s drugim grupama razmjenjivati vlastite resurse obuke. Skorašnja evaluacijska sjednica otvorena za aktiviste iz cijele zemlje dobrodošao je korak u tom smjeru (glavna primjedba predstavnika Antiratne kampanje, Centra za ženske studije i OSCE-a).

Projektu mirovnih timova općenito

Sugovornici se slažu da je Projekt mirovnih timova bio u funkciji pokretanja procesa pomirenja u Dalju, Tenji i Belom Manastiru. Njegova prisutnost u Vukovaru samo je početak nečega što se može pretvoriti u jedinstveni program otvaranja dijaloga među suprotstavljenim zajednicama. Svi se sugovornici slažu da projekt treba nastaviti još tri godine jer je u svim zajednicama stekao određeni kredibilitet. Kako je proces demokratizacije u Hrvatskoj nakon siječanjskih izbora tek ušao u novu fazu i ni na koji način nije dovršen, rad je mirovnih timova neophodan. Mirovni timovi trebaju za proširivanje svojih aktivnosti primjerene izvore, autonomiju, kao i organizacijsku podršku (nadzor, dodatno obrazovanje).

Projekt mirovnih timova treba redovitije predstavljati svoj rad sličnim hrvatskim udrugama, razmjenjivati naučeno i graditi koalicije kako bi na nacionalnoj razini djelotvornije zastupali procese pomirenja i veće sudjelovanje Vlade. Projekt treba koristiti svoje iskustvo s terena u svim svojim zahtjevima. Konkretno, Projekt mirovnih timova treba izdati knjigu i sačiniti profesionalnu dokumentaciju o procesu izgradnje mira na samom terenu, koja bi se mogla koristiti kao edukacijsko sredstvo i za širu javnost, i za mirovne radnike (predstavnik Antiratne kampanje).

Projekt mirovnih timova trebao bi se više usredotočiti na ekonomski aspekt izgradnje mira, uzimajući u obzir činjenicu da većina ispitanika različite pozadine (katolički svećenici, predstavnik Antiratne kampanje, lokalni mediji, aktivist Info kluba, saborski zastupnik) smatra da je najveća prepreka normalizaciji međunacionalnih odnosa upravo ekonomska stagnacija.

Mirovnom timu Dalj

- Mirovni tim Dalj treba nastaviti i proširivati uspješan rad s mladima te kreirati više programa u klubu mladih (predstavnik Info kluba).
- Tim bi mogao razmisliti o iniciranju neke aktivnosti u Erdutu u kojem nema civilnih aktivnosti, dok međunacionalnih napetosti ima mnogo. Info klub je zainteresiran da zajedno s mirovnim timom uvede redovne aktivnosti za mještane Erduta, primjerice, dva puta tjedno. Novine i magazini stari nekoliko dana mogu se iz daljskog Info kluba odnijeti u Erdut.
- Da bi se u klubu mladih ostvarila suradnja s PRONI-jem, mirovni tim bi mogao razjasniti stupanj svoje uključenosti u projekt, posebno opis zaduženja člana mirovnog tima koji radi na projektu kluba mladih i koji je trenutno preopterećen klubom mladih te ostalim posebnim zadacima u okviru mirovnog tima (PRONI radnik za mlade, Dalj).
- Mirovni bi tim trebao dodirnuti pitanje stagnacije agrikulture, drastične nezaposlenosti (90%) i odlaska mladih. Mogao bi organizirati više javnih manifestacija o poljoprivrednoj proizvodnji; izazovi za seljake nakon ulaska Hrvatske u WTO; neriješeno pitanje mirovine za seljake. Kako su staračka domaćinstva poseban problem, treba organizirati više javnih manifestacija koje će biti posvećene izazovima starosti i podršci ostarjelim seljacima (predstavnik lokalne vlasti, Dalj).
- Mirovni bi tim mogao više surađivati sa školom u kojoj su međunacionalne napetosti i među djecom i među nastavnicima jače nego u drugim institucijama (predstavnik lokalne vlasti).
- Mirovni tim treba nastaviti s promoviranjem kulturnih događaja i međunacionalne suradnje, kao što je zajednički nastup lokalne srpske i hrvatske kulturne udruge - HKUD Stjepan Radić i SKUD Branko Radićević (službenik lokalne vlasti, Dalj).
- Uzimajući u obzir negativnu reakciju katoličkog i pravoslavnog svećenika na evaluaciju koja odražava postojeću predrasudu prema mirovnim aktivnostima, procjenitelj preporučuje da mirovni tim pojača svoj zahtjev za kontaktom s obje crkve.

Mirovnom timu Tenja

- Mirovni tim treba nastaviti s programima edukacije i psihosocijalne podrške različitim starosnim grupama s većim usredotočavanjem na starije. Ovi programi mogu trajati pet ili čak deset godina (lokalni službenici, predsjednik Udruge umirovljenika Tenja, školski pedagog).
- Ljetni kampovi za djecu i mlade bili su veliki uspjeh i treba ih nastaviti. To je posebno važna podrška siromašnim obiteljima (lokalni službenici, Tenja).
- Pravna pomoć postaje još važnija u rješavanju novih problema, kao što je kompenzacija ratne štete i zahtjevi za mirovine te treba nastaviti s njom (službenici lokalne vlasti).
- Mirovni tim treba poticati više javnog djelovanja, kao što je čišćenje javnih površina, što bi uključilo sve mještane. "Ako vidim da susjed čisti, moram i ja" (Predsjednik lokalne udruge umirovljenika). Mještani bi trebali imati više samoinicijative (katolički svećenik).

- S metodom aktivnog slušanja treba nastaviti jer je uspješna u procjenjivanju potreba ljudi i otvaranju komunikacije sve dok su slušači dobro osposobljeni (školski pedagog).

Mirovnom timu Beli Manastir

- Mirovni tim Beli Manastir treba pred lokalnim vlastima zastupati slučajeve diskriminacije na poslu i korupcije, te otvaranje novih ekonomskih mogućnosti, poštivanje vladavine zakona i potrebu manje snažnih civilnih inicijativa (bivši gradonačelnik; direktor lokalne radiostanice; predsjednik Udruženja Roma, predstavnik Info kluba).
- Mirovni tim treba više komunicirati i surađivati s lokalnom vlašću koja je otvorena za zajedničke projekte koji bi poticali suradnju između povratnika i ostalnika (zamjenik gradonačelnika).
- Treba preuzeti djelomičnu ulogu posrednika između strana u konfliktu, pogotovo u kompliciranim i zahtjevnim situacijama prijenosa imovine, primjerice, izbacivanje stanara iz kuće povratnika i njihovo premještanje u privremeni ili trajni smještaj (zamjenik gradonačelnika).
- Mirovni bi tim mogao posredovati između katoličke i pravoslavne crkve koje bi se trebale više uključiti u proces pomirenja (zamjenik gradonačelnika).
- Mirovni bi timovi trebali poboljšati predstavljanje svojih aktivnosti i svoje slike u javnosti jer su službena javna institucija. Mogu zaposliti jednu osobu koja će raditi na javnom predstavljanju i odnosima s javnošću. (bivši gradonačelnik).
- Mirovni tim u Popovcu treba inicirati više akcija za razvoj zajednice koje se mogu lako uočiti, čime bi se lokalnom stanovništvu pružio konkretan primjer da se stvari mogu popraviti. Akcije poput sadnje vrlo su djelotvorne jer su u suglasju s ruralnom kulturom te užitkom u kultiviranju zemlje i rastu (ravnateljica škole Popovcu).
- Radionice koje mirovni tim organizira u Popovcu trebale bi se manje baviti ratnom traumom jer ljudi o tome nerado govore i dio je prošlosti, a više se usredotočiti na planove za budućnost (ravnateljica škole u Popovcu).
- Iako se pravoslavni svećenici nisu eksplicitno izjasnili, njihov opis problema s kojima se suočava njihova crkva (zanemarivanje od strane hrvatskih vlasti, inferiorna lokalna pozicija u usporedbi s katoličkom crkvom, problemi pridobivanja roditelja da svoju djecu šalju na pravoslavni vjeronauk u školi zbog straha pred stigmatizacijom) ukazuju da bi od mirovnih timova mogli očekivati podršku u ostvarivanju kontakta s vlastima i zastupanje njihovih interesa. Osim toga, mirovni bi timovi trebali preoblikovati svoje međuvjerske aktivnosti i izbjegavati termin "ekumenski", koji odbija pravoslavno svećenstvo.
- Mirovni bi tim mogao poticati program samozapošljavanja žena koje su malo zastupljene u radnoj snazi (predstavnik Info kluba).

Mirovnom timu Vukovar

- Mirovni tim treba revidirati svoj pristup projektu slušanja i onda ga primijeniti. Cilj slušanja treba biti jasno definiran, a slušanje treba rezultirati konkretnom akcijom koja će pokrenuti ljude iz letargije. Treba prevladati strah od pristupanja vukovarskim stanovnicima jer i iskustvo mirovnog tima i prvi rezultati psihološkog istraživačkog projekta Društva za psihološku pomoć pokazuju da su usprkos traumi i ogorčenju vukovarski građani spremni otvoriti svoja vrata slušačima (koordinator VIMIO-a).
- Mirovni bi tim trebao uzeti u obzir očajne ekonomske uvjete u Vukovaru i pokušati ih se nekako dotaknuti svojim programima (katolički svećenik).
- Mirovni se tim treba usredotočiti na rad s mladima koji su jako frustrirani nedostatkom socijalnih i ekonomskih programa, ranjivi glede droge i voljni napustiti regiju (katolički svećenik).

Prijevod: Magdalena i Milan Živković